

Çekirdekten Çınara

(Bir Başka Açıdan Ailede Eğitim)

M. Fethullah Gülen

ÇEKİRDEKTEN ÇINARA

(BİR BAŞKA AÇIDAN AİLEDE EĞİTİM)

M. Fethullah Gülen

ISBN
978-975-315-148-1

Yayın Numarası
222

Çağlayan A. Ş.
TS EN ISO 9001:2000
Ser No: 300-01
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 274 22 15
Mayıs 2011

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31
Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1
Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.nil.com.tr

Takdim

Büyük Türkiye’nin Geleceğine Bir Katkı veya Çocuk Terbiyesi

“Biz, bizden evvelkilerin ekip biçtikleriyiz;
bizden sonraki nesiller de bizim gayretimizin semeresi olacaklardır.” (F.G.)

Ziyade derinliği olan eserleri, bunlarla elektriklenerek aksiyona geçen hamiyetler ve bunların ortaya koydukları sayısız maarif müesseseleriyle memleketimizin irfan ve fikir hayatında müstesna bir yer tutan muhterem Fethullah Gülen Hocaefendi’nin *Çekirdekten Çınara* adlı bu son eseri,[1] bir takdim yazısı hazırlamak üzere bana intikal ettirilince kitabı önce baştan sona bir kere okudum.

Gördüm ki bu iş o kadar kolay değil. Çünkü, terbiye gibi müfredatı fazla zengin olan bir sâhanın pek çok meselesine âyet ve hadisler çerçevesinde öz olarak yer verilmiş ve birçok mesajlar dercedilmiş. Muhtevanın tamamına okuyucunun dikkatini çekmek mümkün değil, bazılarını tercihin de zorlukları var, çünkü hepsi önemli. Buna rağmen, eserde, ilk sayfalardan son sayfalara kadar şuurla, sistemle tekrar edilen birkaç hususla, dikkatlere arz edilmesinde gerek duyduğumuz bazı noktaları, –müellifinin üslûbuna uygun olarak– tekrarlı ve vurgulu şekilde nazara vermeyi uygun gördüm.

İlk belirtmek istediğim husus, nice zenginlik ve inceliklerle dantelleştirilmiş böylesi sıra dışı bir kitaba *“Çekirdekten Çınara”* isminin, pek mütevazı kalmış olmasıdır. Bu sebeple, dış kapağa yansımayacak bile olsa, kanaatimi, okuyucularla paylaşmak üzere, sözün başında, –kitabı daha okurken, gayr-i ihtiyari aklıma geliveren– *“Büyük Türkiye’nin Geleceğine Bir Katkı veya Çocuk Terbiyesi”* ismini daha uygun bulduğumu belirtmek istiyorum. Kitaba; biraz da, yurdumuzda istikbale matuf, tamamıyla milletimizin yararı adına uzun vadeli projelere göre adım atan, aksiyon ortaya koyan, bir kişinin eseri olarak bakarsak teklif edilen ismin uygunluğu anlaşılır.

Bu çerçevede, eseri, en az Türkiye çapında yeni bir aksiyonun, yeni bir başlangıcın startı olarak görmek mübalağalı olmaz. Nitekim müellifin müteakip

ifadeleri arasında şu cümlelere de rastlayacağız: “Aile cemiyetin en önemli rüknüdür. Bu rüknün sağlamlığı millet ve devletin de sağlamlığı demektir. Öyleyse milletin ve devletin bu temel rüknü kat’iyen projesiz ve plansız bırakılmamalıdır.”

Tekrarla vurgulamak isterim: Bu eser, ismine bakılarak piyasada onlarcasına rastlayacağımız, çoğu kere terbiye vak’asını yeterince kavrayamamış kişiler tarafından, batılı yazarlardan anlaşılmadan aparılmış, –nice pasajlarında bizim dünyamıza, Türkiye’nin içtimaî şartlarına uyum sağlamayan– çocuk terbiyesi kitaplarıyla karıştırılmamalıdır.

Sözün başında isme takılmamızın esas mühim sebebi eserin muhtevasıdır:

Okuyucunun anlayacağı, alacağı, –pratiğe aktarılmasının şahsî gücü ve imkânı dahilinde bulunduğuna ikna olacağı– çok mesaj var.

Ve hemen belirteyim: Eserde, terbiye meselesi, anlaşılması gereken çap ve vüs’atte ve kendi şartlarımıza uygun muhtevada vaz’edilmiştir. Okununca görüleceği üzere, terbiyenin gayesi ferd ve aile planında iyi ve mükemmel kişilere ulaşmakla sınırlı değildir. Asıl gaye, Hocaefendi’nin orijinal ifadesiyle: “Büyük Türkiye’nin geleceğine bir katkı –ki bu her vatandaşın mefkûresi olmalıdır– ideal fert ve ideal ailelerin mevcudiyetine vâbestedir.” Bu telâkkinin sevkiyle, kitapta öncelikle “evlenme” ve “aile” bahislerine yer verilmiş, terbiye ile ilgili bahisler müteakiben ele alınmıştır.

Sistematik

Eserin sistematiği de dikkat çekici. Terbiye hâdisesi, belli yaşa gelmiş çocukların eğitilmesi gibi hayatın bütününden kopuk münferit bir vak’a olarak algılanmaz. Bilakis, âyet ve hadislerde yer verildiği üzere, anne olarak seçilecek kadında aranacak evsaftan başlatılıp ölünceye kadar safha safha devam eden uzun bir vetire olarak telâkki edilir. Ve bu anlayışın gereği olarak;

Giriş’te okuyucuyu, terbiye meselesinin ehemmiyeti, vüs’ati gibi hususlarda ikna etmek üzere, umumi meselelere yer verilir. Sözgelimi “Ahlâk anlayışımız” diye başlayan bu kısımda “Milletlerin Yıkılışı”, “Yüksek Ahlâk”, “Dünya Hayatının Ziynetleri”, “A’lâ-yı İlliyyin-i İnsaniyet” vs. şeklinde biri diğerinden uzak gibi görünen başlıklar altında mü’min kişiyi ikna edici âyet ve hadis ağırlıklı delillerle terbiyenin ehemmiyeti üzerine birbirini tamamlayıcı bilgiler sunulur.

Sonra terbiye vetiresinin safhaları ve meseleleri içerisinde yer alan

“Evlilik”, “Aile”, “Terbiyede hassasiyet”, “Çocuğun dinî eğitimi”, “Nasıl anlatmalı?”, “Terbiyenin buudları”, “Kur’ânî ve Kur’ân dışı terbiyenin mukayesesi” gibi birbirinden ehemmiyetli ve bir o kadar da ilgi çekici yedi konu işlenir.

Muhteva ile ilgili bu kısa açıklamadan sonra, çalışmada ehemmiyet arz eden bir iki hususa dikkat çekmek istiyorum.

Ailenin Önemi

Muhterem Gülen’e göre, terbiye denilince akla ilk gelen şey ailedir. Çünkü “Aile, talim ve terbiyede en birinci ocak, en birinci mektep, en birinci okuldur.” “Terbiye, yuvadan başlamalı ki kalıcı olsun. Yuva terbiye esasları üzerine kurulmamışsa, cemiyetin terbiyeli olması da düşünülemez.” Hele Büyük Türkiye’yi kuracak nesil söz konusu ise, her aile bu terbiyeyi vermeye lâyık olamaz. Çünkü “İdeal nesiller için her şeyden önce ideal bir yuvaya ihtiyaç var.” “Aile cemiyetin en önemli rüknüdür. Bu rüknün sağlamlığı, millet ve devletin de sağlamlığı demektir.”

Böylesine üzerine titrenen ailenin merkezinde kadın yer almaktadır. Bu sebeple:

Aile reisinin ilk sorumluluğu “müslimât, mü’minât, kânitât, sâdikât, sâbirât, hâşiât, mütesaddıkât, sâimât, hâfizât, zâkirât”tan ve “sâlihât”tan bir hayat arkadaşı seçmektir. İdeal ailede anne-baba, birer terbiye ustası olmalıdırlar. Çocuğun terbiyesinde gerekli olan sorumluluk duygusuna, bilgilere sahip olmalıdırlar: “Anne baba olmak isteyen herkes belli bir seviyede psikoloji, pedagoji ya da en azından Kur’ân’ın bu mevzudaki mücmel prensiplerini bilmeli... insan, mutlaka iyi nesiller yetiştirmenin yollarını öğrenmelidir.”

Bu, aslında yetkililere de bir mesajdır. Devletimiz bazı Avrupa memleketlerinde olduğu üzere, bekarlara, anne ve babalıkla ilgili (terbiye, sağlık, ev ekonomisi gibi) bilgilerin verildiği bir kısım kurslardan geçmeyi, evlenme ruhsatı için şart koşan kanuni düzenlemeler yapabilir. Devletten bunu beklemekle birlikte, gerçekleşinceye kadar, fertlerin kendi kendilerini yetiştirmesi gerekir. Kitapta yer alan bu tavsiyelerin gittikçe artan bir kesafetle yankı bulacağına inanıyoruz.

Çocuk Miktarı

Ailenin öncelikle gayesi neslin devamı; yani çocuk elde etmek ise de kitapta: “Mühim olan derinliktir, ağırlıklı, çaplı olmaktır.” denilerek kaliteli nesil, iyi

terbiye verilebilen nesil terviç edilir: “Müslümanlar adet çokluğundan ziyade her şeyi Allah’la münasebete, keyfiyete, iç derinliğe bağlamalıdır.” denir. Yani asrın her şeyi rakamlara dökme çıkmazına düşmeden, herkese, ideal seviyede terbiye verebileceği miktarda çocuk yapması tavsiye edilmiş oluyor.

Terbiyeden Önce Tefekkür

Esere ikna edici bir yön kazandıran husus, okuyucuya hep tefekkürü, muhakemeyi, niçin, neden, sebep aramayı teklif etmesidir. “Terbiyeden önce düşünmek! Neyi iyi, neyi kötü görüyoruz... Çocuklarımızın nasıl yetiştirilmesini düşünüyoruz?... Gece geç vakitlere kadar şurada burada vakit geçirmesine nasıl bakıyoruz... Hangi saatte eve gelirse gelsin kapımızı açacak ve sinemize basacak mıyız?”

Böyle bir tefekkür, kişi için nefis muhasebesidir, bir bakıma terbiye terbiye diyen, çocuğun, eğitimi için nice fedakârlıkları göze alan bizler bu soruları hiç sorduk mu? Çocuklarımıza vermek istediğimiz mukaddes değerler var mı, varsa bunlar nelerdir? Bunları hiç sormadıysak veya sorulunca düşünmeden verilecek cevabımız hazır değilse, kendimizde bir eksiklik yok mudur?. Bu laçkalığın uyarısı çarpıcı:

“Tabiat boşluğu sevmez. Sizin boş bıraktığınız gönlü başkaları doldurur ve siz, hiç farkına varmadan mürted anne veya babası olabilirsiniz.”

Din Eğitimi

Çocuk terbiyesinde din eğitimi öncelikli bir yere sahiptir, geniş yer verilir. Ayrıca bunun metod ve muhtevası üzerinde de ısrarla durulur.

Kur’ân öğretilmeli, ama bu, “sadece ibare ve lâfızlarıyla oyalanma değil.. aksiyon öncelikli, pratik eksenli Kur’ân talebeliği” şeklinde olmalı. Çocuk korku ile tehdit ile ezbere değil, içten gelen arzu ile öğrenmeye sevk edilmeli. Kur’ân öğretimi, hep yapıldığı gibi, kuru bir ezberden ibaret olmamalı, mutlaka ilâhî maksatlar öğretilmeli, çocukta “Kur’ân’ı öğrenme merakı uyandırılmalıdır.” “Ben, ruhsuz Kur’ân okumanın, insanımızı duygusuz hâle getirdiği kanaatindeyim.” denir.

Bu sadedde, öğreticinin formasyon ve metoduna da dikkat çekilir. Sözgelimi “Yirmi beş yaşındaki bir gence on beş yaşı çocuğuna verilmesi gereken dinî bilgi”nin mahzurları hatırlatılırken “her camide çocuklara zebani gibi görünen bazı haşin yaşlılar”a temas edilerek bu işte, vetire kadar eğitimcinin de önemi vurgulanır.

Din eğitimi bahsinde verilen en mühim mesaj, Allah’ı tanıtmada, mekteplerde okutulan bütün ilimlerden, hususen fen ilimlerinden istifade edilmesi noktasındaki ısrarı ve ikna edici açıklamalarıdır. Çocuk hikâyelerinde bile Allah zikrinin geçmesinden rahatsızlıklarını televizyon ekranlarına getirecek kadar mukaddesat muhalefetinin gemi azıya aldığı bir dönemde, çocuk eğitimi üzerine eline kalem alacaklara fevkalâde stratejik ve fevkalâde hayatî bir hedef gösterilmiş olmaktadır. Hamiyet sahiplerinin bu mesajın gereğine göre hareket edeceklerinden emin olabiliriz.

Büyüklerin Formasyonu

Eserin ismiyle ahenktar olmamakla birlikte gayesiyle muvafık olan bir yönü, çocuk değil, büyüklerin, yani terbiyecilerin, yani anne ve babaların formasyonu üzerinde ağırlıklı olarak durmasıdır. Kitap şayet *“Anne Babaların Terbiyesi”* adını taşısaydı muhtevaya daha uygun düşerdi. Ancak böylesi bir isim nasıl algılanırdı? En azından kendini yeterli bilenler –ki çoğu insanımız böyledir– veya bu hususu hiç düşünmemiş olanlar, tepki ile karşılayabilirlerdi ve eserin tesiri sınırlı kalabilirdi. Ama öyle yapılmamış, büyük bir ustalıkla, çocuğa verilmesi gereken idealler konusunda ikna edilen anne ve babalara, o ideallerin aktarılmasının öncelikli şartının “örneklik” olduğu işlenmiş, baştan sona hemen her bahiste, “terbiyevî sorumluluk” ile “terbiyede başarının terbiyecinin örnek olmasına bağlı olduğu” temaları üzerinde ısrarla durulmuştur. Bir başka ifade ile Kur’ân ve hadisten kaydedilen nasslar aydınlığında İslâmî bir aile nasıl kurulur, İslâmî ailede anne ve babanın birbirleriyle, çocuklarıyla münasebetleri nasıl olmalıdır, ailede dinî hayat nasıl sürdürülmelidir, gibi hususlar öz olarak işlenir.

Evet aynen katılıyoruz: Büyüklere öğretim, nazarî olabilse de “küçüklere öğretim” fiilen göstermekle, öğreteceğimiz her hususu şahsî hayatımızda yaşayarak onlara göstermekle mümkündür. Nitekim, bütün terbiyecilerce bilindiği üzere, çocuğun hayatında taklit esastır ve taklitçilik onlarda, büyüklere nispetle kat kat fazladır, iyi-kötü her şeyi çevreden görerek, taklit ederek hayatlarıyla bütünleştirip meleke hâline getirirler.

İşte bu sebeple, ele alınan bütün bahislerde, ibadetten beşerî münasebetlere, ahlâkî erdemlere... Allah’a yakarışa varıncaya kadar –çocuğa verilmek istenen ve dinin de emrettiği– bütün güzelliklerin, ilâhî emirlerin, anne ve babalar tarafından fiilen işlenerek yetiştirilen nesle örnek olunması, lisan-ı kâlden önce

lisan-ı hâlle ders verilmesi gereği işlenir, tekrar edilir, tarihten misaller verilir.

Söylediklerini yaşayışına aksettiremeyen, gözünden bir damla yaş gelmeyen birisinin Allah'a: "Seni andıkça gözyaşlarım ceyhun olur." demesine benzetilir ve bunun "Allah'a karşı bir yalan, bir mürailik" olduğu söylenir.

Muhterem Gülen Hocaefendi, bütün dünyanın takdirini kazanan başarılarındaki sırrı da keşfetmemize yardımcı olan şu ifadeye de yer verir: "Evet sözler, insanın iç âlemine, ledünniyatına, davranışlarına tercüman olursa duyduğumuz, düşündüğümüz, intikalini kararlaştırdığımız şeyler, rahatlıkla muhatabımızda mâkes bulur. Aksine..."

Bu sadedde hatırlatılması gereken bir uyarı da: "Müspetlerde örnek olunduğu gibi menfilerde, yasaklarda da hassas olunmasıdır."

Murâkabe

Eserde anne ve babaya terettüp eden çocuğa yönelik en mühim terbiyevî eylemlerden biri olarak murâkabe üzerinde durulur. Ailenin, çocuğu başıboş bırakmayıp, yakın takibe alması, çocuğu, verilmesi gereken idealleri alacak şekilde yönlendirmesi tavsiye edilir. Sadece "çocuğun okuduğu kitapları tanımak, arkadaşlarını tanımak, hatta bunları önceden tayin etmek, belirtmek yeterli değildir. Defter, kalem alacağı yer, terzi, berber, din telkini yapmalı, Allah'ı telkin etmeli, televizyon kullanımı dahi kontrollü olmalıdır."

Dahası, anne-baba, çocuğun yanındaki muhaverelerine bile dikkat etmeli, bu muhavereler çocuğu ilgilendiren, ona vermek istediğimiz esaslar çerçevesinde olmalı, Allah merkezli olmalıdır.

Bir kısım çevrelerin, insanın en çok yönlendirilmeye muhtaç olduğu bir safhayla ve zamanımız gibi başıboşlara köşe başı tuzakların kurulduğu bir ortamda sistemli olarak, her Allah'ın günü "çocuklara, gençlere müdahale edilmemesi", "karışılmaması", "onların serbest bırakılması" gibi propagandaların yapıldığı ve bunun tesiriyle anne babaların ne yapacağını şaşırdığı bir hengamda, Hocaefendi gibi ilmiyle, ihlâsıyla güvenilir bir zatın bu uyarısı, çölde yolunu yitirene bir pusula ve âb-ı hayat hükmüne geçecektir.

Büyük Türkiye idealine uygun nesil yetiştirme aşkına sahip olan nice samimî muhiblerin, bu ideal için önce kendi yaşayışlarını değiştirme gayretine gireceklerine ve bunun tatlı semerelerinin kısa zamanda millî hayatımızda görüleceğine, hissedileceğine şahsen inanıyorum.

Kaynaklar

Eserde yer verilen fikirlere ve tavsiyelere güven veren husus, her bölümde ele alınan ana fikrin âyet ve hadislere dayandırılmış olmasıdır. Ulemanın ittifakına binaen bu nevi eserlerde bilhassa Kütüb-i Sitte'den muktebes hadislerin sıhhat durumunu belirtmeye ciddî bir gerek olmamasına rağmen zayıf olanlar muttarıdan belirtilmiş, bir dipnotta özrü de kaydedilmiştir.

Kaynaklar arasında bazı Şiî büyüklerinin hususen İmam Cafer'in yer alması ve onlara sıkça atıf yapılması çalışmanın bir başka değişik yönünü teşkil etmektedir. Bu tutum, sadece o büyüklerden de istifadeyi sağlamıyor, aynı zamanda Safevi Şiiliğinin getirdiği taassupla birbirinden kopan Şiî ve Sünnî dünya arasında köprü kuruyor, muhabbet ve kardeşlik kapılarını aralıyor. Bediüzzaman'ın başlatmış olduğu bu tavra Müslümanların sistematik şekilde birbirlerinden koparıldığı zamanımızda gerçekten ihtiyaç var.

Tam Güven Veren Tavsiyeler

Eserin sıradan terbiye kitaplarından farklı olan ve burada belirtilmesi gereken bir hususiyeti, ileri sürülen fikirler, tavsiye edilen düsturlar ve gösterilen hedef veya öngörülen pratiklerde kesin ifadelere yer verilmiş olmasıdır.

İfadeler kesindir, çünkü kaynakları âyet veya hadistir. Muhterem Gülen, bir yerde bu hususu açıklama ihtiyacı duyarak: "Değer hükümleri ve yargılarında çok katı ve tereddütsüz cümleler kullanıyorsak, bu konuya Kur'ân ve Sünnet perspektifinden bakabildiğimiz inancı ve en azından o istikametteki kavi zannımıza bağlıdır." der.

Bu, bizce mühim bir husustur. Çünkü, mü'min kişi için güvenilecek, itimat edilecek düstur ve istikametlerin kaynağı kudsî olmalıdır; yani Kur'ân'dan veya hadisten gelmiş olmalıdır. Hocaefendi'yi sevenlerin, itimat edenlerin yurdumuzdaki çokluğu ve bunların ekseriyetle tuttuğunu koparacak gençler olmaları ve hatta şuur ve entelektüel seviyeleri göz önüne alındıkta, "Büyük Türkiye" idealine uygun nesil yetiştirmede daha kesif, daha sistemli yeni bir dönemin başlayacağını, eserin neşrinin, üçüncü bin yılın başına rastlamasının manidar bir tevafuk, bir fe'l-i hayr olduğunu söylemek münasip olur. Şahsen, 80 öncesi yıllarda sınırlı bir dinleyici kitlesine vaaz suretinde sunulan fikirlerin yeni bir bin yılın başında kitaplaştırılmasında şöyle bir mesaj hissediyorum:

– Ey Büyük Türkiye Leyla'sının Mecnunları! İdealinizi en az Mecnun kadar sevin. Ancak bu Leyla'ya kavuşmanın yolu başkadır, mecnunluğu

bırakın, derlenip toparlanın! En azından yakın geçmişte yaşanan tecrübelerden ibret ve istifade ile akl-ı selime, ilmin irşadına dönelim. Geçmişte bazı müesseselere ve siyasete fazla güvenip atalete düştük, afaka aldanarak derûnu ihmal ettik. Şimdi sorumluluğumuzu müdrik olarak, çocuklarımızın dinî terbiye vesair formasyonu ile bizzat daha yakından ilgilenelim, her evi bir mektep hâline getirelim.

Ben bu mesajın büyük kitlece alınacağına, en azından hamiyetli muhiblerin faaliyetlerinde dahilî ağırlıklı yeni bir dönemin başlayacağına inanıyorum.

Başarı mı?

Bundan şüphe etmiyorum.

Bütün dünyaya Anadolu'nun sesini, bin yıllık tarihinde i'lâ-yı kelimetullah'a alem yaptığı hilal-yıldız bayrağını taşıyan kahramanlar için hac yolunda ölecek karınca teşbihini muvafik bile bulmuyorum. Yapılanlar, yapılacakların delilidir.

Büyük Türkiye'nin geleceğine katkıda ifadesini bulan "i'lâ-yı kelimetullah" ideali'nin asri Ferhat'ları, Şirin'in Ferhad'ından maşuklarına lâyık nispette çok daha güçlüdürler. Evet, bunlar, bütün enerjileri hâsıl eden ve dizginleyen şeyi: irade enerjisi'ni keşfetmiş bahadırlardır.

Kim bilir belki de, Hocaefendi'nin diğer bütün aksiyonlarını bin türlü iğfal ve iftira kampanyaları ile boşa çıkarmaya çalışan zihniyet, İslâm'ı anlamamada direnerek, bu kampanyalara bir yenisini daha ekleyecek..! Kitabın insaf ve hassasiyetle okunacağını umarım. Şüphesiz böyle olduğu takdirde, geleceğimizi kuran dinamiklerden birisi olacağı muhakkaktır.

Üsküdar, 7 Ocak 2000

Prof. Dr. İbrahim CANAN

1 Eser ilk defa Feza Gazetecilik A.Ş. tarafından 2000 yılında "Çocuk Terbiyesi" adıyla basılmıştır. Aslında bu eser, Hocaefendi'nin 1980 öncesi vaizlik döneminde, çocuk terbiyesi üzerine cami kürsülerinden yaptığı konuşmaların, ses kasetlerinden yazıya aktarılıp tashihten geçirilmiş şeklidir.

Giriş

1. Ahlâk Anlayışımız

Okuyucularımızla bir kısım konularda önceden mutabakata varmamız gerektiğini düşünüyorum. Zira bir kısım temel meselelerde anlaşamadığımız takdirde bu kitaptan istifade etmenin kolay olmayacağı kanaatindeyim. Evet ailede eğitimle ilgili konuları ele alırken, yurdumuzda-yuvamızda, köyümüzde-kentimizde, yığın yığın ahlâksızlığın yaşanmasından rahatsız olmayanlarla, ahlâk anlayışında mutabakat temin edilebilir mi?

Doğrusu, her şeye rağmen biz hâlimizden memnun ve çevremizdeki mesâvî de bizi müteessir etmiyorsa artık ne söylenebilir ki? Evlatlarımızın, torunlarımızın, yeğenlerimizin ya da kendilerine dayı, amca, yakın komşu olduğumuz kimselerin ahlâk çöküntüsü karşısında kalbimizde bir ürperti hissetmiyorsak ahlâkî konuları müzakerenin bir faydası düşünülebilir mi?

Tarih boyunca hiçbir toplum ahlâksızlıkla pâyidar olmamıştır. Bunun istisnasının var olup olmadığını bilemeyeceğim ama, uzun zaman tarih tarafından dışlanmadan ayakta kalabilmiş milletlerin ahlâkî değerlere saygılı olduklarında şüphe yoktur.

2. Milletlerin Yıkılış Sebepleri

Geçmiş medeniyetlere bir göz atıldığında, hemen hepsinin çöküşü, İrem barajına musallat olan fare gibi, ahlâkî bir kemiriciye bağlanabilir. Ahlâksızlıkla sessiz sessiz toplum değerlerinin altı oyulurken bazen hiçbir şey hissedilmeyebilir. Hissedilince de iş işten geçmiş olur; tıpkı çok duyarlı olduğumuz noktalara metastaz yapacağı ana kadar kanseri fark edemediğimiz gibi.. öyle ki çok defa onu fark ettiğimiz an, ötelere yolculuk da başlamış olur.

Ferdî bünyede kanser ne ise, milletlerin hayatında da ahlâksızlık aynı şeydir. Başta devleti idare edenler, sonra da aile reisleri, maarifçiler ve topyekün millet böyle bir ahlâkî çözülüşe karşı gafilse, topyekün millet gümbür gümbür yıkılır gider de, bunları ihtimal millî kıyametin tarrakaları bile uyarmaz. Kim bilir belki de bazıları, hayat buymuş diye, enkaz içinde barınan varlıklar gibi onu da tabiî kabul ederler.

Evet, tarih boyu, yıkılışların temelindeki sebeplere inildiğinde genel olarak şunlar görülür: Gençlerin bohemleşmesi ve bu serâzâd ruhlarda behîmî hislerin yaşanma arzusu ve şehevânî duygulara inhimak.. toplumun dünyayı esas maksat

yapıp, ahireti unutması, Allah'tan uzaklaşıp Kur'ân'a sırt çevirmesi.. yüreklerden mehâfet ve mehâbet hissinin silinip her şeyin cismaniyete incirar ettirilmesi...

Osmanlı'ya kadar pek çok devletin yıkılışında bu unsurların hemen hepsi söz konusudur. Mânevî boşlukların hâsıl ettiği buhranların üzerine onları iyice azdıracak dünyeviliklerle gidilmiştir; gidilmiş ve bir fasit daire içine girilmiştir. Oysaki, dert; milletin mâneviyatını kaybetmesi, Kur'ân ve İslâm esaslarından uzaklaşması ve Allah'ı unutmasından kaynaklanıyordu. Derd-i derûnuna derman arayanlara dert kaynağından derman sunuluyordu. Oysaki, insanın bir yanını madde-dünya teşkil ediyorsa, diğer tarafını ve hatta özünü mânâ-ukbâ teşkil etmekteydi. İnhiraf noktası açıktı; her şey maddeye inhimak ve mânâyı ihmalden kaynaklanıyordu. Böyle bir eksiği yine maddeyle kapamak imkânsızdı. Aslında ikisi birlikte ve kendi buudlarına göre ele alındığı, yani Allah'ın hukuku Allah'ın azametine göre yerine getirildiği, Kur'ân'ın hakkı o ölçekte kabul edildiği; dünyaya dünyanın çapına göre, ukbâya da ukbâ kadar değer ve ehemmiyet verildiği takdirde her şey dengelenecekti.

Kur'ân-ı Kerim: *"Allah'ın sana verdiğinden (O'nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma."*[1] buyurmaktadır. Evet, Allah'ın lütfettiği sıhhat, zindelik, servet ve dimağ değerlendirilerek ahirete hazırlanmalı, ancak dünyadan da nasip unutulmamalıdır! Kur'ân'ın ölçüsü budur. Dünya-ukbâ muvazenesi bu prensibe göre düzenlenebilseydi belki bu denli payimal ve böylesine perişan olmayacaktık. İşte bu sebeple kendine bakan yönüyle dünyevî unsurların, ferdi, Allah'ı anmaktan alıkoyduğu günümüzde, ailede terbiye konusunu işlerken, öncelikle, ahlâkî prensiplerde mutabakata varılabilecek hususların tespitinde zaruret var.

Her milletin, bir yükselişi bir de tedennîsi olmuştur. O millet yüceltici prensiplerle yükselmiş, düşüren sâiklerle de devrilmiştir. Çünkü kâinattaki kanunlar şartlı bir cebrîlik içinde cereyan eder. Allah, kâinatın bir parçası olan tabiatı da zahiren bu cebrî kanunlara tâbi yaratmıştır. Bu sebeple de tabiatta ve âyât-ı tekviniyedeki kanunlara riayet etmek gerekmektedir. Şayet onların müsamahasına güvenerek bir kısım vazifelerinizde kusur ederseniz, onlar tarafından elimine edilir ve yok olursunuz. Onlarda affedicilik yoktur. Allah sizi affeder; ama "âyât-ı tekviniye", diğer bir tabirle "şeriat-ı fıtriye"deki kanunlar hiçbir zaman affedici değildirler. Bu kanunlar açısından yöntem doğru tayin edildiği takdirde, Allah sizi "a'lâ-yı illiyyîn"e çıkarır; ancak sebeplere

riayette kusur edilirse (özel bir muamele söz konusu olmadığı takdirde) bu sefer de esfel-i sâfiline düşürür.

Baştaki probleme yeniden dönecek olursak, şu sorulara cevap bulmak icap edecek: Ahlâkın bozulmasında ciddî âmillerin ve bazı objektif sebeplerin bulunduğuna kânî misiniz? Hakikaten bir ahlâk buhranı bulunduğuna inanıyor musunuz? Hâlihazırdaki şu keşmekeş ve hercümerç yaşantı bir ahlâksızlık mıdır; yoksa normal bir durumun tezahürü müdür?

3. Başka Milletleri Taklit

Ahlâkî çözülme sebebiyle yıkılan milletlerin durumu ile alâkalı Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmetini uyararak şöyle buyurmuştur: *"Sizden evvelkilerin yolunu adım adım, karış karış, arşın arşın takip edeceksiniz."*[2] buyururlar.

Ahlâkta çöküntü yaşayan toplumların yıkılışlarında, dünyaya aldanma, beden-ruh dengesini kuramama ve kendini ayarlayamama gibi plansızlıklar söz konusudur. Maalesef bu arıza, ta tarihin derinliklerinde başlamış, çağlar boyu nesilden nesile intikal etmiş; daha sonra bütün bu mesâvîyi batı tevârüs etmiş ve biraz medeniyet fantezileriyle süsleyerek kendi mukallitlerine intikal ettirmiştir. Bu açıdan, yukarıdaki hadis-i şerif, oldukça mu'cizbeyan sayılır. Evet, vahy-i gayr-i metluv olarak Allah Resûlü'ne ilham edilmiş, o da bunun kelime kalıplarını belirlemiştir.

Burada, ayrı bir noktaya daha temas etmeden geçemeyeceğim: Bazı ülkelere ve bu ülkelerin insanlarına baktığımızda, maddî imkânlar noktasında bunları mesut-müreffeh görür ve bütün problemlerini aştıklarını sanırız. Hâlbuki batılı insan her zaman huzursuzdur ve saadet aramaktadır; ama bir türlü bulamamaktadır. Bir kere, batıda intihar oranı başka yerlere nispeten oldukça yüksektir. Erkek ya da kadın olsun, insanları intihar eden bir milletin mesut olması düşünülemez.

Rabat'ta *"Ailenin Tanzimi"* adı altında İslâm'da aile mevzuuyla alâkalı bir konferansta Amerika'daki boşanma oranının % 40 olduğu belirtiliyordu. Bugün bu rakamlar daha da artmış olabilir. Dünyada, dejenere olmuş milletler içinde en dengeli görünen Amerika'dır. Belli konularda duyarlı olduğu için batının erâcifine tam girmemiş sayılabilir. Bununla beraber, orada da durum bu merkezdedir.

4. Mükerrem Varlık

Her şey insanlığın saadetine matuf olmalıdır. İnsan yeryüzünde Allah'ın halifesi ve O'nun matmah-ı nazarıdır. Allah, kâinatı insana göre düzenlemiştir. Bu itibarla da medeniyetler insan için olmalı ve her medeniyette insanın mutluluğu hedef alınmalıdır. Bir kere o en muazzez varlıktır. Kur'ân-ı Kerim: *"Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; onlara güzel güzel rızıklar verdik; yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık."*[3] buyurur. Kur'ân'a ait bu gerçeği Şeyh Gâlib bir dizesiyle şöyle vurgular:

"Hoşça bak zatına kim, zübde-i âlemsin sen
Merdûm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen."

Evet, Allah nazarında insan, mükerrem bir varlıktır. Yeryüzündeki bütün medeniyetler, bütün siyasî, iktisadî, kültürel sistemler onun değerini kabul hamlelerinden başka bir şey değildir. Bu açıdan insanın mutluluğu hedef alınmadan kurulan sistemlerin hiçbir kıymeti yoktur ve insanlık adına hiçbir şey vaadetmeyecektir.

5. Batıda Kilise Hâkimiyeti ve Ruhbanlık

Bu konuda İslâm ile batı dünyası arasında mühim bir fark söz konusudur. Batıda ilmin galebesiyle Hristiyanlığın ve ruhbanlığın sultası yıkılmıştır. İslâm âleminde ise batının aksine, ilmin ilerlemesiyle dine yöneliş daha da artmıştır.

Rönesans ve Reform öncesi Avrupa'da, kilise hâkimiyeti altındaki fertlere ağır vergiler uygulanıyor.. kilisenin devamlı değişen kanunları karşısında herkes tedirgin, herkes huzursuz ve yarınlarından endişeliydi.

Ruhânî liderlerde ciddî bir ilim düşmanlığı vardı ve ilmî buluşlara hiç mi hiç müsamaha göstermiyorlardı. Hemen bütün ilmî buluşlar, keşifler mahiyetlerine bakılmadan tereddütsüz reddediliyordu. Değişik keşif ve tespitlerinden ötürü engizisyonlarda çok ağır cezalara çarptırılanların sayısı hiç de az değildi.

İnsanlar, bu baskıcı anlayışa karşı hiçbir şey söyleyemiyorlardı. Az bir aristokratın dışında hemen herkesin, hususiyle fakirlerin ezilmesi, kadın hakları diye bir şeyden söz edilememesi, hatta değişik iş yerlerinde kadının yarım insan sayılarak yarım ücretle çalıştırılması neticesinde, hemen her sınıfta dine karşı bir küskünlük hâsıl olmuştu.

İşte bu umumi antipatiden ötürü değişik yerlerdeki Reform hareketleriyle kiliseye ait her şey gümbür gümbür yıkılmış, kilise bu sarsıntıyla yıkılırken, ahlâkî değerler de yerle bir edilmişti.

6. İslâm'da Din-Devlet İlişkisi

İslâm dünyasında hiçbir ilim adamı küstürülmemişti. Dinin hiçbir zaman ne devlet ne de millet üzerinde baskısı söz konusuydu. Her zaman kuvvet hakkın emrinde, umera da halkın hizmetindeydi. Hak adına söylenen bir söz karşısında hükümdarlar dahi dize gelebiliyor ve hakkı kabule teşne olduklarını gösteriyorlardı.

Fatih hazretleri ile Hızır Çelebi arasındaki muhakeme bu konudaki örneklerden sadece bir tanesi...

Hz. Ömer, Hz. Ali gibi raşit halifeler (radıyallâhu anhüm), bir Yahudi ile hâkim huzurunda murafaa olabiliyorlardı. Kuvvetin hakta görülmesi sayesinde bu dünyada hiçbir zaman batıda olduğu ölçüde ceberut söz konusu olmamıştı. Bundan dolayı da dinden kimse küskün değildi. Başkalarının ütopyalarda aradığı bir hayat bu dünyada bir realite durumundaydı...

7. Ahlâkî Prensipler

Neyi iyi, neyi kötü görüyoruz? Çocuklarımızın nasıl yetiştirilmesini düşünüyoruz? Bu konuda gerçekleştirmeyi tasarladığımız bir plan ve proje var mı?

Oğlumuzun nasıl yetişmesini düşünüyoruz? "Ben çocuğumu şöyle görmek istiyorum." deyip sonra da bunu tahakkuk ettirmek için ne yapıyoruz? Gece geç vakitlere kadar şurada burada vakit geçirmesine nasıl bakıyoruz? Ve hangi saatte eve gelirse gelsin kapımızı açacak ve sinemize basacak mıyız?

Neyi, nereye kadar kabul ediyor; neye ahlâk diyor, neye ahlâkın dışı diyebiliyoruz? Nelere iyi, nelere kötü nazarıyla bakabiliyoruz?

Çocuklarımıza nereye kadar müsaade edeceğiz? Kılık ve kıyafetlerine karışma mevzuunda bir prensibimiz olacak mı?

Olanlardan hoşnut değilsek şu ana kadar neler düşündük? Başvurduğumuz bir çare oldu mu? Çare arama yolunda ne kadar kapı çaldık, kaç mütehassısa başvurduk, kaç damla gözyaşı döktük? Bu konu bizi bir yakınımızı, bir komşumuzu ya da milletimizi alâkadar edebilir; ancak bütün bu konularda gerçekten bir çözüm arayışı içerisinde olduk mu?

Bu mevzuda bir hesabımız, bir planımız yoksa, demek ki biz de Resûl-i Ekrem'in hadis-i şeriflerinde ifade buyurdukları gibi adım adım, karış karış, arşın arşın bizden evvelkilerin izine takılmış, onlara uymuş ve aynı gayyalara sürüklenmişiz demektir. Aslında bütün bunların temelinde Allah'ı, Resûl-i Ekrem'i ve Kur'ân'ın prensiplerini bir yana itip heva ve hevesimize kulluk etme vardır.

Bugün hemen hepimizin, az çok müşteki olduğu bir evladı vardır. Acaba onun bir kısım zikzakları karşısında ne düşünürüz? Sadece düşünebilmek bile çok mühimdir. Evet şöyle-böyle mutlaka düşünmemiz gerekiyor. Kendimize dönerek: "Hakikaten biz bu mevzuda ne yapabiliriz?" sorusu üzerinde durmamız gerekiyor. Tabiî kendimizi de; acaba biz müsamahalı, haşin, yoksa vurdum duymaz birisi miyiz? Evimizde olup bitenleri bir ölü hissizliği, sessizliği içinde seyretmekle mi yetiniyoruz, yoksa her gün evde bir çözüm arayışında mıyız?

Bu soruları daha da çoğaltabiliriz. Meselâ; bir kayyim gibi çocuğumuzun arkasına takılıp, onun arkadaşlık kurduğu kimseleri tanıma gayreti gösteriyor muyuz? Her zaman ona iyi bir vasat hazırlayabiliyor muyuz? Bugüne kadar onu ne tür arkadaşlarla tanıştırdık? Biz tanıştırmadıksa o kimlerle gezip tozuyor? Sadece okula kaydettirmek veya muallime teslim etmek ya da bir Kur'ân kursuna yerleştirmek yeterli midir? Hatta sadece camiyi göstermek, imamla tanıştırmak yeterli midir?

Bu iç içe soruların, bu sorulara cevap aramanın yanında, kendi hayatımızın düzeni, derinliği, içtenliği, kararlılığı ve bize ait albenisi de çok önemlidir.

8. Planlı ve Prensipli Yaşama

Daha baştan hayatımızı bir "prensipler" mecmuası olarak takdir ve tayin edebilme ve ona göre yaşayabilme çok önemlidir. Evet "Benim bu yılım şöyle, gelecek yılım böyle, daha sonraki yılım da şu şekilde planlanmıştır." diyebilmeliyiz. Bunu diyebildiğimiz takdirde, hep tasarladığımız ve projelendirdiğimiz bir kısım malumlarla yüz yüze gelecek, rahatlıkla karar verecek ve kat'iyen şaşkınlığa düşmeyeceğizdir. Ama eğer geleceğiniz adına bir kısım karar ve prensipleriniz yoksa; yarından itibaren, şaşkınlık içinde bir kısım meçhullere sürüklenmeye hazır olmalısınız. Şöyle bir, bu yığın yığın meçhullerin birden üzerinize geldiğini düşünün; ihtimal ellerinizi dizlerinize vuracak ve eseflerle inleyeceksinizdir. Öyleyse bütün bunlar meydana

gelmeden evvel mutlaka verilmiş bir kararınız olmalıdır.

Şimdi bütün bunların üzerine çıkarak bir buçuk milyar İslâm âleminin durumuna bakmalıyız. Babaların yandığı aynı ocakta ve alevleri göklere yükselen aynı ateş içinde, evladın, ahfadın da yandığını, biri yanarken öbürünün, olabildiğine bir umursamazlık içinde olduğunu görüyoruz. Aynı çamurun içine göz göre göre bir millet ya da milletler batarken, arkadan gelenler de tıpkı bir yığın gibi, hiç mi hiç sağına-soluna bakmadan yürüyüp aynı bataklığa batmakta, sefalete yürümekte ve hafızalarda sevimsiz bir hatıra olarak kalmakta.

Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), o mu'cizbeyan ifadesi ile bizi ikaz sadedinde yukarıda da geçtiği gibi şöyle buyurur: *"Sizden evvelkilerin yolunu adım adım, karış karış, arşın arşın takip edeceksiniz."*[4]

Onun bu ifadesinden, "Vaziyet alın, dikkat edin, mayınlı tarlada yürür gibi yürüyün; her an bir infilakla yüz yüze geleceğiniz endişesiyle hep temkinli olun!" ikazını çıkarmak mümkündür.

Merhum Âkif'in, âlem-i İslâm'ın tasviri adına şu dokunaklı mısralarını kaydedip geçelim.

"Hayâ sıyrılmış inmiş: Öyle yüzsüzlük ki her yerde...
Ne çirkin yüzler örtermiş meğer bir incecik perde!
Vefa yok, ahde hürmet hiç, emanet lâfz-ı bî medlûl;
Yalan râiç, hıyânet mültezem her yerde, hak meçhul.
Yürekler merhametsiz, duygular süflî, emeller hâr;
Nazarlardan taşan mânâ ibâdullahı istihkâr.
Beyinler ürperir ya Rab, ne korkunç inkılâb olmuş:
Ne din kalmış, ne iman, din harab, iman türab olmuş!
Mefahir kaynasın gitsin de, vicdanlar kesilsin lâl...
Bu izmihlal-i ahlâkî yürürken, kalmaz istiklâl!"

Sadece bir yerde değil, her yerde kargaşa ve izmihlâl ahlâkı. Öyle ki bundan tedirgin olanlar bile, onun radyoaktif tesiriyle hissizleşmiş, duygusuzlaşmış gibi olup bitenlerden âdeta habersiz...

9. Yüksek Ahlâk

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: *"Ben ancak, mekârim-i ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim."*[5] Üzerimizde Hakk'ın

nâmütenahî nimetleri, bizim de inkişaf ettirme durumunda olduğumuz kabiliyetlerimiz var. Evet biz Mele-i A'lâ'nın sakinleri arasında yerimizi alabilecek şekilde kabiliyetlerle techiz edilmiş bulunuyoruz. O sonsuzdan gelen lütufların kadrini bilmek O'na karşı tazimin, bunca potansiyel imkânlarla donatılan şahsımıza karşı da saygılı olmanın gereğidir. İlâhî kitaplar bu mesajın sesi-soluğu, nebiler bu gerçeğin en doğru temsilcileri, o altın zincirin son halkası ise bu hakikatin en parlak burhanı ve ahlâk-ı âliyenin en müstesna sultanıdır.

Kur'ân-ı Kerim, Kalem sûresinde, *"Her hâlde Sen, ahlâkın –Kur'ân buudlu, ulûhiyet eksenli olması itibarıyla– ihatası imkânsız, idraki nâkabil en yücesi üzeresin."*[6] Şuarâ sûresinde de: *"Bu, senden evvel gelen peygamberlerin ahlâkıdır."*[7] buyrularak, O'nun bu derinliğine ve enginliğine işaret edilmiştir.

10. Dünya Hayatının Ziynetleri

Kur'ân-ı Kerim'de Kehf sûresi: *"Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür; ölümsüz olan iyi işler ise Rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı, hem de ümit bağlamaya daha lâyıktır."*[8] buyrularak, genel anlamda mal ve evladın dünya hayatının ziyneti, debdebesi, ihtişamı olduğu vurgulanır, hafife alınmaz konumu hatırlatılır. Evet bunlar, dünyanın dünyaya bakan yönleridir ve onun bu ciheti solan, pörsüyen, bozulan, rahatsız eden cihetidir.

Demek ki dünya malı bizzat iftihar edilecek bir şey değildir. Hadd-i zatında evlat da kendisi ile iftihar edilecek bir şey değildir. Ancak bunlar, ahirete, Allah'a müteveccih olunca kıymetler üstü kıymetlere ulaşır ve bâkiyât, sâlihât sırasına girerler. Sâlihâta dönüşünce de, burada bir tohum iken ahirette semalara ser çekmiş ağaçlar gibi salkım salkım meyveleriyle arz-ı endam ederler.

Arz etmeye çalıştığımız bu hususlar, Kur'ân-ı Kerim'in bizim için vaz'ettiği prensipler olarak en doğru yöntemi tayin eden hayatbahş hususlardır. Bunlar, sadece Kur'ân'ın eczahane-i kübrası ve Resûl-i Ekrem'in uğurlu, bereketli elleriyle ördüğü, temsil buyurduğu sistem içinde mevcuttur. Vahyin, Sünnetin ulvî sadasına kulak kesilip, onunla hayatbahş olmak ise tamamen bir nasip meselesidir.

11. Merhametli Olmak

Kur'ân-ı Kerim, –Hz. Eyyûb (aleyhisselâm) misalinde olduğu gibi[9]– insanların değişik problemler karşısında, Allah'ın rahîmiyetine sığınmaları gerektiğine işaret eder. Evet, O'nun rahmâniyet ve rahîmiyetine sığınmak; nefsimize, ailemize, sokağa saldığımız çocuklarımıza, yakınlarımıza karşı hem O'nun rahmetinden bir istimdat hem de aczimizi, zaafımızı ilân sadedinde O'nun, her şeyin hakkından gelebileceğini kabul ve itiraftır. Ayrıca merhamet aynı zamanda bir vesile-i merhamettir. Merhametli olunursa, Allah da merhamet eder. Bozulmalar, tefessüh etmeler karşısında duyarlı olunursa, O da bozulacak şeyleri korumaya alır.

Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle ferman eder: *"Yerde bulunanlara merhamet edin ki Mele-i A'lâ'nın sakinleri de –veya Allah– size merhamet etsin."*[10]

Esas ölüm ve felaket, trafik kazaları vs. meydana gelen felâketler, ölümler değildir. En büyük ölüm ve felâket, insanın özünü gaflete salması, duygusuzlaşması ve gönül dünyasında ölmesidir. Evet en büyük belâ, evin içindeki yangını bilememe, çocuğun çürüyüp gitmesi karşısında duygusuz ve hissiz olmaktır.

Anne-baba, evin içindeki mânevî yangından habersiz iseler, bundan daha büyük tâli'sizlik, bundan daha büyük gaflet, bundan daha büyük dalâlet olamaz. Böyleleri hâllerine ne kadar ağlasalar yeridir ama, ağlamak için de yine gönül gerek.

12. A'lâ-yı İlliyyîn-i İnsaniyet

Ahlâkî sukût, en korkunç bir musibettir. Bu sebeple, Kur'ân'ın ahlâk prensiplerinin, bugünün bunalmış insanlarına karşı en önemli bir şifa kaynağı olduğunu düşünüyoruz.

Kur'ân-ı Kerim: *"Biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına itiverdik."*[11] buyurur.

Bu âyet-i kerimeyi şöyle anlamak da mümkündür: Biz insanı önce ahsen-i takvîme mazhar kıldık; sonra da onu esfel-i sâfilîne ittik. Yani onu nefsiyle sürekli mücadele edeceği, ara sıra düşse de çok defa iman ve amel-i salih cenahlarıyla uçup, a'lâ-yı illiyyîn-i insaniyete (insanlığın en yüce mertebesine) çıkacağı bir vaziyete dûçar ettik.

Bu âyet-i kerime bize kol kanat geriyor, kollarımızdan tutuyor, bizi a'lâ-yı

illiyyîn-i insaniyete çıkarıyor.. evet, düşmüşlükten, sukûttan, aşağıların aşağısına yuvarlanmaktan, acizlikten, beceriksizlikten a'lâ-yı illiyyîne çıkarıyor. Kur'ân'ın bu hususlarla alâkalı ışıktan mesajlarını önümüzdeki bölümlerde arz etmeye çalışacağız.

1 Kasas sûresi, 28/77.

2 Buhari, enbiyâ 50; i'tisam 14; Müslim, ilim 6.

3 İsrâ sûresi, 17/70.

4 Buhari, enbiyâ 50; i'tisam 14; Müslim, ilim 6.

5 İbn Abdilberr, et-Temhîd 16/254; el-Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ 10/191.

6 Kalem sûresi, 68/4.

7 Şuarâ sûresi, 26/137.

8 Kehf sûresi, 18/46.

9 Bkz. Enbiyâ sûresi, 21/83.

10 Tirmizî, birr 16; Ebû Dâvûd, edeb 58.

11 Tîn sûresi, 95/4.

Birinci Bölüm
EVLİLİK

Evlilik

1. Aile Terbiyesi

Bir önceki bölümde üzerinde ciddî ciddî düşünmemiz ve anlaşma sağlamamız gereken bir kısım hususları irdelemiştik. Herkesin mutlaka üzerinde durup düşünmesi çok elzem olan bu hususlara; "Umumi ahval hakkında kanaatiniz nedir? Etrafınızda cereyan eden hâdiseleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Kabul etmediğiniz gayr-i ahlâkî davranışlara karşı tavrınız nedir? Ahlâkî problemlerin çözümü konusunda ne düşünüyorsunuz?" gibi sorularla dikkatleri çekmeye çalışmıştık.

Dünyanın mevcut durumundan memnun değilsek, bazı olumsuzluklar içimize bir mızrak gibi saplanıyorsa; bu ortamı hazırlayan, sonra da bütün bu şeylere vaziyet eden kimselerden hoşnut değilsek; çare ve önerilerimiz nelerdir? Evet bütün bunları bilmemizde zaruret var.

İnanan insanlar, namaz kılmamayı ve onu hafife almayı, oruç tutmamayı ve onu sıkıntılı bulmayı, sokaklarda avare gezmeyi ve şuna buna dalaşmayı –bazıları bunları hürriyetin gereği görseler de– lâahlâkilik saymaktadırlar. Binaenaleyh biz Kur'ân-ı Kerim'in ışığı altında ve onun prensipleri çerçevesinde analiz ederek ahlâkı, ahlâksızlığı; terbiyeyi ve ondan ne anladığımızı ortaya koymaya çalışacağız.

Ahlâkın en önemli esası inanç ve akidedir. Ancak her şey, sadece akideden ibaret de değildir. Akide eğer pratik hayatla, yani amelî aktivite ile takviye edilmez ve insan, inandığı şeylere göre bir çizgi takip etmezse, o inanç sadece bir kanaat olarak kalır. Bu durum, ferdin ne şahsî hayatında ne de ailevî ve içtimaî hayatında etkili olmadığı gibi yönlendirici de olamaz. Gerçi iman bir ışık ve kuvvet kaynağı, imansızlık bir zaaf, bir boşluktur ama, hakikî iman, gücünü amelle ortaya koyar. İnanmamış bir insanın toplumuna faydalı olduğu görülmemiştir; faydalı olanlar da o kadar nadirdir ki, sayıları parmakla gösterilebilecek kadar azdır. Meselâ, biri inanmaz ama, iffetlidir. Temel kıstaslarımız açısından böyle zatlar faziletli sayılır mı sayılmaz mı bilemeyeceğim. Çünkü gerçek fazilet, imana ve muhasebe duygusuna dayalı

olan fazilettir. Evet Allah'a, ahirete, kitaplara, haşre ve neşre, Cennet ve Cehenneme iman, hayatımızı biçime koyan ve ona melekler seviyesinde bir şekil veren, sonra düzenli yaşamamızı temin eden çok önemli unsurlardır.

İnanılan bu hususların gereğini yerine getirmek çok hayatîdir. Ahiret, dünyada var oluşun hesabını vermenin mahkemesi, burada bizi insan olarak yaratan ve en mükemmel biçime koyan Allah'a şükredip etmediğimizin hesap mahallidir. Dünyada yığın yığın zalim, nankör ve Cenâb-ı Hakk'ı anlamamada, O'nun gözler önüne serip teşhir ettiği sanatlarını görmeme hususunda ısrar eden, hatta gözlerini kapayıp görülecek onca güzelliği görmezlikten gelen; binlerce renk, ses, desen, şive, nizam ve ahenge rağmen bir hayli körler, sağırlar, kalbsizler de var.. Allah, işte hem bunlar için hem de inananlar için haşr u neşir yapacak, cennetini, cehennemini hazırlayacak; iyi, faziletli, kalbî ve ruhî hayata açık, maâliyâta (yüceliklere) müştak hislerle yaşayan insanları, hesapları görüldükten sonra, bu dünyada nasıl "a'lâ-yı illiyyîn-i insaniyet"e çıkmış, mükemmel, faziletli kimseler olarak yaşamışlarsa, ahirette de faziletli insanlara vaadedilen cennetlerle serfiraz kılacaktır.

Evet mü'min, işte bunları düşünen ve hayatını ona göre tanzim eden insan demektir. Bu itibarla evvelâ, hem fertte hem de cemiyette akide 'inanç' çok sağlam olmalıdır ki, saptıran değişik hisler karşısında imanın gücüyle istikamet korunabilsin. Bazen inanıyor bazen inanmıyor görünen fertlerin teşkil edecekleri ailede de, toplumda da hayır yoktur. Böyle bir cemiyette ve onların teşkil edeceği millette de hayır yoktur. İnsanlar evvelâ çok iyi inanmalıdırlar ki; dahası, yarına çıkacağına inancından daha kat'î bir şekilde dünyanın yarını olan ahirete gidileceğine de inanmalıdırlar ki, Allah'a yakın, topluma da yararlı birer unsur hâline gelebilsinler.

Evet hemen her ferdin, çalışmadığı zaman aç kalacağı endişesini taşıdığı kadar; amel etmediği, iş yapmadığı ve pratikte inancını yaşamadığı zaman Allah'ın huzurunda ağır bir sorguya çekileceğine inanacak kadar sağlam bir akideye sahip olması çok önemlidir. Böyle bir imana sahip olan fert, bu kanaatin meydana getireceği bir kuvve-i anilmerkeziye (merkezkaç kuvveti) ile salih amellere yönelecek ve yüzünün akı ile Allah'ın huzuruna çıkabilmek için yerlere yüz sürecektir.

Böyle fertlerden meydana gelen aileler konusunu ayrı bir bölümde; ailenin çeşitli yönlerini, aile içinde yetişecek gençlerin, delikanlıların, küçüklerin, daha küçüklerin nasıl ahlâk-ı âliye-i İslâmiyeyle mütehallık kılınmaları

gerektiğini Kur'ân-ı Kerim'den âyetler ve Sünnet'ten bazı hadislerin ışığı altında ileride ele alacağız.

Evlat ve mal dünyanın süsü, ziynetidir.[1] Değerlendirilebilirse, ahiretin de zâd-u zahîresidir. Allah, insanların gönüllerini bunlarla sevince, sürura ulaştırır. Bunları göze ziynet, kalbe gıda yapar. İnsan bu ziynetleri gördükçe, pratikte dünya mutluluğunu, ümitlerinde de ötelerin saadetini duyabilir. Ne var ki siz bu ziynetleri eğer bakileştiremezseniz, mutlu olamazsınız; olsanız da buruk yaşarsınız.. evet evladınız, torununuz, dünyanız sizi rahatsız edebilir. Aksine fâni ve zâil olan bu şeyleri bakileştirip kâinatın Yaratıcısı adına bakıp gördüğünüz, O'nun yolunda ve O'nun istediği istikamette kullandığınız ve geliştirdiğiniz zaman, son zannedilen her noktanın bir başlangıç olduğunu göreceksiniz. Dünya hayatının hitama erip kapanmasıyla biten bütün fâni ve zail ziynet, debdebe, ihtişam öbür âlemin açılmasıyla en mükemmel şekle bürünerek orada da devam edecektir.

2. Yuvanın Önemi

Bir millet ve bir toplumun mükemmeliyeti aileden, eşlerin el ele verip kurdukları yuvadan başlar. Bu itibarla terbiye, yuvadan başlamalı ki kalıcı olsun. Yuva terbiye esasları üzerine kurulamamışsa, cemiyetin terbiyeli olması da düşünülemez. Hatta kusursuz bir talim ve terbiye politikası ideal insan yetiştirmede çok önemli olsa da, yuva, verdiği ve vereceği şeyler açısından hep önemini koruyacaktır.

Yuvada ve hususiyle de, şuuraltı beslenme döneminde iyi beslenebilmiş dimağlar, ciddî muhalif rüzgârlara maruz kalmazlarsa, ileride bazı küçük tembihlerle şuuraltı müktesebatlarının kahramanları olarak karşımıza çıkıp bizi şaşırtabilirler. Evet yuvada başarı, umum hayatta başarının ilk merhalesidir.. ve bu merhale de sağlıklı bir izdivaca bağlıdır.

3. Evliliğin Gayesi

Aile, bazı yazarların anladığı gibi bir çocuk yapma fabrikası değildir; o, toplumun en hayatî bir parçası ve milletin de ilk nüvesidir. Dolayısıyla da o, ne bir kuluçka makinesi, ne de cismanî arzuların tatmin vasıtasıdır. O, kutsal bir müessesedir. Kutsiyetin en belirgin çizgisi de nikâhtır. Belli prensipler çerçevesinde, meşru bir akitle çiftlerin bir araya gelmesine nikâh denir ki; bu hedefi, gayesi belli bir anlaşmadır. Allah, nikâh prensipleri için olmayan bir araya gelmelere "sifah" ve "zina" nazarıyla bakar.

Din, “nikâh” adı altında böyle bir meşru birleşmeyi iyi bir milletin temeli, rüknü, esası kabul eder. Ancak, meşru birleşmeler bile bir gayeye bağlıdırlar. Maksatsız, gayesiz, gelişigüzel evlilikler meşru sınırları zorlayacağından bir Müslüman bu konuda oldukça hassastır. Evet, izdivaçtaki hedef, Allah’ı hoşnut ve Resûlullah’ı memnun edecek bir neslin yetiştirilmesi olmalıdır.

Hedefi ve gayesi olmayan izdivaçlar, niyetsiz ameller gibi bereketsizdirler. Gaye olmayınca bazen dinine-diyanetine bakılmadan hiç tanınmayan birisiyle sırf boyuna posuna bakılarak evliliğe benzeyen bir araya gelmeler uhrevî derinliğinin olmaması yanında çok defa imtizaçsızlıklar ve geçimsizliklerle sonuçlanır. Hele bir de, Kur’ân’a inanan ve inanmayan, Resûlullah’ı (sallallâhu aleyhi ve sellem) tanıyan ve tanımayan iki kişi bir araya gelmişse.. evet, aileler arasında inanma ve inanmama açısından zıt düşünceler söz konusu ise, dinî, fikrî sürtüşmeler kaçınılmaz olur ve telâfisi imkânsız uyuşmazlıklar baş gösterir.

“Gayeli izdivaç”, enine-boyuna düşünülerek, hissin yanında aklî-mantıkî olan izdivaçtır. Ve evlenmede “maksat” düşünülerek hareket edildiğinden ailede huzur vardır. Neticesi düşünülmeden ve bir gaye gözetilmeden yapılan evliliklerin neticesinde ise, değişik sıkıntılar söz konusudur. Böyle bir yuvada, aile fertleri sürekli huzursuzluk yaşarlar.

Din, bir taraftan evlenmeyi meşru kılıp onu teşvik ederken diğer taraftan da meseleyi gaye ile sınırlandırmaktadır. Zaten insanın her işinde ve davranışında bir gaye olmalıdır ki, teşebbüs ve atılımlarında da kararlı olabilsin ve o hedefe ulaşmaya çalışsın. Şayet o bir gaye gözetmiyorsa, mesaisini de tanzim edemez ve hiçbir zaman hedefe ulaşamaz. Buna “metod”, “usûl” ya da gayeyi nazara almanız itibarıyla “finalite” de diyebilirsiniz. Şu bir gerçektir ki, hareket ve davranışlarımızda gaye gözetmiyorsak, başarı şansımızı da büyük ölçüde kaybetmiş sayılırız.

4. Evlenmenin Şartları

Din, izdivaç konusuna, tahminlerin üstünde önem verir. Buna paralel olarak İslâm fıkıhçıları da “nikâh”ı mühim bir mesele olarak ele almış, konuyla alâkalı ciltlerle kitap yazmış ve hassasiyetle üzerinde durmuşlardır. İzdivaç veya nikâh meselesini farz, vacip, sünnet, haram, mekruh kategorilerinde mütalaa etmiş ve biraz da şahısların özel durumuna bağlamışlardır. Bu, şu demektir: Herkes gelişigüzel evlenemez; bir seviyeye gelen insan evlenme

mecburiyetinde; hatta bazı kimselerin evlenmesi vacip iken; bir başka vaziyetten ötürü bir diğerinin evlenmesi mekruhtur.

Binaenaleyh, bunları hiç hesaba katmadan, sadece cismanî durumu nazar-ı itibara alarak izdivaç yapan bir insanın, ileride cemiyete yararlı bir aile veya bir çocuk kazandıracağı da şüphelidir.

İslâm hukukçularından Hanefiler ve Malikiler bu konuda birbirlerine yakın sayılırlar; aradaki farklı düşünceler teferruata aittir. Bu büyük İslâm hukukçularının tespitleri ile arz edecek olursak, nikâhla alâkalı, ana hatlarıyla aşağıdaki gibi bir tasnif ortaya çıkar.[2]

a. Farz Olan Evlilik

Zinaya düşme ve haram irtikâp etme tehlikesi karşısında bulunan bir kimse, mihir ödeme gücüne ve ailesini geçindirecek kadar nafaka temin etme imkânına sahipse; hatta bazılarına göre oruç da tutamıyorsa onun evlenmesi farzdır.

Yani harama düşmemek için evlenmek esastır ve haramla yüz yüze gelen birinin başvuracağı tek çare evlenme olmalıdır. Gayr-i tabiî yollarla izdivaçtan kaçmak, tabiatla savaştır ve böyle bir savaşa kalkışanın yenik düşmesi de kaçınılmazdır.

b. Vacip Olan Evlilik

Şayet evlendiği takdirde mihir ödeme ve aileyi geçindirme gücüne sahip, haram irtikâbı söz konusu değil ama sırf bir "endişe" olarak bahis mevzuu ise onun evlenmesi de vaciptir. Bu tevcih de yine bazı fakihlere aittir, umumun görüşü ve içtihadı değildir.

c. Sünnet Olan Evlilik

Herhangi bir tehlike söz konusu değil, evlenmeye de arzu ve rağbet varsa, kısaca böyle birinin evlenmesi de sünnettir.

d. Haram Olan Evlilik

Evlenmekle haram irtikâp edecek; evini geçindirebilmek için gayr-i meşru kazanç yollarına girecek, irtikâp, ihtilas, rüşvet... gibi muharremâtı irtikap edecekse, bu insanın evlenmesi de haram ya da en azından mekruhtur. Zevcesine zulmedecek kadar dengesiz biri için de aynı mütalaayı serdedenler vardır.

e. Mekruh Olan Evlilik

Bazılarına göre harama girme, cevir ve zulümde bulunma kat'î değil de ihtimal dahilinde ise bu durumdaki birinin evlenmesi de mekruhtur.

f. Mübah Olan Evlilik

Helâlinden kazanan, zinaya düşme ihtimali bulunmayan, mihir verecek güce ve nafakaya da gücü yeten temkinli ve tedbirli birinin izdivacı da memduh veya mübahtır. Böyle birisi ister evlenir, isterse evlenmez.

İmam Şafiî (radıyallâhu anh) diyor ki: Nikâh, haddizatında bir muamele, yani mübah bir iştir. Fakat haramdan kaçınmak için vacip olur. Aslında burada Şafiî mezhebi de Hanefîlerin mülâhazalarına yakın bir görüş ortaya koymaktadır. İmam Ahmed İbn Hanbel, geçimini temin edebilsin, edemesin; ailesini geçindirsin, geçindiremesin, mihir verebilsin, veremesin; zinaya düşme tehlikesi karşısında herkesin evlenmesinin farz olduğu görüşündedir. Esasen bu görüşler tetkik edildiğinde birbirlerine çok da uzak olmadıkları görülecektir.

Bu hususlarla, izdivaçta dinin nasıl bir kısım gayeler takip ettiğini, evlenmenin basit, hissî bir mesele olmadığını göstermeye çalıştık. Şayet bu önemli iş, mantıkî, hissî boşluklara sebebiyet vermeyecek şekilde sağlam esaslara bağlanmazsa, mahkeme kapıları, dul ve sahipsiz kadınlar, ortada kalmış çocuklar bu işin kaçınılmaz sonucu olacaktır. Din, bütün bunların önüne ta baştan bir set koyarak, neticesi bu türlü olumsuzluklara müncer olan bir izdivacı haram, mekruh gibi kategorilerle zapturapt altına alır; his ağırlıklı bir meselede akıl, mantık ve muhakeme yolunu öne çıkarır.

Bizim burada, vurgulamak istediğimiz husus, evlenmenin çok ciddî bir müessese olduğu, onunla toplumun en önemli unsuru olan ailenin teşekkül ettirildiğinin vurgulanmasıdır. Bu itibarla evlilik düşünülürken ferdin cismaniyetiyle alâkalı alelâde bir durum olarak değil; bütün bir toplumun, hatta topyekün bir milletin saadetini alâkadar eden dinî, millî ve âlemşümûl bir mesele olarak düşünülmelidir. Bu konuda ferdin bedenî ve nefsânî durumunu alâkadar eden hususa gelince, bu sadece gaye-i uzmâ'nın husule gelebilmesi için Allah tarafından insana lütfedilmiş bir prim ve bir bahşiştir. Tabir caizse, bu bir avans olarak değerlendirilmeli ve insanlık neslinin bekası, millî istikbalimizi bayraklaştıracak yüksek karakterli fertlerin yetiştirilmesi gibi mühim hizmetin peşin mükâfatı olarak görülmelidir.

Doğrusu İslâm dini, bu konuya oldukça önem vermektedir denilebilir. Öyle ki, izdivaçta her şey, inceden inceye düşünülecek, bin türlü hesap yapılacak ve

hiçbir yanlışlığa meydan vermeyecek şekilde hassas davranılacaktır.. davranılacaktır ki, kurulan yuva, yuva yıkımını netice veren sebeplere bina edilmesin.

g. Delillerin Münakaşası

1. Hasen derecedeki bir hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır: *"Evlenin, çoğalın; ben kıyamet gününde sizin çokluğunuzla iftihar ederim."*[3]

2. Başka bir hadis-i şeriflerinde de: *"Velûd olan yani çok doğum yapabilecek kadınlarla izdivaç yapın."*[4] buyurmaktadır.

3. Konuyla alâkalı bir âyet-i kerimede de şöyle buyrulur: *"Aranızdaki bekârları (hürlerle mümkün olmasa da) kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanlarla evlendiriniz. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) çok geniş olan ve (her şeyi) bilendir."*[5]

Nikâh yapma imkânına sahip bulunmayan, yani infak edemeyen ya da mihir veremeyen, daha doğrusu bir aileyi geçindiremeyen kimseye gelince, Allahu Teâlâ onu, fazlıyla zengin kılacağı ana kadar sabretmeli, iffetiyle yaşamalı ve harama girmemelidir.

Bu son nas ve onun yorumları, diğer delillerle zahiren çatışıyor gibi görünse de temel espri açısından aynı gerçeklerin vurgulandığında şüphe yok.

Şöyle ki: *"Evlenin, çoğalın, zira ben, kıyamet gününde sizin çokluğunuzla iftihar ederim."*[6] hadis-i şerifi, –mazmunu mahfuz– mefhum-u muhalifi ile şunları hatırlattığı söylenebilir: Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) şayet izdivaçla iftihar edeceği bir nesil hedeflenmemişse, o izdivaç ya da çoğalmanın hiçbir anlamı yoktur. Evet terörizme ya da sefahete bulaşmış, başı secdesiz, vicdanı paslı, gözü kanlı bir nesil ile Resûl-i Ekrem'in iftihar etmeyeceği açıktır. O'nun, çoğalmasını istediği nesil, Allah indinde de makbul olan, O'nun rızasını kazanmaya teşne bulunan din-i mübîni yaşayan ve yaşatan bir nesil olmalıdır. Kur'ân-ı Kerim, değişik nûrefşan beyanlarıyla bu mülâhazaya en sağlam referanstır: *"Servet ve oğullarınız, dünya hayatının süsüdür; ebediyet vaadeden iyi işler ise, Rabbinin nezdinde sevapça daha hayırlı, ümit bağlamaya da daha lâyıktır."*[7] Evet işleriniz ahirete müteveccih ise siz Rabbinizden, o da sizden hoşnut olacağı bir yola girmiş sayılırsınız.

Bu mütalaa ile vardığımız sonuç şudur: Evlenmede asıl hedef, Allah'ı ve

Resûlü'nü hoşnut edecek bir neslin yetiştirilmesidir. Onun için mütedeyyin, milletine âşık, ailesine sımsıkı bağlı, çocuklarının terbiyesi üzerinde hassasiyetle duran kimseler, değişik çarpık düşüncelere rağmen, yoluna ve usûlüne uygun şekilde çocuk sahibi olma konusunda kat'iyen tereddüt etmemelidirler. Zira böyle bir neslin çoğalması ümmet-i Muhammed'in yüzünü güldürecektir.

Buraya kadar serdedilen mülâhazalarla alâkalı Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) gençlere yaptığı şu tavsiye de oldukça önemlidir: *"Ey gençler topluluğu! İçinizden evlenme imkânına sahip bulunanlar evlensin. Evlenemeyenler ise oruç tutsun. Çünkü bu, harama karşı siperdir."*[8]

Evvelâ oruç, umumi mânâda bir perhiz vazifesi görür. Mide ile beraber diğer beşerî duyguları da zapturapt altına alıp Allah'ın emrettiği istikamette kullanmayı kolaylaştırır.

Sâniyen, izdivaç ciddî bir hâdisedir.. ve insanın, düşünüp taşınmadan hemen karar verip yapmaya teşebbüs edeceği basit bir iş değildir. Akıl, mantık süzgecinden geçirilmeden aceleye getirilmiş evliliklerde huzursuzluk çokça görülen bir hâdisedir. Huzursuz bir ailede yetişen çocukların, gerekli terbiyeyi alamayacakları, anneli-babalı, fakat yetim gibi büyüyecekleri, bazen de anneye-babaya hatta cemiyete düşman, hissiz, duygusuz yetişecekleri kaçınılmazdır.

Çoğu batılı ülkelerde durum bu merkezdedir.

Evet buralarda izdivaç ciddî bir mesele olarak ele alınmamakta ve gerekli disiplinler içinde gerçekleştirilmemektedir. Bu çok ciddî ve hayatî hâdise, insanların bazı ihtiyaçlarını karşılamaya matuf, yeme-içme-ıtrahta bulunma türünden bir vak'a gibi algılanmakta, gaye çerçevesi daraltılmakta ve tamamen mânâsızlaştırılmaktadır. Bugünkü Avrupa, dünkü Roma'nın dolaştığı uçurumların kenarında dolaşmakta ve adım adım ölüme yaklaşmaktadır; yaklaşmaktadır zira ailenin bozulduğu, fertlerin dejenere olduğu hiçbir millet ayakta kalamamıştır.

Kilise, bu problem karşısında ne düşünür, sosyal bilimciler ne derler, terbiyeciler ne düşünürler, bunları bilemeyeceğim. Bildiğim bir şey varsa o da, bu hissizlik, bu mantıksızlıkla malul toplumların uzun ömürlü olamayacağıdır.

Merhum Kutub, konu ile ilgili bir izlenimini şöyle nakleder: "Ben Amerika'da onların dinî hayatını tetkik esnasında enteresan şeylerle karşılaştım. Bir keresinde, kadın-erkek karmakarışık kiliseye girdiler,

ibadetlerini yaptılar. Papaz dua ettikten sonra onları, dans edip, eğlenecekleri ve daha başka şeyler yapacakları bir başka salona aldı, ışıkları söndürdü. Onlar eğlenirken o da zevkten dört köşe oluyordu. Evet papaz onları kiliseye getirdim diye seviniyordu."

Oysaki kiliseye gelmek gaye olmadığı gibi, camiye gitmek hatta Kâbe'yi tavaf etmek, Beytullah'ın etrafında dönmek de gaye değildir. Gaye, Allah'ı hoşnut etmek ve Allah'ın dediği yolda olmaktır.

Hekim olan bir arkadaşım ihtisası münasebetiyle Amerika'ya gitmişti. Geldiğinde intibalarını şöyle anlattı:

"Amerika'da bütün büyük şehirlerin merkezlerinde, kalabalık cadde ve çarşılarda bulunan kiliselere gidenlerin büyük çoğunluğu yaşlı, iki büklüm, oturduğu yerde uyuklayan kimselerdi. Acaba Amerika gençliği tamamen tefessüh mü etmiş, diye düşündüm.

Sonra da New York'un dışında bir kiliseye gittim. Kilise bir tepenin başında bulunuyordu. Oraya vardığımda, gençlerin o kiliseye âdeta aktığını, kadın-erkek herkesin oraya geldiğini gördüm. Kilisede papaz devamlı olarak onlara nasihat ediyordu; ama onların nasihate aldırdıkları yoktu. Herkes kendi keyfine bakıyordu. Kilisenin içinde bulunmaları kârdır diye, papaz onların her hâline göz yumuyordu. Kimisi eroin, kimisi morfin kullanıyor, kimisi de daha başka işlerle meşgul oluyordu."

Bilmem ki bu şekilde kiliseye gelmenin ne faydası vardır? Evet eğer kiliseye gitmek, o insanı ruhanileştirmiyor, onun insanî duygularını harekete geçirmiyor ve onu insanca yaşamaya sevk edemiyorsa, oraya gitmenin bir mânâsı, bir gayesi de yok demektir.

5. Evlilikte Fıtrat Prensipleri

a. Her Hayrın Başı: Bismillah

Bizim ölçülerimiz içinde yuva kurmayı başaran eşler çok mühim bir hâdiseyi gerçekleştirmiş sayılırlar. Böyle bir yuva, yerinde bir mâbed, yerinde bir mektep gibi vazife görür ve topyekün bir millete diriliş üfleyen bir "Beytullah" hizmeti verir. Allah'ın vaz'ettiği prensiplere bağlı bu kabîl yuvalar bazen umum bir toplum için DNA vazifesi görmüştür.

Burada bir noktaya daha dikkatinizi çekmek istiyorum. Biz yemek yerken *"Bismillahirrahmanirrahim"* deriz. Hatta bunu gönülden söylersek bereket hâsıl olacağına inanırız. İçimizde iyi inanmış olanlar çok defa bu bereketi

açıkça da müşâhede etmişlerdir.

Keza bizler, çok işlerimizde, şeytanın şerrinden Allah'a sığınır ve Cenâb-ı Hakk'ın bizi korumasını dileriz. En mahrem meselelerimize kadar her hususta bu disiplinlere dikkat ederiz. Böyle bir istiâne ve istiâze sonucu dünyaya gelen çocuklarımızın iyi, salih olacağına ve neticeye şeytanın parmak karıştıramayacağına inanırız.

Bu istiâne ve istiâzeyi yapmayan birinin, küçük gibi görünen böyle bir ihmal sonucu başına öyle gaileler gelir ki, o, nereden geldiğini bilmez ama, onların altında ezilir gider. İnsan, bu konuda hiçbir noktayı ihmal etmemelidir. Yapmakla mükellef olduğu büyük-küçük her şeyi yapmalı, tâbi tutulduğu imtihanın bütün şartlarını yerine getirmeli, dinin kendisine yüklediği sorumlulukları yerine getirirken fevkalâde hassas ve titiz davranarak asla gaflete düşmemelidir.

Bazen bir anlık fütur, tıpkı dümen ve direksiyondaki kimsenin küçük bir gafletinin sebebiyet verdiği bir akıbeti netice verebilir. Evet mü'min, her an Allah'a dayanıp, Allah'a sığınmalıdır. En basit bir muamele gibi görünen nikâhta dahi hep bu duygu ile hareket etmelidir. Nikâh, Allah adına yapılır, Allah'a bağlanmadan yapılan nikâhın bereket getireceği, hayra vesile olacağı düşünülemez. Evet nikâh mânevî bir bağdır; kerameti de Allah'la irtibatındadır.

Bu itibarla nikâh, Allah adına olacak ki, bereketli olsun. İçinde dua olacak ve Allah'ın vaz'ettiği prensipler çerçevesinde gerçekleşecek hatta mihir söylenecek ki istikbal vaad etsin. Allah kendi adı anılan nikâhı meymûn ve mübarek kılar. Böyle bir nikâh, Allah'ın teminatı altındadır. İhtimal, istikbal vaadedicidir ve eşler arası imtizaca da vesiledir.

Günümüzde eşler arası çok sık şekilde boşanma hâdiselerine şahit olunmakta ve evliliklerde ciddî bir bereketsizlik, uğursuzluk ve hayırsızlık görülmektedir. İşlerin Allah adına yapılmaması, gelişigüzel ve hedefsiz olması, her şeyin sırf şehevî hislerini tatmin esasına bağlanması ve bütün bütün insanî değerlerin gözardı edilmesi, Batı aile sistemini temelden sarstığı gibi bizi de ırgalamış sayılabilir. Umumi ahval onu göstermektedir. Cenâb-ı Hak'tan inayet ola...

b. Eş Seçme

Evliliğe teşebbüs edecek kimsenin düşüneceği ilk husus, kendi duygu ve düşüncesine uygun bir eş araştırmaktır. Şimdilerde pek çok genç bu hayatî işi

sırf hisleriyle değerlendirmekte ve sokakta, çarşıda, pazarda tanıştığı biriyle hemen yuva kurmaya çalışmaktadır. "Nedir, ne değildir, evlenme ve yuva kurma mantığı nasıldır?.." gibi mülâhazalar gözardı edilerek gerçekleştirilen izdivaçların bir felâket getireceği açıktır. Oysaki, kendileri dışında konuya daha farklı bir gözle bakan, daha başka hesap ve kıstaslarla değerlendiren kimselerin reylerine, görüşlerine müracaat edilebilirdi ve yararlı da olurdu.

Bazen böyle hissî bir mülâhaza ile gerçekleştirilen bir evlilik, cennet köşesi telâkki edilen yuvayı bir cehennem çukuruna çevirebilir. Bildiğimiz, tanıdığımız birçok insan vardır ki bunların dinî salâbeti, aşkı, heyecanı bizce müsellemdir ama, bu mevzudaki münasebetsizlikten ya da bir hesapsızlıktan bütün hane halkı derin bir bunalım içindedirler ve âdeta kaos yaşamaktadırlar.

Böyle bir ailede, çekişme ve sürtüşmelerin ardı arkası kesilmez. Erkek dinini yaşamak ister, kadın rahatsız olur. Bunun aksi de her zaman söz konusudur. Dolayısıyla da böyle bir ailede kadın ve erkek hiçbir zaman vahdet teşkil edemezler, yuvayı paylaşamazlar, aksine hep farklı kutuplar gibi yaşarlar. Böyle bir ailede birbirine zıt iki çeşit kitap, iki çeşit gazete okunur, iki çeşit hikâye anlatılır, iki çeşit aile toplantısı yapılır. Kadın bir şey ister erkek onu reddeder. Kadın din der, iman der, ahlâk der; erkek bunları kavga vesilesi yapar. Böylece bu ailede dual bir hayat yaşanır; buna da yaşama denecekse!

Bu çarpışma ve boğuşmada çocuklar bazen bir tarafa bağlanır, bazen de bu iki cephe arasında hissiz, duygusuz; cemiyete ve aileye düşman hâle gelirler. Binaenaleyh, erkek veya kadın izdivaca adım atarken, bu konuyu çok iyi düşünmeli, gerekirse tecrübe sahipleriyle istişare etmeli ve tercih sebeplerini çok iyi belirlemelidirler.

Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), konuyla alâkalı şöyle ferman eder: *"Kadın dört şeyden dolayı alınır: Malı, soyu sopu, güzelliği ve dindarlığı; sen dindar olanını seç ki huzur bulasın."*[9]

Din, en önemli bir tercih sebebidir. Şayet biri cemal sahibi, diğeri de orta güzellikte ama dinî duygusu mükemmel iki aday söz konusu olursa, ahlâkî ve dinî fâikiyet tercih sebebi olmalıdır. Evet aile hayatı, sadece dünyaya ait bir hayat değildir; o evlatlarla, torunlarla devam eden ve ahirette de beraberliği söz konusu olan bir hayattır. Aslında iyi bir yuva, dünyada cennet köşelerinden bir köşe olabilecekken, bazı yanlışlıklardan ötürü kabre çevrilmiş ve tabiî ötelerin mutluluğuna götüren yolları da yıkıp harap etmiştir.

Bu itibarla, müstakbel eşin dinî düşüncesine, ameline, özellikle de akidesine mutlaka dikkat edilmelidir. Akide hususunda bir yanlışlığı, bir inhirafı olan erkeğe kızını veren bir kimse, meydana gelecek bütün olumsuzluklardan mesul sayılır. Aynı durum erkek için de söz konusudur. Hatta, erkeğin ciddî bir akide problemi varsa, mesele temelden olumsuz demektir; zira nikâhın geçerli olmasında iman temel bir rükündür. Allah'a inanmayan, dinî emirleri hafife alan bir insanın ciddî bir "iman" problemi vardır. Dolayısıyla da nikâh akdinin varlığı için en önemli bir unsur yok demektir.

Sadece makam, mevki, mansıp, şöhret, para, maaş mülâhazalarına bağlanarak gerçekleştirilen bir izdivacın dini de diyaneti de hafife aldığı açıktır.. ve böyleleri kazanma kuşağında kaybetmişlerdir. Bir kere izdivaçta öncelikle aranan husus dinî vasıftır. Dinin temeli akidedir. Akidesi olmayan bir kimseyle izdivaç hiçbir zaman gerçek mânâsı ile bir izdivaç değildir; o, sadece bir araya gelmedir.

Bu tespitlerimiz elbette ki dindarlar ve dinin kanunlarını, kıstaslarını kabul edenler içindir. Şunu bir kere daha belirtmeliyim ki, izdivaç, dünyevî-uhrevî mutluluğun çok önemli bir dayanağıdır; böyle ciddî bir konuda yanlış yapan her iki dünyasını da karartmış olur.

Her şeyden evvel çevrenizi, dinî duygularla iyi beslenememiş çoluk çocuk, evlad-ı iyal sarmış ise, zaten işe vaziyet etmeniz çok müşkül olacaktır. Bir inayet eli, harikulâde kabilinden imdadınıza yetişir, sizin ihmallerinize, yanlışlarınıza terettüp eden çarpıklıkları düzeltirse ona, "Allah'ın inayeti" der ve devamını dileriz. Ne var ki, bu her zaman da böyle olmayabilir...

c. İyi Evlat Yetiştirme

Anne ve baba, iyi evlat yetiştirme konusunda mutlaka mutabakat sağlamalıdırlar. Çocuk yetiştirme kabiliyet ve istidadı olmayan, olsa da sorumluluk yüklenmeyen bir anne ve onların hiçbir problemiyle meşgul olmayan bir babanın vesayetindeki çocuklar anne ve babaları olsa da yetimdirler.

Allah'ın, şefkat, merhamet, incelik ve hassasiyetle donattığı, donatıp çocuklarını yetiştirme konusunu tabiatının bir derinliği hâline getirdiği anne, ruhundaki bu potansiyeli mutlaka onları hakikî insanlığa yükseltme istikametinde kullanmalıdır. Zaten o fıtratı itibarıyla bir muallime, bir mürebbiye ve bir mürşidedir. Onun en önemli vazifesi çocuğunu yetiştirme

olmalıdır. *“Allah, anne ile çocuğunun arasını ayıranı kıyamet gününde sevdiklerinden ayırır.”*[10] hadisi de annenin çocuk terbiyesindeki müstesna rolünü gayet net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Anne, donanımının gereğini yerine getirirken baba da hilkat ve konumunun icabı daima temkinli, dirayetli, kiyasetli ve dikkatli olması gerekmektedir. O siyasetle, memuriyetle, ticaretle, ziraatla vb. işlerle meşgul olur ve biraz da tabiatının gereği ailedeki ayrı bir boşluğu doldurur. Evet o, gücü, mukavemeti ve farklı yapısıyla ayrı işlere namzettir. Zaten kadimden beri o hep hususî bir sorumluluğun insanı olagelmiştir. Ormandan ağaç kesmeden alın da, saban sürmeye; arpa, buğday ekip biçmeden inşaatlardaki ya da fabrikalardaki bütün ağır işlere kadar her şey ona bağlı devam edegelmiştir. Böyle ağır işlere, bedeniyle, iradesiyle mukavemet edebilecek erkek bence yerini korumalı, kadın işleriyle kadınlaşmamalı ve kadını da takatini aşkın ağır işlerle uğraştırmamalıdır.

Ayrıca erkek, bir mukavemet âbidesidir ama, bir şefkat kahramanı değildir. Şefkat, annenin en önemli derinliğidir; o, dokuz ay karnında gezdirir çocuğunu. Dünyaya getirir yüz zahmetiyle, bakar büyütür bin meşakkatiyle. Gece inlediği zaman hemen kalkıp imdadına koşar.. ağladığında da bağrına basar. Tabiatından kaynaklanan bir iştiyak ve insiyakla onu yaşatmak için yaşar. İşte bir tarafta kadın diğer tarafta da erkek, teşkil ettikleri aile vahdetiyle cennet saraylarını hatırlatan öyle bir yuva kurarlar ki bu yuvanın çehresinde öteleri temâşâ edebilirler.

Batıda erkek bir dairede, kadın da bir dairede çalışır. Bu durumda çocuklar ya başkasının yanında ya da çocuk kreşlerindedir.. evet erkek ve kadın da çalışınca, çocuklar belli ölçüde de olsa yalnızlığa, sahipsizliğe terk edilirler. Sonra bu insanlar kendi kendilerine şöyle teselli olurlar: “Orada çok şefkatli, bilgili kimseler var. Çocuklara bizden daha iyi bakıyorlar.” Oysaki çocuğun, bütün bunların ötesinde istediği daha başka şeyler vardır.

Kreşte çocuğun elbisesini yıkayabilirler.. yemeğini vaktinde yedirebilirler, teneffüs etmek istediğinde dışarıya çıkarıp gezdirebilir ya da lunaparklarda elinden tutup dolaştırabilirler; ama bunu yapanlar hiçbir zaman çocuğun annesi, babası olamaz, onun en çok muhtaç olduğu şefkati ona veremezler. Şefkat, çocuğun, annesinin yüzünde okuduğu, sinesinde bulduğu, babasının kucağında hissettiği cibilli alâkadır. Bunu vermedikleri takdirde onu başka hiçbir

fanteziyle tatmin edemezler.

Böyle eğitim yuvaları veya kreşlere terk edilen çocuklar bir yana, çıraklık devresinde bir ustaya veya kalfaya teslim edilen çocukları ele alalım; eğer bu usta ve kalfa şefkatten uzak ve biraz da haşin ise, mütemadiyen huşûnet gören bu çocuklar, zamanla öylesine duygusuz, öylesine katı ve öylesine merhametsiz yetişirler ki; yabancılar şöyle dursun, annelerine babalarına karşı dahi kaba davranmadan geri durmazlar. Böyle sert insanların, çıraklık devresinde, o masum çocukların mülayim ruhlarında icra ettiği menfi tesir bu ölçüde olumsuz neticeler tevlid ederse, daha dünyaya gelir gelmez götürüp yabancı kucaklara teslim ettiğimiz çocukların, o yabancı nazarlar altında ne hâl alacaklarını kestirmek zor olmasa gerek.

Her zaman kendisini bize Rahmân ve Rahîm olarak tanıtan, Kur'ân-ı Kerim'de tam yüz on dört defa "Bismillahirrahmanirrahim" kelâm-ı mübecceli içinde Rahmâniyet ve Rahîmiyetini anlatan Allah, bu mübarek isim ve sıfatlarıyla annede tecelli etmiş gibidir. Evet Allah'ın Rahmâniyet ve Rahîmiyetiyle bir haneye tecellisini, annenin bin bir ihtimamla çocuklarının üzerine eğilmesi ve onları görüp gözetmesi şeklinde mütalaa edebiliriz. Böyle bir mazhariyetin dünyada hiçbir şeyle değiştirilemeyecek kadar yüce olduğunda şüphe yoktur.

Bir dönemde üniversitede eğitim gören, hatta yüksek lisans ve doktora yapan, ama terör odaklarının eline düşmüş bazı gençler oldu ve anneyi babayı ağlatan, onların ciğerini dağlayan merhametsiz, duygusuz nesiller yetişti; ancak bunlar birer istisna idi ve okumanın, okutmanın aleyhinde delil teşkil edecek şeyler değildi. Kimse evladını, bir kurşunla vurulsun ya da toplumun huzurunu kaçırsın diye yetiştirmez; yetiştirmez ama bazen onların hiç beklenmedik cereyanlara kapılıp gitmelerini de önleyemez. İşte ister böyle sürpriz olumsuzluklar, ister muhtemel tehlikeler karşısında anne-baba her zaman yuvayı bir koruyucu sera gibi kullanmalı, çocuklarının ahlâkî eğitimlerini öncelikli hedef yapmalı ve çocuklarının zayi olmasına fırsat vermemelidirler.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, anne-baba, hisli, şuurlu, vatanına milletine, dinine sımsıkı bağlı bir neslin yetişmesi için gerekli olan her şeyi yapmalı ve onun aklî, kalbî, hissî, mantıkî boşluk yaşamasına fırsat vermemelidirler. Şayet anne-baba dindar, Kur'ân'a bağlı, İslâm'ı bilen kimseler ise çocuklar da –İnşaallahu Teâlâ– şuurlu yetişecek ve milletlerinin ikbal yıldızını parlatacaklardır.

6. Annenin Yüksek Fazileti

Anne, bir milleti yetiştiren ailenin en önemli unsurudur. O, İslâm nazarında o kadar mukaddestir ki, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Cennet, annelerin ayakları altındadır."*[11] buyurur.

Öyledir, zira anne, bir milleti yoğuran mukaddes bir el ve toplumun ilk hücresini teşkil eden yuvanın da kurucusudur; içinde cıvıl cıvıl çocukların etrafa saadet ve neş'e aksettirdikleri bir yuvanın kurucusu...

Bu yönüyle İslâm, anneye öyle yüce bir pâye verir ki, bunun ötesinde ona yeni pâyeler vermeye kalkışmak, o mukaddes varlığı hoyratlaştırmak onun başındaki zeberced kakmalı tacı alıp yerine cam parçalarıyla süslenmeye çalışılmış bir külah geçirmek gibi olur. Kadını ve erkeği yaratan Allah, onların kâmet-i kıymetlerine göre onları teçhiz buyurmuş ve istidatları açısından da verdiğini vermiştir. Kadın maddeten zayıf ve nahiftir. Kadın hâdiselerden daha çabuk etkilenir. İşte bu tabiattaki birini, yaratılışına mülâyim gelen işlerden uzaklaştırarak onun incelik, zerafet ve saygınlığıyla telif edilemeyen işlerde istihdam etmek açıktan açığa ona bir zulümdür.

Aslında kadın dediğimiz bu nazik varlık öyle şeylerle teçhiz edilmiştir ki, o yönüyle erkeğin fersah fersah önündedir. O bir şefkat kahramanıdır; evlatları uğrunda öyle titrer ki bu konuda erkek onunla yarışamaz. Bu durum sadece insanlık âlemine mahsus da değildir; tavuğun bütün sermayesi kendi hayatı olduğu hâlde, yavrusunu köpeğin ağzından kurtarmak için çok defa kendini feda eder. İşte bütün canlılarda yavrularına karşı, Allah tarafından verilen bu engin şefkat duygusu, anneler için öyle muallâ bir sermayedir ki, bunu onun elinden alıp da ona hangi pâyeyi verirseniz veriniz, Allah'ın verdiğinin yanında çok sönük kalacaktır.

Her şeye mahrûtî bakıp geçtiğimiz bu bölümde, yuvanın nasıl kurulması gerektiği konusunda bir fikir vermeye çalıştık. Akide, İslâm'ın pratik yönü, eşlerin dini-diyaneti, mesai taksimi, yardımlaşma ve çocukların iyi yetiştirilmesi konuları üzerinde durduk; ve Resûl-i Ekrem'in iftihar edeceği bir ümmet olma gibi hassas konulara vurgulama yapıp geçtik. Önümüzdeki bölümde aile çerçevesi üzerinde durmak istiyoruz.

1 Bkz.: Kehf sûresi, 18/46.

2 Bkz.: el-Kâsânî, Bedâiu's-sanâi' 2/228; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid 2/2.

3 Abdurrezzak, el-Musannef 6/173; el-Beyhakî, Ma'rifetü's-süneni ve'l-âsâr 5/220.

4 Ebû Dâvûd, nikâh 3; Nesâî, nikâh 11.

5 Nûr sûresi, 24/32.

6 Abdurrezzak, el-Musannef 6/173; el-Beyhakî, Ma'rifetü's-süneni ve'l-âsâr 5/220.

7 Kehf sûresi, 18/46.

8 Buhârî, savm 10, nikâh 2; Müslim, nikâh 1, 3.

9 Buhârî, nikâh 15; Müslim, radâ' 53.

10 Tirmizî, büyû' 52, siyer 17; Darîmî, siyer 39.

11 el-Kudâî, Müsnedü'ş-Şihâb 1/102. Aynı manadaki hadis için bkz.: Nesâî, cihâd 6; İbn Mâce, cihâd 12.

İkinci Bölüm
AİLE

Aile

1. Nasıl Bir Aile?

Bir önceki bölümde cemiyetin en mühim rükünlerinden biri olan aile veya yuvanın dinî prensiplere bağlılığı üzerinde durmuş ve her şeyin en mükemmel şekilde gerçekleştirilebilmesini, mükemmel bir plana bağlayarak, bu fevkalâde önemli işin daha düşünce safhasında iken ciddiyetle ele alınması gerektiğini hatırlatıp geçmiştik. Evet herhangi bir iş plan safhasında iken ciddiyetle ele alınmaz ve sağlam bir mantığa bağlanmazsa daha sonraki dönemlerde altından kalkamayacağımız problemlere sebebiyet verebilir. Şayet bir bina yaptırırken ihtiyaç ve estetiği ile bir plana bağlanmamışsa; sonradan "boz-yap"lardan başımızı kaldıramayız.

Aile, cemiyetin en önemli rüknüdür. Bu rüknün sağlamlığı millet ve devletin de sağlamlığı demektir. Öyleyse milletin ve devletin bu temel rüknü kat'iyen projesiz ve plansız bırakılmamalıdır. Zira bu konuda bir ihmal topyekün millet adına bir ihmal sayılır. Onun için biz aile üzerinde ciddiyetle durulması lazım geldiğine inanıyor ve bunu oldukça önemli görüyoruz.. ve meşru olmayan bir araya gelmelerden toplumun yara alacağı inancımızı bir kere daha vurgulamak istiyoruz.

Evet hevesler, keyifler, ihtiraslar, kıskançlıklar üzerine bina edilen hedefsiz bir yuva istikbal vaadetmeyeceği gibi millet bünyesinde de potansiyel bir olumsuzluk unsuru olarak kalacaktır. Böyle bir yuva ihtimal; sürekli sokak serserisi yetiştirecektir. Zira o kurulurken yümün ve bereket getireceği hesap ve planıyla kurulmamıştır. Biz bu plana nikâh diyoruz ve nikâha giden yolda nefsânîlik ve heveslerin bir yana bırakılarak mantığın, fikrin ve kalbin hâkim olması gerektiğini düşünüyoruz ve yine böyle bir izdivaçta dinî duygu, dinî düşüncenin esas alınmasının çok yararlı olacağına inanıyoruz. Kadın ve erkeğin Allah'la münasebeti yoksa, onlardan meydana gelecek çocukların da şuurlu, hisli, dengeli, düzenli ve sorumluluk duygusu taşıyabileceklerine ihtimal verilemez. Eğer, her şeye rağmen iyi neticeler elde edilirse –ki edilmesi çok zordur– onu da Cenâb-ı Hak'ın fevkalâdeden bir ihsanı sayar ve minnetle iki

büklüm oluruz.

Aslında yaşadığımız şu kevn ü fesat içinde her şey, bir sebebe bağlıdır. Sebepleri gözeterek takip ettiğimiz konuları –Allah'ın tevfik ve inayetiyle– çok defa düşündüğümüz tarzda elde edebiliriz. Teşebbüs ve değişik mualecelerimizi, sebepleri görmezlikten gelerek ele aldığımızda sonuç hiç de arzu edilen şekilde olmayabilir. Bu itibarla eğer haybet ve hüsrana düşmek istemiyorsak, her meselede, sebepleri, mukaddimeleri, kemal-i dikkatle ele alacak, ondan sonra Cenâb-ı Hak'ın lütfuna, inayetine güvenerek sonuçların sıhhatli olmasını da sadece ve sadece O'ndan bekleyeceğiz.. evet, karar verirken Allah'a güven tam olmalı ama bu noktaya kadar da fiilî dua mahiyetindeki davranışlarda, sebeplere tevessülde kusur edilmemelidir. "Esbaba tevessül mâni-i tevekkül değildir." sözü bunu anlatır ve aynı zamanda İslâmî bir kuraldır. Biz aile gibi ciddî bir müessesenin kuruluşunda da bu prensiplere riayet etmenin gerekli olduğuna inanıyoruz.

Ailenin bu şekilde kurulması mevzuu benimsendikten sonra mükemmel nesiller elde etme konusundaki prensipler de bir şey ifade edecektir. Ama meselenin temelinde bir bozukluk varsa, daha sonraki mualecelerin tesiri de o nispette azalacaktır. Temelinde yümün ve bereket olan bir ailede; yani mazbut kadın, mazbut erkek, müslim kadın, müslim erkek; mü'min kadın, mü'min erkek; sorumluluklarını yerine getiren kadın ve erkeğin bir araya geldiği bir yuvada her şey yerli yerindedir ve bu yuva cennet köşelerinden bir köşedir. Zannediyorum böyle bir çatı altında meydana gelen o yavruların cıvıl cıvıl bağırıp çağırmaları dahi Allah nezdinde meleğin tesbihi gibi mukaddestir ve dua mesabesindedir.

Kur'ân-ı Kerim, mesut bir toplumu, kadınıyla erkeğiyle ele alırken –ki, yukarıda onun bir-iki mübarek cümlesini iktibas etmiştik– konuyu şöyle resmeder: *"Müslüman erkekler, Müslüman kadınlar; mü'min erkekler, mü'min kadınlar; taate devam eden erkekler, taate devam eden kadınlar; doğru (sözlü) erkekler, doğru (sözlü) kadınlar; sabreden erkekler, sabreden kadınlar; mütevazı erkekler, mütevazı kadınlar; sadaka veren erkekler, sadaka veren kadınlar; oruç tutan erkekler, oruç tutan kadınlar; ırzlarını koruyan erkekler, (ırzlarını) koruyan kadınlar; Allah'ı çok zikreden erkekler, zikreden kadınlar var ya; işte Allah, bunlar için hem bir mağfiret hem de büyük bir mükâfat hazırlamıştır."*[1]

Bu erkek ve kadınlar, milletin en küçük hücresi olan ailede mü'min ve müslim olarak bir araya gelmiş, Allah'a güvenmiş, gönülden O'na yönelmiş ve Allah maiyetine ermiş, ibadet ü taat içinde hayatlarını geçirmektedirler.

Evet sözlerinde, davranışlarında sadık olan erkekler, sadık olan kadınların ne ağızlarından çıkan sözler davranışlarını yalanlamakta, ne de davranışları ağızlarından çıkan sözlerine ters düşmektedir. Öyle ki onların teşkil ettiği yuvanın içinde hilâf-ı vâki hiçbir şeye rastlanmaz. O evde her şey doğru, olduğu gibi görünmektedir. Dolayısıyla da bir insan, endam aynasının karşısında kendisine çeki düzen verdiği gibi, çocuk da bu evdeki sıdk (doğruluk) tabloları karşısında hep kendisine çeki düzen verecek, hilâf-ı vâki herhangi bir beyana ve ters sayılabilecek herhangi bir davranışa şahit olmayacaktır. O evde meydana gelen her şey doğrudur. Çünkü o evde sâdık ve sâdıkalar vardır.

Sabreden kadınlar, sabreden erkekler, ibadet ü taatin ağırlığına, başlarına gelen musibetlerin amansızlığına karşı dişlerini sıkıp dayananlar, günahlar karşısında kararlı davranıp iffetlerini koruyanlar, masiyete girmeyi cehenneme girmeye eş kabul edenler kullandıkları hâl diliyle, bütün çevrelerinin yanında, çocuklar üzerinde dahi öyle müessir olacaklardır ki, zannediyorum dilleriyle anlatacakları her şey böyle bir beyanın yanında sönük kalacaktır.

İçleri Allah'a karşı saygıyla dolup taşan, her zaman haşyetle tir tir titreyen, ciddî bir hayatın ve müthiş bir akıbetin kendilerini beklediği düşüncesiyle mükellefiyetlerini en iyi şekilde yaşamaya çalışan, hayatlarının her lâhzasında yolun sonuna erip de, "ahirete gel" davetini bekleyen haşyet ve saygının tüllendiği böyle bir evde çocuğun göreceği şey de hep ciddiyet, vakâr, hassasiyet ve titizlik olacaktır. Böyle bir ailede çocuklar, yüzlerde yumuşak bir endişe ve onu takip eden bir tatlılık, Allah ululuğunun mehâbeti ve cennet ümidinin yüzlerde hâsıl ettiği neşeyi iç içe görecek; rahat fakat temkinli; mutlu ama ufuklu; zevk u sefa içinde fakat istikbalin insanları olarak neş'et edeceklerdir.

Bir evde iyiliğe açık, sadaka veren erkek ve sadaka veren kadın bulunmalıdır; bulunmalıdır ki, çocuklarında cömertlik ruhu gelişebilsin. Evet önce biz cömert olmalıyız ki onlar da olsunlar. Fakir, şöyle bir hâdiseye şahit olmuştum: Sürekli kadın, efendisinden, efendi de hanımından gizli sadaka veriyordu. Karşı karşıya geldikleri zaman birbirlerine ne diyor, nasıl düşünüyorlardı bilemem!? Ama bir şey varsa o da bunlardan biri mütesaddık

(sadaka veren erkek), öbürü de mütesaddıka (sadaka veren kadın) idi. Bu ailede neş'et edecek çocuklar mütesaddık ve mütesaddıka olmaya namzet idiler.

Allah'ın emrettiği oruç disiplinini yerine getiren kadın ve erkekten meydana gelen aile, bundan da meydana gelen cemiyet ve millet huzur ve emniyetin başka bir buuduna adaydır.

Bütün bu sıfatlarının yanında bu insanlar, ırz ve namuslarını koruma, iffetlerine toz kondurmama konusunda da fevkalâde hassastırlar. Yaşarlarsa dinleri, namusları için yaşarlar. İşte dünya ve ahirette mesut olanlar da bunlardır. Kur'ân-ı Kerim'in kadın ve erkeği müşterek ele alarak, bu iki varlıkla örgülediği yapı, kanaviçesini bulmuşsa yapıların en mukaddesidir. Bu iki rükünden meydana gelen ailede, millî ruh meltemleri esiyorsa, onların evlatlarında, torunlarında da aynı esintiler hissedilecektir. Bu havanın bütün aile fertlerinde, yani toplumun hücrelerinde devamı nispetinde içtimaî salâh söz konusudur. Aksine bütün beklentiler bir kuruntu olur.

Şimdi bir fezleke mahiyetinde toplum, izdivaç, aile, mesut yuva konularını farklı bir zaviyeden hulâsa etmeye çalışalım.

2. Çocuk Sahibi Olma

Konuya nassların ışığı altında baktığımızda görüyoruz ki, Kur'ân-ı Kerim Allah'ın sevdiği, seveceği, hoşnut olacağı kimselerin çok olmasını istiyor. Aslında, bütün nebiler, salihler ve diğer makbul insanlar da, tertemiz nesillerinin çoğalmasını istemiş ve bu mevzuda sistemler geliştirmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerim, Hz. Zekeriyya'nın, en samimî hislerle Allah'a yakarış ve yalvarışını, sûre-i Âl-i İmrân'da şöyle dile getirir: *"Orada Zekeriyya, Rabbine dua etti. Rabbim, bana nezdinden tertemiz bir zürriyet ihsan eyle! Şüphesiz Sen duayı hakkıyla işitensin, dedi."*[2]

Dikkat edilecek olursa, Hz. Zekeriyya, sadece "zürriyet" değil, "tertemiz zürriyet" diyerek kayıtladı. Bu, "Allah'ı hoşnut, Nebiyi memnun ve babayı mesut edecek, millet içinde mühim bir rükün olacak 'tertemiz bir zürriyet' ihsan eyle." demekti. Hz. İbrahim –Allah'ın salât ve selâmı kâinatın Efendisi'ne ve O'nun üzerine olsun– de oğlu Hz. İsmail'le Kâbe-i Muazzama'yı inşa ederken Cenâb-ı Hakk'a şöyle yalvarıyorlardı: *"Ey Rabbimiz! Bizi Sana boyun eğenlerden kıl! Neslimizden Sana itaat eden bir ümmet çıkar.. bize ibadet usullerimizi göster ve tevbelerimizi kabul et; zira tevbeleri kabul*

eden, O çok merhametli olan ancak Sensin."[3]

Onların zürriyetinden yüzlerce nebinin yanında, insanlığın yüzünün akı Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) neş'et etmesi, Cenâb-ı Hakk'ın bu önemli duayı kabulünün ifadesidir. Ayrıca, bütün sulehâ-yı ümmet de hep şöyle yalvarmış ve Allah'tan salih nesiller istemişlerdir: *"(Ve o kullar): 'Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takva sahiplerine önder kıl!' derler."*[4]

Bunlar gibi daha değişik nasslarda, aile kurmanın semeresi olarak tertemiz nesillerin istendiğini görmek mümkündür. Evet bu duaların hemen hepsinde, tertemiz masum, günahsız, cürmü olmayan, müslim ve mü'min nesillere dikkat çekilmiştir. Öyleyse konu, hanemizde neş'et edecek kimselerin çokluğu değil, keyfiyet derinlikleri ve mânâ köklerine bağlılıklarıyla, Allah nazarında makbul olmalarıdır. Böyle bir makbuliyete ermenin de belli yolları ve yöntemleri olsa gerek.

Şimdi, bunlardan birkaçına hafifçe kapı aralamak istiyoruz:

3. Aile Reisinin Vazifeleri

a. Çocuğun doğumundan önceki tedbirler

Bunlardan bir kısmı mesken, yiyecek-içecek, giyecek gibi maddiyatla ilgili meselelerdir.

b. Talim ve terbiye

Çocuğa güzel bir ismin verilmesi, süt emzirme, nafaka ve terbiyenin yaşa-başa göre planlanması.

c. Terbiyede sorumluluk duygusu.

d. Aile büyüklerinin yeni nesillere güzel örnek olmaları ve ahlâk-ı âliye-yi İslâmiye'yle mütehallik bulunmaları.

Şimdi de bunları birer birer açmaya çalışalım:

a. Çocuğun Doğumundan Önceki Tedbirler

aa. Tohumun Temiz Olması

Tohumun temiz bir zemine bırakılması, sonra da bırakıldığı yerde gelişirken temiz bir hava ile havalandırılması, temiz şualarla şualandırılması, temiz su ile sulanması ve tımar edilmesi yetiştirilmek istenen neslin kaliteli yetişmesi bakımından çok önemlidir. Bu mülâhazayı teyit sadedinde Resûl-i Ekrem'den

nakledilen şu hadis başlı başına bir önem arz eder: *"Şaki, daha anasının karnında tâli'sizdir; said, anasının karnında da tâli'lidir."*[5]

Evet, çocuğun, daha anne karnında iken said ya da şaki olduğu hükmü ifade edileceği ana kadar her türlü tedbir alınmalıdır. Yavrunun sperm ve yumurta buluşması anından itibaren gıdası, annesinin davranışları; anne ve babanın daha önceki ve daha sonraki tavırları da onun şaki ve said yazılmasında önemli vesilelerdir.

Şurası çok iyi bilinmelidir ki, bizim irade ve davranışlarımız hesaba katılmadan hiçbir takdir söz konusu değildir. Bizim nasıl hareket edeceğimiz, nasıl adım atacağımız, bu adımların neleri tevlit edeceği Yüce Yaratıcı tarafından bilinmiş ve iradelerimiz de hesaba katılarak her şey ona göre programlanmıştır. Nice çocuklar vardır ki, neş'et ettikleri ortam ve müsebbipleri açısından dünyaya geldikleri andan itibaren tâli'sizdirler. Ancak, Allah'ın kendi lütfu ve atâsıyla onların hâlini saadete çevirmesi istisnâî bir durum teşkil eder.

Evet her şey daha tohumun atıldığı andan itibaren başlar. O yumurta iken şaki veya saidse, bundan haram bir lokmanın, anne-babanın fücûrunun tesiri küçümsenemez. Tohum besmelesiz atılmışsa, ondan hayırlı bir semerenin meydana gelmesi Allah'ın lütfuna kalmıştır. Eğri bir teşebbüsten doğru sonuç elde etmek muhal olmasa da çok zordur. Mümkün değildir demiyoruz; zira, Ebû Cehil'den dahi İkrime gibi birisi meydana geldiğine göre, yaşantısı çok menfi olan ailelerden bile bazen inançlı insanlar çıkabilir.

Ayrıca *"Sizi bir tek candan (Âdem'den) halkeden, ondan da yanında huzura eresiniz diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur. (Âdem) Eşi ile (birleşince) o hafif bir yük yükleniverdi (hamile kaldı). Onu bir müddet taşıyıp da hamileliği ağırlaşınca, Allah'a: Andolsun bize (salih) kusursuz bir çocuk verirsen, sana ziyadesiyle şükrederiz, diye dua ettiler."*[6] âyeti bir yandan doğum öncesi anne-babanın bir kısım arzu ve isteklerinin olabileceğini ortaya koyarken diğer yandan da onların Allah'a teveccüh edip salih evlat istemeleri gerektiğine irşad ediyor.

bb. Lokmanın Helâl Olması

Anne-babanın vazifelerinden biri de kendi rızıklarına dikkat etmeleri gerektiği gibi çocuklarına da hoş, tayyib, helâl bir rızık yedirmeleridir. Bir

Müslümanın aile efradına haram ya da şüpheli şey yedirmesi söz konusu ise, o kimsenin evlenmesinin haram ya da mekruh olduğunu –itiraz yanı açık– hatırlatmıştık. Evet bir kimsenin başkasına haram yedirmeye hakkı yoktur.

Bu itibarla, bakım ve görümüyle sorumlu bulunduğumuz çocuklarımıza ve diğer aile fertlerine hoş ve tayyib nesnelerden yedirme mecburiyetindeyiz. "Umum-i belva" diyerek haram veya şüpheli şeyler yediremeyiz. Zaman değişse, asır başkalaşsa herkes gayr-i meşru yollarda bulunsa da biz yediremeyiz. Aslında, yanlış yollarla elde ettiğimiz kazanç da, o kazançla beslenen çocuklarımız da, cehennem zakkumu gibi bir gün mutlaka bizim başımızı ağrıtır, belki de kan kusturur.

Daha önceki vazifelerimizi yapmış isek dünyaya gelen, her yeni misafirin belli ölçüde şekavetlere kapalı bir said (saadete namzet) olduğunu bekleyebiliriz. Ama, yediğimiz haram, içtiğimiz haram, giydiğimiz haram ve hayatımız haramlarla iç içe ise, çocuğun saadet ihtimalini yok etmişiz demektir.

Evet, haram yiyor, haram içiyor, haramla besleniyorsak, ruh dünyamızı şeytana açık tutuyor sayılırız. *"Şeytan insanın damarlarında kanın hareketiyle hareket eder."*[7] fehvâsınca o, insanın kan damarlarında dolaşır. Alyuvarlarına, akyuvarlarına biner. Dolayısıyla nesle de nesebe de şerârelerini bulaştırır.

Bu açıdan ta baştan itibaren, çocuğun bakımı-görümü, yiyeceği, içeceği, giyeceği her şey dinin meşru kıldığı daire içinde kalınarak yerine getirilmeli, haram yedirilmemeli, haram içirilmemeli ve haram giydirilmemelidir.

Hadislerde gördüğümüz kadarıyla, Allah'ın Kâbe'sini tavaf ederken, sırtında haramdan elde edilmiş elbise, içinde haram lokma bulunan bir insan, *"Lebbeyk Allahümme lebbeyk"* derken –ki bu cümle hac esnasında ve ihramda bulunulduğu müddetçe insanın söyleyeceği mukaddes kelimelerdendir– Allah (celle celâluhu), ona "La lebbeyke ve la sa'deyk!" diyecektir.[8] Bunu, "Lebbeyk de, sa'deyk de senin olsun" şeklinde anlayabiliriz.

Onun için bir elbisenin ipliğinin bile haram ve şüpheli olmamasına dikkat etmeli, bilmeyerek olanından da Allah'a sığınmalıyız ve gönlümüz her zaman tir tir titremelidir. Kat'iyen bilmeliyiz ki, ektiğimiz her tohum ya zakkum olup başkalarını zehirleyecek ya da kökü yerin derinliklerinde, dalları semaları tutan mübarek bir ağaç gibi meyveleriyle, gölgesiyle, dallarıyla, yapraklarıyla insanlığa, hatta daha başkalarına nesiller boyu hizmet edecek; insanın mutluluğuna ve yeryüzünün imarına katkıda bulunacaktır.

b. Talim ve Terbiye

Allah Resûlü'nün tavsiyeleri çerçevesinde, çocuğa, sevimli, mânâsı düzgün iyi bir isim koymak, anne-babanın ilk vazifelerinden biridir. Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) isim koymaya özel önem vermişlerdir, *"Peygamberlerin isimleri ile isimleniniz. Ayrıca Aziz ve Yüce olan Allah nezdinde isimlerin en sevimlisi Abdullah ve Abdurrahman'dır. İsimlerin en doğrusu Hâris (kâr getiren, ahireti kazanan) ve Hümâm (himmetli, azimli)dir. En çirkini de Harp (savaş, şiddet) ve Mürre (cimrilik, acı) isimleridir."*[9] buyurmuş ve aynı zamanda "Âsiye" (isyan eden) gibi savaş ve düşmanlık ifade eden isimleri iptal etmiş yerine "Cemile" (güzel) ismini koymuştur.[10]

Daha sonra süt emzirme ile ilgili hukukî prosedür ve ardından da sütten kesildiğinde çocuğun nafakasının temini ve terbiyesinin deruhde edilmesi meseleleri gelir.

Her yeni doğan çocuk temiz bir fitrat üzere doğar.[11] Evet âdeta o, yazısız bir kâğıt gibidir. Ona her şeyi siz yazacaksınız; ama Allah'ın hoşuna giden hususları yazacaksınız. Bunlar, meleğin değer verdiği, mahşerde geçerli olan, hesapta mizanın sağ kefesine konunca kıymet ifade eden nakışlar olacaktır. Allah'ın hoşnutluğu istikametinde ve peygamber çizgisinde nakışlar..

Anneye-babaya düşen, bu yazı ve nakışları mevsiminde, hem de silinmeyecek şekilde çocuklarının ruhuna yazıp nakşetmektir. Evet çocuk sahibi olan her anne ve baba, günlük hayatlarının bir bölümünü çocuklarının talim ve terbiyesine ayırma mecburiyetindedirler. Talim ve terbiyenin diğer mahfillerini daha sonraki bölümlerde ele alacağız.

Aile, talim ve terbiyede en birinci ocak, en birinci mektep, en birinci okuldur. Anne ve baba talim ve terbiye için ayırdıkları zamanı, evrâd u ezkârlarına ve diğer şahsî vazifelerine mutlaka tercih etmelidirler. Çocukların yetiştirilmesinde, Allah'ın öğretilmesi, onların yaşlarına ve kültür seviyelerine göre Allah'a iman fikrinin kalblerine yerleştirilmesi, anne-babanın maddî-mânevî füyuzat hislerinin önünde geldiği gibi pek çok şahsî vazifenin de önünde gelir. Bu itibarla siz, evinizde âsi-tâği ya da âsiye-tâğiye çocuklarınızı ihmal ederek Kâbe-yi Muazzama'yı ziyarete gitseniz, vazife size arkadan seslenecek ve "Buradaki ciddî ve ehem vazifeyi bırakmış nereye gidiyorsunuz?" diyecektir.

Ayrıca babası çocuğa dinini diyanetini, okuyup yazmasını, Kur'ân okumasını, hatta biniciliği, yüzmeyi ve devrine göre atıcılığı da öğretmelidir. Beyindeki güç ve kuvveti sadece pazulara hasreden sporları değil, hayat ve sıhhat için faydalı ve yarınlarına mukaddime nevinden her biri kendi sahasında önem arz eden bütün sporları öğretecektir.

c. Terbiyede Sorumluluk Duygusu

İmamiye kaynaklı bir alıntıyı bu konuya serlevha yapmak istiyoruz. İmam Zeynu'l-Abidin *"Risaletü'l-Hukuk"*unda şu tavsiyelerde bulunuyor:

"Sa'yinin semeresi çocuğunun senden olduğunu, hayrının ve şerrinin de sana raci olacağını bileceksin."

Hz. Peygamber Aleyhissalâtu Vesselâma vefatından bir süre önce vefat edeceği hissettirilmişti. Bunun üzerine O (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir gün sahabe topluluğuna, *"Kul, dünya ile ahiret arasında muhayyer bırakıldı da O, ahireti tercih etti."* deyivermişti.. bu işaretle anlatılmak isteneni hemen kavramış olan Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh): "Anam, babam, sana feda olsun ya Resûlallah!"[12] demiş ve ağlamıştı.. evet o, kulun Hz. Peygamber olduğunu anlamada gecikmemişti. Bundan başka Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Veda Haccı esnasındaki bir hutbesinde de yine: *"Yakında beni sizden soracaklar, tebliğ vazifemi yaptım mı, nasıl cevap vereceksiniz?"* buyurmuşlardı; buyurmuşlardı, zira O, önemli bir vazife yapmıştı ama, bunu hakkıyla yapıp yapmamış olmanın endişesi içinde bulunuyordu. Böyle bir endişeye mahal olmadığını icraatı haykırıyordu; oradaki bütün gönüller de hep birden haykırdı, koca meydan onunla yankılandı ve her yanda: "Sen vazifeni yaptın, risaletini tebliğ ettin, sorumluluğunu hakkıyla yerine getirdin." itirafları duyuldu. O da parmağını yukarıya doğru kaldırdı ve üç kere: *"Allah'ım şahit ol, Allah'ım şahit ol, Allah'ım şahit ol!"*[13] dedi.

O, ümmet dairesinde genişliği olan bir sorumluluğu derin bir endişe ile dile getiriyor ve ashabının, şehadetini alıyordu. Şimdi acaba bizler de, kendi sorumluluğumuz altında bulunan ve bakıp görmekle mükellef olduğumuz çocuklarımıza karşı; "yakında beni sizden soracaklar, nasıl cevap verirsiniz?" diyebilecek durumda mıyız? Ya da onlardan, "vazifenizi yaptınız" cevabını alabileceğimizi ümit edebiliyor muyuz? Değilse vay hâlimize... Onun için büyük İmam Zeynü'l-Abidin, "Allah huzurunda sen, onlardan sorguya tâbi tutulacaksın." diyor, sonra da titreyerek, Cenâb-ı Hakk'a yönelerek:

“Allah’ım, çocuklarımın terbiyesi, te’dibi ve onlara iyilik yapmam hususunda bana yardımcı ol!” diyor. Zira bir insanın en mühim, en ciddî meselesi, aile efradını evc-i kemalât-ı insaniyeye yükselterek onlara ebedî var olmanın hazlarını duyurmaktır.

Bazen çocuğumuza hediyeler alır ve onu sevindirmeye çalışırız. Hatta hacca gidip Kâbe veya Resûlullah’ın huzurunda bulunduğumuz zamanlarda dahi onları hep gönlümüzde duyarız. Mukaddes işler, en önemli hizmetler bile onları unutturamaz. Aslında çocuklarımızı en iyi hatırlama şekli, onlara âdâb-ı İslâmiye ve âdâb-ı Muhammedî’yi (sallallâhu aleyhi ve sellem) vermek olmalıdır. Ahirette onların, ebedî sevinmesine vesile olan böyle bir armağan ölçüsünde başka bir hediye olmasa gerek. Yine İmamiye menşeli bir hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem şöyle buyurur: *“Çocuklarınıza ikramda bulunun ve onları en güzel şekilde terbiye edin.”*[14] Evet, Resûl-i Ekrem’in yolunu ihya istikametinde bir terbiye, çocuğa sunulmuş en büyük armağandır.

d. Güzel Örnek Olma

Her mü’min anne-baba, çocuklarını gayet tabiî olarak Kur’ân-ı Kerim’e göre çerçevelemeye ve resmetmeye çalıştığımız, o en ideal toplumun sıhhatli ve mükemmel bir parçası şeklinde yetiştirmeyi düşünürler. Ne var ki onların bu hisleri, pratik hayatlarına aksetmez ve namaz, hac, oruç, zekât... gibi ibadetlerle derinleştirilmez ya da daha doğrusu, ağızlarıyla söyledikleri güzel sözler sonradan güzel davranışlarla pekiştirilmezse; pekiştirilip davranışları sözlerinden daha doğru görülmezse; söyledikleri sözlerin tesiri şöyle dursun, bazen aksü’l-amel yapması bile söz konusudur. Sözlerinin çocukların üzerinde nüfuzunu arzu eden bütün babalar ve anneler, söylemek istedikleri şeyleri evvelâ kendileri kemal-i hassasiyetle yaşamalı, sonra onu başkalarından istemelidirler.

İmam-ı A’zam’a atfedilen bir menkıbeyi, konumuza ışık tutması bakımından zikredip geçeceğim:

O dönemde bir çocuğa bal dokunuyordur; çocuğa onca “yeme” tavsiyelerine rağmen, o yine bal yemeye devam eder. Derken bir gün elinden tutup Hz. İmam’ın huzuruna getirir ve “Bu çocuk bal yiyor; biz yememesini istememize rağmen o yemeye devam ediyor.” derler. Hz. İmam: “Götürün, bu çocuğu 40 gün sonra bana getirin.” der. Kırk gün sonra yeniden getirilir. İmam çocuğu karşısına alır ve bal yememesini tavsiye eder. Çocuk kalkarken babasının elini

öper ve “Babacığım, bir daha bal yemeyeceğim.” der. Oradakiler: “Ya İmam, ilk getirdiğimiz zaman niçin nasihat etmeyip de, bizi kırk gün beklettiniz?” diye sorduklarında, İmam onlara şöyle cevap verir:

“Siz, çocuğu bana getirdiğiniz gün ben bal yemiştim. Eğer kendi yaptığım bir şeyden onu vazgeçirmeye çalışsaydım ihtimal nasihatim mâkes bulmayacaktı. Bu kırk gün içinde, ben onu vücudumdan atıp da öyle nasihat etmek istedim.”

Doğru sözün yanında doğru hareket çok mühimdir. Çünkü çocuğun nazarında, davranışlarımızla sözlerimiz arasındaki tezat, onun bize olan güvenini sarsar. Hayatta, bir kez olsun yalanınızı ya da davranış ve söz çelişkinizi yakalayan çocuk, bunu zihninde taşıdığı sürece, siz onun nazarında güvenilmez biri olarak kalırsınız. İleride küçük bir hoşnutsuzluk hâsıl eden davranışınızda o husus, şuurüstüne çıkar ve siz evladınızın nazarında tiksinti duyulan biri gibi algılanırsınız. Dolayısıyla da sözleriniz onda hiç mi hiç mâkes bulmaz. Öyleyse, davranışlarımızı öyle ayarlamalıyız ki, onlar bizi evlerinin içinde baba, anne değil de birer melek farz etmeliler. Bizde ciddiyet, bizde vakar, bizde hassasiyet görmeli ve sonuna kadar bize güvenmelidirler. İşte duygu ve düşüncelerin böylesi bir yolla intikalini başaran anne ve babalar en başarılı muallim sayılırlar.

4. Anne-Baba Sorumluluğu

Herkes kendi sorumluluk alanının mesulüdür ve elinin altındakilerden sorumludur. Bakıp görme, görüp gözetme mevzuunda bütün başarılar onun hasenat hanesine, bütün olumsuzluklar da seyyiat hanesine yazılacaktır.

Nebiler Serveri (sallallâhu aleyhi ve sellem) Buhârî ve Müslim’de yer alan bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyururlar: *“Her birerleriniz râî ve hepiniz elinizin altındakinden sorumlusunuz: Devlet reisi bir râî ve elinin altındakilerden sorumludur. Her fert, ehl ü ıyâlinin râîsidir ve râiyetinden mesuldür. Kadın beyinin hanesinin râîsi ve gözetiminde olan şeylerden sorumludur. Hizmetçi efendisinin malının râîsi ve elinin altındakilerden mesuldür. Her birerleriniz râî ve her birerleriniz râiyetinden sorumludur.”*[15]

Mevzu, çocukların birer emanet kabul edilmesiyle alâkalı olunca şu hadisin de konumuzla irtibatlı olduğu söylenebilir: *“Her doğan İslâm fıtratı üzere doğar. Sonra ebeveyni onu Hristiyanlaştırır, Yahudileştirir veya Mecusileştirir.”*[16]

Evet her doğan çocuk, her şey olmaya müsait temiz bir fıtratla doğar, doğar ve kabiliyetlerini inkişaf ettirmek üzere size teslim edilir; yani onları terbiye etme işi size bırakılır. Sonra o çocuklar anne-babasına tabi olarak ya Yahudi, ya Nasranî ya da Mecusi olurlar. Tabiî burada şu hususu ilâve etmek de mümkündür: Kimisi de anne-babaya veya içinde bulunduğu ortama göre mürted ve dinsiz olur. Öyleyse neslin yetişmesi hususunda, anne-babanın din ve diyaneti çok mühim olduğu gibi, terbiye mevzuunda da din ve diyanetin esas alınması o kadar önemlidir.

Şu bir gerçek ki, her şey olmaya müsait ve müstait dünyaya getirdiğimiz çocuklarımızı, kendi ruh ve mânâ köklerimize göre şekillendirmezsek ayrı bir kalıbın insanı olarak yetişmeleri kaçınılmazdır. Dolayısıyla da hiç farkına varmadan mürted babası olabilirsiniz. Öyle ise mevsiminde onlara mutlaka kendi ruhumuzun özünü, usâresini aşılayarak onların yabancılaşmalarını önlemeliyiz. Bağ ve bahçenizdeki ağaçlara aşı yapıyor, ilmin ve tekniğin gereklerine göre varlığa müdahale hakkımızı kullanarak daha iyi semere almaya çalışıyoruz. Odundan, taştan, ağaçtan, topraktan daha aşağı olmayan çocuklarımıza bu kadar olsun, kendi esaslarımız çerçevesinde ihtimam göstermemiz gerekmez mi? Onlar, alâkasızlığın bodurlaştırması ve bozma gayretlerinin azgınlaştırması gibi iki dezavantaja karşılık, ebeveynin vereceği iyi şeyler gibi tek avantaja sahip bulunuyorlar. Evet, olumlu müdahale olmazsa kokuşurlar, başkalarının elinde de fesada uğrarlar. Her iki hâlde de bize rağmen bir çizgi takip ederler. Hususiyle günümüzde anne-baba bütünüyle dünya işlerine daldıklarından evlatlarını tamamen ihmal etmişlerdir. Hatta bu asır ölçüsünde çocukların ihmal edildiği ikinci bir asır göstermek mümkün değildir.

Yine İmamiye menşeli bir hadiste,[17] Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle ferman ediyor: *"Ahir zamanda babalarından ötürü evlatların vay hâline!"* Bu söz üzerine sahabe şaşkınlık içinde sorar:

– Müşrik babalardan ötürü mü onlara kıyıldı da heder oldular?

– *Hayır mü'min babaları onlara kıydı.*

– Nasıl oldu ya Resûlallah?

– *Babaları onlara ferâiz-i dini, yani dinin temel rükünlerini öğretmediler.*

Bu hadis-i şerifi biraz tasarrufla şöyle açabiliriz: Şu küçük dünya hayatı adına ferâiz-i din terk edildi. Sorumlular, din eğitim ve öğretimini bütün bütün

ihmal edip sadece maddî hayatı nazara verip himmetlerini o noktada yoğunlaştırdılar. Küçük bir dünya menfaati uğrunda kalbî ve ruhî hayatlarını ihmal ettiler.

Kur'ân okutmak, onun ruhunu öğretmek, din ve diyaneti talim etmek vaktini alır diye, dinî bilgileri öğretmeyi önemsemediler.

Yukarıdaki hadisin mânâsı şu âyetle de tam bir uyum arz etmektedir: *"Yoo yoo siz ücreti ve lezzeti peşin olanı çok seviyor, ahiret (veya neticeyi) umursamıyor (görmezlikten geliyor)sunuz."*[18]

Allah Resûlü sözlerini şöyle devam ettiriyor: *"Ben onlardan berîyim, onlar da benden berî olsunlar."*

Yani, "Evladını ihmal eden, çocuğunun heder olup gitmesine göz yuman, dahası bir neslin mahvolması karşısında titremeyen anne-babalardan ben uzağım; onlar da benden uzak olsunlar." Ruhen ölmemiş bütün babalar zannediyorum bu sert uyarı ve tembih karşısında ürperir ve tir tir titrerler; titremelidirler de. Böyle önemli ve hayatî bir sorumluluk kendisine anlatıldığında Halife Ömer bin Abdülaziz bayılıyor ve yirmi dört saat kendine gelemiyordu. Hatta vefat edecek diye oturup başında Kur'ân okuyorlardı. Kendine geldiğinde de hıçkırarak Allah'tan korktuğunu söylüyordu. Evet o, elinin altında bulunanların mesuliyetini omuzlarında hissediyor ve hukuklarına tecavüz ettim endişesiyle sarsılıyordu.

Ya biz? Şu şahsî zevklerini esas alarak kurduğu yuvada vücutlarına sebebiyet verdiği yavruların ruh ve kalblerini ihmal eden anne-baba şeklindeki merhametsizler... Acaba, ne kadar ayılıp-bayılmalı ve ne kadar titremeliyiz!?

Gerçi bu mevzudaki bütün hadisler, tergib ve terhib nevinden olup; sevdiren ve ürküten prensipler türünden irâd buyurulmuştur. Biz de konuya bu açıdan yaklaşıyoruz. Ama bu mevzuda tabiî ki yapacağımız bir kısım şeyler de var; çocuklarımızı yetiştirme, şekillendirme konusunda İslâm'ın ve Kur'ân'ın bize yüklediği sorumluluklar var. Daha önce prensipler hâlinde sıraladığımız ve ileride açmayı düşündüğümüz hususlar ki, çocuklarımızın hisli, derin, ahlâklı ve dindar olmaları ve bizim de o hanede, aziz bir peder, azize bir valide olarak duyulup hissedilmemiz, kabul edilip saygı görmemiz; hatta her hâlimizle bir bilge gibi algılanmamız gibi sorumluluklarımız, oldukça önem arz etmektedir.

a. Çocuklar Arasında Adaleti Muhafaza Etme

Bu konuların başında da çocuklarımızdan birini diğerine tercih etmeme

prensibi gelir. Evet, bu konudaki küçük bir kusur, bizi, çocuklarımız üzerinde tesirsiz hâle getirmeye yeter. Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu konudaki şu irşatları ne manidardır:

Numan ibn Beşir'in (radıyallâhu anh) babası yani Hz. Beşir –baba da, evlat da Müslümandı ve Ashab-ı Bedir'dendi– geldi ve dedi ki:

– Ya Resûlallah, başka çocuklarım da var; ama Numan başka. Müsaade ederseniz servetimin şu kadarını Numan'a vermek istiyorum.

Hz. Peygamber;

– Diğer çocuklarınıza da o kadar verdiniz mi, diye sordu. Beşir,

– Hayır, dedi.

Allah Resûlü bu defa, umuma tevcih-i kelâm ederek şöyle buyurdular:

– *Allah'tan korkun ve evlatlarınıza karşı âdilane muamelede bulunun.*

Sonra da Beşir'e dönerek:

– Sen, çocuklarının hepsinin sana aynı derecede hürmet etmelerini ister misin?

Beşir de:

– Evet isterim, deyince,

– O hâlde, böyle yapma.[19]

Yani sen de sadece bir evladını değil hepsini gözet. Sen onlardan birine teveccüh ve ihtimam göstersen, ona hediye verip atiyyede bulunsan bu defa diğerlerinin sana karşı birr (iyilik) duygusu azalır ve itimadı sarsılır.

Allah Resûlü, meseleye esaslı bir çözüm teklif ediyor ve muhtemel bir problemi temelden hallediyor. Evet, aynı hanedeki çocuklardan birinin diğerlerine tercihi, evvelâ diğer çocuklarda tercih edilen kardeşlerine karşı kıskançlık hissini uyarır ve kardeşleri birbirine karşı düşman hâline getirir. Bu meseleleri, psikolojinin dar prensiplerine dayanarak izah etmeye çalıştığımızı düşünmeyiniz. Biz burada, Kur'ân-ı Kerim'in ruhlarımıza duyurmak istediği gerçeklerin evrenselliği, insan tabiatına uygunluğu, mâkuliyeti, mantıkiyeti ve insaniliği üzerinde duruyoruz.

Bilindiği üzere Yusuf (aleyhisselâm) rüyasında yıldızların, ayın ve güneşin kendisine secde ettiğini görmüştü. Bu sevinilecek ve iftihar edilebilecek durumu babasına açtığında, babası, *"Evladım, bunu kardeşlerine anlatma!"*[20] demişti. Nübüvvet derinliğiyle insan tabiatını bilen bu büyük insan, böyle bir

meselenin kardeşlerinde kıskançlık hissini uyaracağını hissetmiş ve böyle bir rüyayı anlatmanın, henüz tezkiye-yi nefse erememiş kimselerde kıskançlığa sebebiyet vereceğini düşünmüştü. Maalesef neticede endişe ettiği şeyler gerçekleşmiş, kardeşleri Yusuf'u (aleyhisselâm) ölmek üzere bir kuyuya atmış ve bu olayla peygamber hanesinde bile çekememezliğin insanı ne hâle getireceğini ortaya koymuşlardı.

Evet, çocuklardan birini diğerlerine sevgi vb.. hususlarda tercih etme, kardeşlerde kıskançlık hissi uyaracağı ve hiç de farkına varılamayacağı şekilde baba ve annenin farklı muamelelerinden ötürü, şuuraltı bir nefret duygusu uyaracağı açıktır.

Bu mülâhazaları, sevgilerimizin-nefretlerimizin, dostluklarımızın-düşmanlıklarımızın sebep, saik ve şuuraltı kaynaklarıyla düşündüğümüzde daha iyi anlarız: Çok samimî ve sıkı fıkı olduğunuz bir arkadaşınız vardır. Ama, her nasılsa bir defasında size îsar hissi izhar edememiş ve bir noktada hodkâmlığıyla hiç de beklemediğiniz bir davranış sergilemiştir. Siz, isteyerek veya istemeyerek bunu hafızanızın bir tarafına yerleştirirsiniz. Hemen her hâdise, insan dimağında bir iz bırakır geçer, sonra başka hâdise ile hortlayıverir. İşte siz şuuraltınızda sessiz sessiz uyuyan o sevimsiz duyguları çağrıştıracak ve ateşleyecek bir hâdise karşısında birdenbire hırçınlaşır ve şöyle dersiniz: "Zaten ben sizin böyle olduğunuzu önceden anlamıştım."

Şimdi bir de bu türden menfi olayların üst üste yığıldığını, birkaçının birden hortladığını düşününüz. Uzun bir maziden gelen bütün bu bulantıların hemen hepsini birden o insanın yüzüne vurur, sonra da nefsinizi müdafaa etmeye durursunuz. İşte çocuğun dimağına veya hafızasına ya da şuuraltına yerleşen düşünceleri depreştirecek, sizin çocuklar arasındaki herhangi bir olumsuz tavrınız, o çocuğu size karşı hırçınlaştıracak sonra da onun sizleri bütün bütün dinlememesini netice verecektir.

Aslında bu, konunun sadece bir yönünü teşkil etmektedir. Meseleyi çocuğun bütün hayatını içine alacak şekilde ele alacak olursak iş daha da karmaşıklaşır. Hele bir de siz her şeyi onun çocukluğuna verir de duygularının ileride nasıl bir hâl alacağını hesaba katmazsanız, bir gün hiç farkına varmadan kendi yanlışlarınızın altında ezilir gidersiniz. Çocuğun evde şahit olduğu hilâf-ı vâki davranışlar, sözler, mütenâkız hareketler –ki siz çocuğun bunları çoğu zaman anlamadığını düşünürsünüz– oysaki bunlar bir deftere kaydediliyor gibi onun hafızasının bir tarafına silinmeyecek şekilde kaydedilir. Zamanı geldiğinde de

onlar bütünüyle birden ortaya çıkar. Bu bazen öyle bir çıkış olur ki aileyi, anne ve babayı da önüne katarak sürükler.

Binaenaleyh anne-baba olmak isteyen herkes, belli bir seviyede psikoloji, pedagoji ya da en azından Kur'ân'ın bu mevzudaki mücmel prensiplerini bilmeli ve ondan sonra yeni bir hayata "bismillah" demelidirler.

Evlat, çocuk yetiştirme basit bir mesele değildir. Ben arıcılığa merak ettiğim bir devrede, gittim arıcılık kursu gördüm. Arılarla uğraşmanın bile ne kadar zor olduğunu müşâhede ettim. Bunun gibi insan, mutlaka iyi nesiller yetiştirmenin yolunu öğrenmeli topluma iyi elemanlar kazandırmalıdır. A'lâ-yı illiyyînden esfel-i safilîne kadar gelgitler yaşayan potansiyel büyük bir varlığın terbiye edilip insanlığa yükseltilmesinin ne denli önemli olduğunu hiç kimse unutmamalıdır.

b. Çocukları Ciddiye Alma

Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) çocuklar üzerinde çok ciddî dururdu. Çocuklar kendisini istikbal edince, o da bir büyük insan gibi onlara iltifatta bulunur; kimisini sırtına, kimisini kucağına alır ve müsavi muameleleriyle hemen hepsini hoşnut edecek bir tavır sergilerdi.

Bazen bir sokaktan geçerken, çocuklar oyun oynuyorsa, Allah Resûlü onları büyük insan yerine koyar, onore eder ve onlara "Es-selâmu aleyküm" derdi; onlar da "Ve aleyküm selâm ya Resûlallah"[21] mukabelesinde bulunurlardı. Allah Resûlü çocuklara oldukça fazla değer verirdi. Şayet bir çocuğa, "Sana filan zaman şunu vereceğim." diye söz vermişse, bir büyük insanla ahitleşmiş, sözleşmiş gibi, vaadettiği vakitte mutlaka sözünü yerine getirirdi.

c. İtimat Duygusu Kazandırma

İnsanlık adına utandırıcı düşüncelerden biri de, "Babana dahi itimat etmeyeceksin." felsefesidir ve yanlıştır. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), hep "itimat etmek" fikrini telkin eder ve çevresindeki çocuklar onunla alâkalı âdeta "itimat" dışında hiçbir şey bilmezlerdi. O, herkesin, nazarında "Emin" bir insandı; çocukların nazarında da... Elbette böyle fertlerin teşkil edeceği millet de emin olacaktı.

Ayrıca Allah Resûlü: *"Allah, çocuğuna merhamet etmeyene merhamet etmez."*[22] buyurur ve ümmetini kalb ve gönül insanı olmaya çağırırdı; "Onları seviniz, onlara söz verdiğiniz zaman behemehal yerine getiriniz; onlar sizin

sözlerinizle davranışlarınız arasında zıtlık görmesinler; çocuk böyle bir şeye şahit olmasın." mealine bağlı tavsiyeleriyle, terbiyede en ideal noktalara işaret buyururdu.

Yine İmamiye menşe'li bir hadis-i şeriflerinde Allah Resûlü: *"Sizden biriniz çocuğuna bir şey vaadederse behemehal onu yerine getirsin."*[23] buyurur ki; bu, "Çocuktur, yalan söylesem, aldatsam da bir şey olmaz." demenin ne kadar yanlış olduğunu tasrihtir.

Evet, her aldatma ve hilâf-ı vâki her beyan, birer tohum hâlinde onun kafasında, bugün olmasa da yarın birer zakkum ağacı gibi zuhur edecek ve sizin terbiye gayretlerinizi tesirsiz hâle getirecektir. Anne-baba her zaman müstakîm olmalıdır. Zaten sırat-ı müstakîm erbabı olan sizlerin her davranışından sadece doğruluğun dökülmesi de bir esastır.

Evet çocuklarınızın sizin hakkınızda "yalan söyledi", "ahdinden döndü", "dünya malına tamah etti" vb. şeyler söylemesine veya düşünmesine kat'iyen meydan vermemelisiniz. Onlar sizi her zaman îsar (başkalarını kendine tercih) hasleti içinde, mutasaddık, mü'min, müslim, sâbir, hâşî, iffetli görmeli ve tanımalıdırlar.

d. Terbiyede Tedricilik

Çocuk; bilmesi lazım gelen şeyleri bilmeli, bilmemesi gereken hususları da öğrenmemelidir. Kalbî, ruhî hayatı itibarıyla bilmesi gereken dinî, millî şeyleri bilmeli ve yaşına-başına göre faydalı bilgilerle meşbû bulunmalıdır. Bu konuyu ileriki bölümlerde daha etraflıca ele almayı düşünüyoruz.

Tıpkı dünyaya gelen çocuğun beslenmesinde, çocuk doktorlarına müracaat edip "Şu haftanın, şu ayın gıdası nedir?" diye konuyu bir rejime bağladığımız gibi bu mevzuda da ehil kimselere müracaat ederek, "Beş yaşında çocuğum var ne yapayım?"; "On yaşında çocuğum var ne yapayım?"; "On beş yaşında çocuğum var ne yapayım?" hâl arziyle uzmanların düşüncesi alınmalı ve her mevzu onların mütalaalarına bağlanmalıdır.

Evet her anne-baba ehline, mütehassısına giderek, reçete alıp çocuğunu o reçete ve kurallarla yetiştirmeye çalışmalıdır. Çocuğunuz lise seviyesine gelmişse, delilsiz, mesnetsiz "Allah vardır." demeniz, bazen Allah'ı inkâr etmesinden başka bir şeye yaramayabilir. Belki o noktada biraz da felsefe ile memzuç ilimle dinî bilgiler müşterek verilmelidir ki, tesir icra etsin. Ama, çocuğunuz daha ilk mektepte iken felsefe dersi vermeye kalkarsanız, onun

kafasını bütün bütün bulandırmış olursunuz. Öyleyse bir hekim gibi çocuğun seviyesini, devrini, kültür muhitini bilerek ona göre bir şeyler verme mecburiyetindesiniz.

1 Ahzâb sûresi, 33/35.

2 Âl-i İmrân sûresi, 3/38.

3 Bakara sûresi, 2/128.

4 Furkan sûresi, 25/74.

5 et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-evsat 3/107, 8/323. Yakın ifadeler için bkz.: İbn Mâce, mukaddime 7.

6 A'râf sûresi, 7/189.

7 Buhârî, i'tikâf 11, 12, bed'ü'l-halk 11, edeb 121, ahkâm 21; Müslim, selâm 23, 24.

8 el-Bezzâr, el-Müsned 15/221; et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-evsat 5/251.

9 Ebû Dâvûd, edeb 61; Nesâî, hayl 3; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 4/345.

10 Müslim, âdâb 14; Tirmizî, edeb 66; Ebû Dâvûd, edeb 62.

11 Buhârî, cenâiz 80, 93, tefsîru sûre (30) 1, kader 3; Müslim, kader 22-25.

12 Buhârî, menâkıbü'l-ensâr 45, fezâilü ashâb 3; Müslim, fezâilü's-sahâbe 2.

13 Buhârî, hac 132; Müslim, hac 147; Ebû Dâvûd, menâsik 57.

14 Bkz.: İbn Mâce, edeb 3; el-Kudâî, Müsnedü'ş-Şihâb 1/389.

15 Buhârî, ahkâm 1, cum'a 11; Müslim, imâret 20.

16 Buhârî, cenâiz 80, 93, tefsîru sûre (30) 1, kader 3; Müslim, kader 22-25.

17 Zeynü'l-Abidin'e atfedilen hadisler, hususiyle Kütüb-ü Sitte'de bulunmadığından, her defasında böyle bir izahta bulunmada tenkitçilere karşı fayda mülâhaza etmekteyiz.

18 Kıyâmet sûresi, 75/20.

19 Buhârî, hibe 12; Müslim, hibât 9.

20 Yûsuf sûresi, 12/5.

21 Ebû Dâvûd, edeb 135, 136; İbn Mâce, edeb 14; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 3/235.

22 el-Bezzâr, el-Müsned 12/15.

23 Bkz.: Ebû Dâvûd, edeb 80; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 3/447.

Üçüncü Bölüm
TERBİYEDE HASSASİYET

Terbiyede Hassasiyet

Kuracağınız ya da kurduğunuz bir yuva, Allah'ı (celle celâluhu) ve Resûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hoşnut edecek çerçevede ise istikbal vaadedici sayılır. Diğer bir ifade ile yetiştireceğiniz nesiller, Resûl-i Ekrem'e ümmet olma yolunda ise, onların önü açık siz de mutlu sayılırsınız; aksine yetişen nesiller sokaklara emanet ve dinin-diyanetin karşısında; hatta caminin, cemaatin, mâbedin düşmanı ise, onlar tâli'siz, siz de sorumlu sayılırsınız. Bu evvelâ çocuklara, sonra da topluma karşı bir haksızlıktır. Hiç kimsenin böyle bir haksızlığı irtikap etmeye hakkı yoktur. İslâm'a düşman yetişecek, haram yiyip haram içecek, gayr-i meşru davranışlarıyla genel kuralları çiğneyecek nesillerin hesabını bize sorarlar. Kendi mânâ köklerine bağlı mefkûre sahibi, derin, ufuklu, merhametli ve insana saygılı nesiller yetiştirmek bizim başta gelen vazifelerimizdendir. Bu önemli vazife, yuvanın şuurlu kuruluşuyla başlayıp, sonra da bir ömür boyu, akıl, mantık ve muhakemeye bağlı sürdürülmesi şeklinde hulâsa edilebilir.

Bu itibarla aile, din ruhuna dayalı, akıl ve şuur eksenli bir müessese olarak ele alınmalı ve Allah'ın hoşnutluğu esas alınarak devam ettirilmelidir. Resûl-i Ekrem ümmetinin çokluğuyla iftihar edeceği tembihinde bulunur. Bu açıdan, O'nu tanımayan bir nesil, ne kadar da çok olsa Allah nezdinde, Allah nazarında bir kıymeti olmadığı gibi, Resûl-i Ekrem'e göre de herhangi bir kıymeti haiz değildir.

Onun için bizler bir taraftan meyelan-ı şerrin kökünü, Allah'a teveccüh, istiğfar ve nedametle kesecek; diğer taraftan da dua, ibadet ve hayırlı işlerle meyelan-ı hayra kuvvet verebilecek hamlelerle, soluk soluğa sürekli Allah'a teveccüh edecek, fiilî, kalbî ve kavlî lâzım gelen her şeyi yaparak, aktif bekleyişimizi devam ettireceğiz.

Kur'ân-ı Kerim'de, *"De ki: Pis ve kötü ile temiz ve iyi bir değildir; pis ve kötünün çokluğu (baş döndürücü ve) hayretengiz olsa da (bu böyledir). Öyleyse ey akıl sahipleri! Allah'tan korkunuz ki kurtuluşa eresiniz."*[1] buyrulmaktadır.

Evet bazen, kötülerin ve kötülüğün çokluğu dikkatinizi çekip sizi hayrete sevk edebilir; ama bilmelisiniz ki, Allah nazarında habisle tayyib hiçbir zaman müsâvi olmamıştır. Öyleyse siz her zaman, neşrettikleri mânevî rayihalarıyla, size Cennet'i tedai ettirebilecek bir neslin yetişmesine ehemmiyet vermeli ve "tayyib"i takip etmeli, "tayyib"e baba, muallim ve mürebbi olmaya çalışmalısınız.

1. Vehen İlleti

Resûl-i Ekrem sahih bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyururlar: *"İleride, ehl-i kitap ve diğer milletler, tıpkı aç kimsenin sofranın başına koştuğu gibi sizin üzerinize üşüşeceklerdir; üşüşüp ağzınızdaki lokmaları almak isteyeceklerdir."* Yani cüzdanınızı elinizden almak, kazandığınız şeylerin üzerine oturmak için, tıpkı bir sofraya üşüşür gibi başınıza üşüşeceklerdir. Sahabi sorar: "O gün bizim azlığımızdan mı böyle olacak ya Resûlallah!?" Allah Resûlü, *"Hayır; bilakis siz o gün fevkalâde çok olacaksınız; ama Allah, düşmanlarınızın kalbinden size karşı olan mehabeti çıkaracak; (yani hasımlarınız nazarında saygısız hâle gelecek, emniyet telkin edemeyecek ve ağırlığınızı hissettiremeyeceksiniz. Aynı zamanda Allah sizin kalbinize 'vehen' koyacak."* buyurur.

Sahabi yine sorar: "Vehen nedir ya Resûlallah?"

Efendimiz; *"Vehen, (gelip geçici yanları itibarıyla) dünya sevgisi, dünyayı birinci planda ele alma ve ölümden ürkmektir."*[2] buyururlar.

Evet bir toplum, dünyayı, nefislerine bakan yanlarıyla maksudun bizzat olarak ele alır, kalbiyle, ruhuyla ona yönelir; Allah'ın rızasını da bir tarafa bırakırsa, yani dünya ve onun içindekilerini Allah'a tercih ederse o "Lâ ilâhe illallah" dese de, kalbî ve ruhî istikametinin var olduğu söylenemez. Burada Allah Resûlü, *"Allah kalbinize 'vehen' koyacak, siz de o zaman hasımlarınız karşısında yenileceksiniz."* derken, bir başka hadis-i şerifte de, kalblerdeki mehabetin alınması adına "Emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l münker"in yapılmaması; kitap, haşir-neşir akidesinin anlatılmaması gibi önemli bir ihmale dikkatleri çeker.

Öyleyse, gayet imanlı, olabildiğine maddî-mânevî açıdan güçlü, dağları delecek kadar iradeli, dünyayı nefsine bakan yönüyle istihkâr edecek kadar basiretli, vehene gönlünde yer vermeyecek ölçüde Rabbâni ve düşmanları karşısında tepeden tırnağa mehâbet, şebâbet dolu bir neslin yetiştirilmesi bizim

için en büyük gaye olmalıdır.

2. Kadının Vazifesi

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah, kadınların ve çocukların haklarının ihmalinden ötürü gazaplandığı kadar hiçbir şeyden gazaplanmamıştır; yani gayret-i İlâhi'ye en çok dokunan, kadınlarla çocukların durumudur."* buyurmaktadır. Kadın vazifesini yapmadığı, kendi vazifesinin dışında değişik fantezilere daldığı, çocukların ihmal edilip gençlerin baştan çıkarıldığı; şehvet metâı hâline geldiği zaman gayretullahın harekete geçmesinden endişe duyulmalıdır.

Evet, kendi iradeleriyle kendilerini günahlara salmış, perişan, derbeder ve behîmî hislerinin zebûnu bir nesil, Allah'ın gazabına maruz bir nesildir. Öyleyse her aile reisine düşen ilk vazife, evvelâ seçeceği hayat arkadaşını "müslimât, mü'minât, kânitât, sâdikât, sâbirât, hâşiât, mütesaddıkât, sâimât, hâfizât, zâkirât"tan[3] ve "sâlihât"tan[4] seçmek olmalıdır. İşte böyle mazbut bir muallime, mürebbiye, hayatta kendisiyle her şeyi dertleşebileceği, paylaşabileceği bir cins-i sâni dünyevî uhrevî mutluluğun en önemli esasıdır.. evet insanın, dünyevî uhrevî duygularını şerh ettiği zaman bu duygularını anlayabilecek kafa ve kalbe sahip bir eşinin olması çok önemlidir. Dolayısıyla, o evde neş'et edecek çocuklar, o muallime ve mürebbiyenin nezareti altında yetişmiş olacaklardır.

3. Keyfiyeti Öne Alma

Adet çokluğunun, diğer bir tabirle kesretin ehemmiyetinin sınırlı bulunduğunu Kur'ân-ı Kerim şöyle tebarüz ettirir: *"Andolsun ki Allah, birçok yerde (savaş alanlarında) ve Huneyn savaşında size yardım etmişti. Hani çokluğunuz (başınızı döndürmüş) size kendinizi beğendirmişti ama, hezimete uğramadan kurtulma adına da hiçbir işe yaramamıştı; (öyle ki) yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti, sonunda (bozularak) gerisin geri dönmüştünüz."*[5]

Huneyn Gazvesi, Allah Resûlü'nün Mekke fethini müteakip gerçekleştirdiği bir gazveydi. İlk planda Müslümanlar Hevazin karşısında, kendileri gibi davranamamışlardır. Kur'ân'ın işaret buyurduğu o gün o kudsiler, Allah'ın inayetlerinin temadisine bakarak: "Bu İslâm ordusunun karşısında kimse duramaz." diye düşünmüşlerdir. Ancak Hevazin okçularıyla yüz yüze

geldiklerinde bir muvakkat sarsıntıdan kurtulamamışlardı. Demek ki kudsîler dahi olsa, böyle düşünenler olabiliyor ve tabiî, adet çokluğunun o kadar önemli olmadığı da ortaya çıkıyor.

Evet mühim olan derinliktir, ağırlıktır, çaplı olmaktır. Ancak onlar mukarrebin oldukları için, orada muvakkaten sarsılıp geriye çekilmeleri onlara göre bir günahtır, bize göre değil. Burada vurgulanmak istenen, dünyanın neresinde ve hangi devrinde olursa olsun, kesretin mühim olmadığıdır ki, Kur'ân-ı Kerim de bize bunu anlatıyor. Bu âyetin, neshedilmesi ve hükmünün geçmiş olması düşünülemeyeceğine göre hangi coğrafyada olursa olsun, Müslümanlar adet çokluğundan daha ziyade her şeyi Allah'la münasebete, keyfiyete, iç derinliğine bağlamalıdırlar.

Ümmet-i Muhammed olarak çok az ve zayıf da bulunsanız, eğer Allah'a yönelebiliyor ve hep bir şeyler anlatmak heyecanıyla yaşıyorsanız, Allah'ın tevfik ve inayetiyle mutlaka muvaffak olursunuz. Aksine evlerinize çekiliyor, O'nunla olan münasebetlerinizi unutuyorsanız, –Allah muhafaza buyursun– sayı itibarıyla ne kadar çok olursanız olunuz bu hiçbir kıymet ifade etmeyecektir.

4. Çocuğa Karşı Vazifeleriniz

a. Terbiye Vasatı hazırlama

Çocuklarımızın mükemmel yetiştirilebilmesi için vasatın da mükemmel olması şarttır. Evet, her çocuk ortama göre şekillenir ve bir mânâda o, ortamın çocuğu sayılır. Unsurların başında yuva gelir. Sâniyen mektep, sâlisen arkadaş ve dost çevresi, râbian ders mütalaa arkadaşlığı gelir. Hayat-ı içtimaiyede, terzi dükkânı, marangoz atölyesi, ütücü dükkânı, elbise temizleme merkezi ve diğer iş alanlarını da zikredebiliriz. Siz çocuğun gezip tozacağı bu vasatı, iyi belirleyememiş, onun insiyaklarını bu istikamette geliştirememiş iseniz, çocuğunuzun bir gün mutlaka herhangi bir virüs kapması kaçınılmazdır. Evet bu çocuk, vasat bozuk olduğu takdirde bir gün kat'iyen bozulacaktır. Onun için vasatı, hanenizden başlamak suretiyle, yolun her menzilinde ve hayatın her ünitesinde çocuğunuzun mükemmel yetişmesine müsait hâle getirmelisiniz; çünkü, olan olduktan sonra zamanı geriye işletip durumu düzeltmemiz mümkün değildir.

b. Haram Lokma Yedirmeme

Çocuğun, anne karnındaki teşekkülünün ilk döneminden başlayarak onun

helâl ve meşru rızıkla beslenmesi de fevkalâde önemlidir. Kat'iyen bilmeliyiz ki, çocuğun gelişme sürecinde, Allah'a bağlama mecburiyetinde olduğumuz herhangi bir hâdisedeki kopukluk, negatif bir "olgu" olarak –muvakkaten dahi olsa– çocuğa da aksettiği çok görülen vak'alardandır.

Damarlarınızdaki bir parça haram ya da şu veya bu şekilde elde ettiğiniz şüpheli bir nesne –aynı şeyler hanımınız için de söz konusudur– o çocuğun muvakkat veya müebbet kayma sebeplerinden biri olabilir.

c. Kem Nazarlara Karşı Koruma

Çocuk dünyaya geldikten sonra, gıdasına, bakımına, görümüne dikkat ettiğimiz gibi, onun kem ve hâin nazarlardan korunması da çok önemlidir.

Meselâ, duyguları kirli, düşünceleri kirli, tavırları kirli, sözleri kirli, mücrim ve günahkâr gözlerin ifraz ettiği şerârelerle, o çocuğun ince bir kısım duygularının dumura uğrayabileceği mutlaka hesaba katılmalıdır.

Bütün bu hususlar, Allah'la, dinle, aranızdaki münasebetlerin ifadesi olarak, çocuğumuza karşı yapmamız gereken vazifeler cümlesindendir. Bu vazifeleri titizlikle yerine getirirsek, melekler gibi bir toplum hâline gelebiliriz.

d. Aile Ortamını Düzenleme

Hadis-i şerifte; *"Çocuğun ilk söyleyeceği söz 'Lâ ilâhe illallah' olmalıdır."*[6] buyruluyor.

Çocuk daha iki-üç yaşındayken ağzından çıkan ilk sözün tabiî olanı "anne-baba", irâdîsi de "Allah"[7] olmalıdır. Çünkü Allah (celle celâluhu) *Evvel*'dir, Allah *Ezelî*'dir, Allah *Ebedî*'dir. Sonra bu esaslı atkı üzerine diğer şeyler bina edilecek, yaşına ve idrak ufkuna göre vatan, toprak, bayrak, hürriyet, istiklâl vb. terimler de bunun etrafında örgülenecektir. Şayet, çocuk ilköğretimde okuyorsa ona göre malumat verilecek.. lisede okuyor, felsefe ve sosyal bilimler, içtimaî bilimlerle iştigal ediyorsa, o seviyenin malzeme ve materyaliyle takviye edilecek... Bir evde, Allah'a karşı saygı var ise ve sıkça Allah'tan bahsediliyorsa, çocuğa diyeceği şeyi dedirtme konusunda hedefe kilitlenmiş sayılırız. Evet bir evde, Allah denilip rükua ve secdeye gidiliyor, Allah denildiğinde ayakların bağı çözülüyorsa çocuğun ilk kelimesinin "Allah" olması da kolaylaşacaktır. Çünkü böyle bir evde her şey yörüngesinde sayılır.

e. Muhabbetin Dozunu Ayarlama

Cenâb-ı Hak, bir çocuk ihsan edince, –Kur'ân'ın bir âyetinde de ifade edildiği gibi– bütün kalbimizle ve sınırsız bir muhabbetle ona yönelerek –hâşâ ve kellâ– Allah'ı sevme ölçüsünde bir alâka ifratına da girmemeliyiz.

Allah, nazarında bu, bir nevi şirk sayılabilir. Evet, doğrudan doğruya evlat sevgisine inhimak edip Allah'ı unutmanın büyük bir yanlış olduğu şüphesizdir. Ayrıca, bir yönüyle çocuğa karşı sizi böyle hesapsız hareketlere sevk edecek derecede bir sevgi de zararlıdır. İşte Allah nezdinde memnû' olan sevgi de bu olsa gerek. Allah'a karşı göstereceğiniz muhabbeti, herhangi bir fâniye tevcih ettiğinizde o sevgi bazen gayretullaha dokunabilir.

Evet şu hususlardan ötürü sevgide itidal çok önemlidir:

· 1Gönüllerin sultanı Allah'tır. Gönülde O'nun muhabbetinin yerini hiçbir muhabbet almamalıdır.

2. Kat'iyen bilmeliyiz ki, bu yavru, Allah'ın bize bir emanetidir. Bizim o yavruya duyduğumuz sevgi ve alâka, o emanetin bakım ve görümü için verilmiş bir avans ve bir teşvik primidir. Evet, sizin o yavruya karşı sevginiz, sadece Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın bir hediyesidir ve Allah'ın size tevdi ettiği o emanete kusursuz bakmanız için verilmiştir.

f. Güzel Örnek Olma

Yetiştirme durumunda olduğumuz çocuklarımıza karşı duygularımız, düşüncelerimiz, sözlerimiz, kalbî hayatımız, davranışlarımız hep örnek olma hedefine bağlanmalıdır. Evet onların mükemmel şekilde yetişmesini istiyorsak, bu hususa fevkalâde dikkat etmek zorundayız. Meselâ, onların namaz kılmalarını arzu ediyorsak, namazı gözlerinin önünde kemal-i ihtimam ile eda etmeli, Allah'a karşı edebin sınırları konusunda tavrımızı ortaya koymalıyız. Hep doğru söylemeli ve yalandan uzak olmalıyız. Onların uygunsuz söz söylemelerini arzu etmiyorsak, o evin içinde, uygunsuz hiçbir söz söylenmemeli ve onların hafıza lügatlerine uygunsuz kelimeler kat'iyen yazılmamalıdır. Aziz olmalarını, namuslu yaşamalarını, ırzımız kadar başkalarının ırzına, namusuna karşı hassas olmalarını düşünüyorsak, aynı vaziyetin o evin içinde yaşanmasını sağlamalı ve bu işin ilk kahramanları biz olmalıyız.

Kur'ân-ı Kerim okumalarını, Kur'ân'ın hakikatlerine aşina olmalarını istiyorsak, o evin içinde sabah akşam, hem de onların duyacağı şekilde Kur'ân müzakere etmeli, Kur'ân'ın o muallâ mevkiine ihtiram göstermeliyiz ki, onları çelişkiye itmeyelim.

Binaenaleyh söz, duygu, kalbî heyecanlar ve davranışlar evde en müessir eğitim esaslarıdırlar ve mutlaka değerlendirilmelidirler. Yoksa meseleyi sadece, başkasına havale ederek “şuna bir şeyler anlatın” demeye bağlarsanız çocuğa hiçbir şey anlatamazsınız.

g. Çocuklara Kadirşinaslık Hissi ve Allah Sevgisi Kazandırma

Bilindiği üzere çocuk, ilköğretim devresine, bazen onu da aşacak daha ileri bir seviyeye kadar ibadet ü taatle mükellef değildir. Binaenaleyh, o, bu dönemde namazında, orucunda ve sair dinî vecibelerinde yaptığı kusurlardan ötürü tedip edilmez; edilmemeli ve hele asla itap görmemelidir.

Ancak, şu da bilinmelidir ki, henüz mükellef olmadığı bu devrede, ona anlattığımız şeylerin hiçbirisi, ömür boyu onun hatırından, kafasından, kalbinden çıkmayacaktır. Onlara karşı kadirşinaslığımız da bu ölçüde pekiştirilmesi gereken bir husustur. Evet, çocuklarımızın kadirşinas olmalarına dikkat etmemiz çok önemlidir. Onlar, kendilerine gelen ihsanları bilmeli, nimet karşısında Allah’a da, insanlara da mutlaka teşekkür etmelidirler. Kadirşinaslık hissi, sonraları daha da derinleşerek Allah’ın nimetleri karşısında onu, hep hamd ü sena eden biri ve insanlardan gördüğü iyilikler karşısında da müteşekkir biri hâline getirecektir. Evet, çocuklarımızda iyilik etme ve iyilik bilme duygularını geliştirerek onları birer sarraf gibi cevâhir kadrini bilir hâle getirip Mabud-u Mutlak’ı bütün cemâlî ve celâlî tecellileriyle kafalarına yerleştirme mecburiyetindeyiz. Nihayet o, yer yer Allah büyüktür dediği gibi, insanların ihsanları karşısında da kadirşinas davranacaktır. Hatta zamanla kadirşinaslık, onun karakteri hâline gelecektir ve böylece her nimet karşısında içinden gelerek “teşekkür ederim” diyebilecektir.

Bu konuyla alâkalı diğer bir husus da, çocuğumuza, nimetleriyle bizi perverde eden Allah (celle celâluhu) şefkatinin, Rahmâniyetinin ve Rahîmiyetinin anlatılmasıdır. Allah’ın bizi nasıl beslediğini, baktığını, büyüttüğünü, bize nasıl sevgi verdiğini anlatacak ve “O çok şefkatlidir, bizi korur, bütün belâlardan muhafaza, himaye ve vikaye eder.” diyerek çocuklarda O’na karşı güven, itimat ve sevgi hissini coşturmalıyız. Hatta en küçük yavruların, dahası haşaratın, Allah’ın şefkatiyle, re’fetiyle, rahmetiyle beslendiğini uygun bir dille ona anlatarak Rabbiyle münasebetini sağlama bağlamalıyız.

Böylece, o çocuğun zihninde, bütünüyle kâinat Rahmân ve Râhim isimlerini

tilavet eden bir varlık hâlinde tecessüm etmeye başlayacaktır ki, o evin içindeki bütün nimetlerin bir sahibi olduğu duyulup hissedilecek, o nimetlere karşı onların o inkişaf etme sürecindeki vicdanları şükür hissiyle dolup taşacak ve o hane âdeta bir şükür tezgahı gibi işleyecektir.

Ancak, bütün hu hususlarda ona, yaşına göre hitap edilmelidir, meselâ:

“O vermezse nar ağacı nar vermez.
O sahip olmasa hayvanların memelerinden süt akmaz.
O’nun rahmeti olmasa gökten bir damla yağmur düşmez.
O merhamet etmezse yerde bir ot bitmez,
O istemezse biz konuşamayız,
O gördürmezse biz göremeyiz,
O duyurmazsa biz duyamayız,
O çalıştırmazsa ağzımız ıslanmaz,
Midemiz çalışmaz, böbrekler iş görmez..
Evet bütün bunların sahibi O’dur evladım..
Biz yapmadık bunları, her şey O’ndandır
Ve O’nun gözetimindedir.
Öyleyse evladım, bu nimetleri bize veren,
Bunları böyle hazırlayan
Allah’a karşı içimiz sevgiyle dolup taşarsa,
O da bunları artıracaktır.
Ama eğer nankörlük edersek,
O da nimetlerini ya kesecek,
Ya da onlardan istifade etme imkânını
Elimizden alacaktır.”[8]

diyecek, sürekli rehabilitasyonda bulunacağız.

Evet, bütün bunları hem davranışlarımızla, hem sözlerimizle, hem bakışlarımızla, hem de bütün heyecanlarımızla, bir hatip gibi ona duyurmaya çalışacağız.

h. Lisân-ı Hâl ile Anlatma

Terbiye ve talim adına yapılan işlerin en tesirlisi davranışlarla ifade edilenidir. Evde hayatı uygunca tanzim etmenin, çocuklara bir fikir verme bakımından önemi münakaşa edilmeyecek kadar büyüktür.

Bir teheccüd namazını –mümkünse– onun uyanık olduğu saate rast getirme, sadece Mevlâ-yı Müteal’in sizi gördüğü o karanlıkta, tıpkı Resûl-i Ekrem gibi “tekallübât”[9] sizi sarıp da kıvrım kıvrım kıvranırken, çocuğunuzun mütecessis nazarlarının şuuraltı sermaye açısından ne ilhamlara erdiğini kestiremezsiniz. O, “Niçin o inkisar, neden o ağlama, neden o kalb burkuntusu?” diyecek; şayet

bunları sesli düşünecek olursa, siz de ona Allah'ın huzuruna çıkıp da nimetlerinden mahrum kalacağınız, azabına dûçâr olacağınız endişesini taşıdığınızı anlatacaksınız. Hem sevgi ve ümit dolu bakışlarınızla hem de endişeli hâlinizle Allah'a karşı saygınızı onun ruhuna duyuracak ve hep onun gözetiminde olduğunuzu vurgulayacaksınız. Kendinize tanzim ettiğiniz bu hayat şeklini ve şayet var ise iç derinliklerinizi ona hissettirmeye çalışacaksınız. Aksine henüz ruhunuzda yer etmemiş ya da size ait olmayan şeyleri anlatmaya uğraştığınız zaman, ona emniyet telkin edemeyecek ve müessir olamayacaksınız.

Hz. Âişe'ye (radıyallâhu anhâ), *"Resûl-i Ekrem'in ahlâkı neydi?" diye sorulduğunda; "Siz Kur'ân okumuyor musunuz? O'nun ahlâkı Kur'ân'dı."*[10] buyurmuşlardır.

Bu hadis açısından Resûl-i Ekrem'in durumunu biz şöyle anlıyoruz: Resûl-i Ekrem'in bir hayat tarzı, bir yaşayışı vardı ki, Kur'ân da işte bu kâmil insanın yaşayışını bize anlatmaktadır.

Evet, Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kur'ân'ı bize intikal ettirirken, yaşayıp hayat hâline getirdiği Kur'ân'ı bize intikal ettiriyordu. Ortada, hayatlaşan bir Kur'ân ve okunan bir hayat vardı. Onun için de, O'nun kavlen-fiilen anlattıkları tertemiz vicdanlarda, gönüllerde mâkes buluyor, herkes kabul ediyor, hüsnükabul gösteriyor ve onları yaşamaya çalışıyordu.

Bu itibarla bizim davranışlarımız başka, sözlerimiz de başka olmamalıdır. Aslında buna, amelî münafıklık denir. İç-dış farklılığı çocuğu riyakârlık, mürâilik ve dual bir anlayışa iter, Kur'ân'ın ifadesiyle, onu bir orada-bir burada "müzebzeb"[11] hâle getirir.

Siz, çocuğa Allah'ın nimetlerini anlattıkça, o da Allah'a karşı sizinle beraber şükran hissiyle, hamd hissiyle dolacak ve; "O sizin anlattığınız bizi yaratan, insan yapan ve sayısız nimetleriyle nimetlendiren, sıhhat lütfeden, anne-baba veren, her gün değişik nimet sofralarını gönderen; havayı, suyu, toprağı, ağaçları yaratan, yaratıp emrimize veren Allah'a binlerce hamdolsun." diyecektir.

Hele bir de yer yer bunları telkin eder, evdeki konuşmaları, muhavereleri bu yörüngede götürürseniz her şey bir başka güzelliğe ulaşır. Çocuğa karşı çok şefkatli olmanın ayrı bir yeri vardır terbiyede. Allah Resûlü, yanında hususi hizmetini gören kimselere o kadar şefkatli davranırdı ki, ona nispeten anne ve

babanın alâkası sönük kalırdı.

Enes b. Malik (radıyallâhu anh) naklediyor: *“Hz. Peygamber’e on sene hizmet ettim; yapmadığım bir şeyden ötürü ‘Niçin yapmadın?’, yaptığım bir işten ötürü de ‘Neden yaptın?’ dediğini hatırlamıyorum. Bana hiç itapta bulunmadı.”*[12] Evet o ağyara bile böyle şefkatli davranıyor ve anne-baba üstü muamelede bulunuyordu. Kendi torunlarına, evlatlarına ise o kadar refik, o kadar şefik, o kadar ince kalbliydi ki, ancak yine O bu kadar aşkın olabilirdi.

i. Şefkat

Çocuk, sopadan, tehditten, azaptan değil, eğer bir şeyden korkacaksa, ebeveyninin şefkatini kaybedeceğinden korkmalıdır. Babasının yüzünü ekşitmesi, annesinin sımsıcak yüzünün buğulandığını müşâhede etmesi veya sezmesi onu dengeye getirecek en büyük bir müeyyide gibi algılanabiliyorsa, yeter ve artar zannediyorum. Ancak çocuğun size güvenmesi, acılarını, elemlerini paylaştığınıza inanması çok ehemmiyetlidir. Öyle ise, o ağladığı zaman yapabiliyorsanız oturup içten ağlayınız, hiç olmazsa üzüntüsünü paylaşınız. Ölüp giden bazı insanlar için semanın size ağladığı, arşın titrediği gibi[13] çocuklar müteessir oldukları zaman siz de teessür izhar edip, onların üzüntülerini paylaşınız. Böylece onların nazarında daha bir ulvîleşirsiniz ve söylediğiniz, anlattığınız sözler onlarda tesir icra eder ve onların gönüllerine öyle bir girersiniz ki, artık hiçbir güç oradan sizi söküp atamaz. Daha sonra söyleyeceğiniz her söz de onların, gönüllerinde hep mâkes bulur.

Evet eğer, onların melek-misal yetişmelerini düşünüyor ve sizi gelecekte en mükemmel şekilde temsil etmelerini bekliyorsanız böyle yüksek bir mefkûre ancak bu yollarla gerçekleştirilebilir.

j. Otorite

Evin içinde, otorite boşluğunun yaşanmaması da çok hayatîdir. Hanede ahengi sağlayacak bir otorite olmazsa, yuva idarî keşmekeşlikten, çocuklar da ikilemden kurtulamazlar.

Allah (celle celâluhu), Kur’ân-ı Kerim’de: *“Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine farklı kılması sebebiyle, bir de mallarından harcama yaptıkları için, erkekler kadınların koruyup kollayıcısıdırlar. Onun için sâliha kadınlar itaatkârdır. Allah’ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) muhafaza ederler. Baş kaldırıp hep serkeşlik*

yapmalarından endişe ettiğinizde, onlara uzun uzun öğüt verin; (gerekirse bir taktik olarak) onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla da yola gelmezlerse, incitmeden) okşayınız. Eğer yola gelirlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür."[14] buyrulmaktadır.

Erkek, evin içinde, belli hususlar itibarıyla düzenin ve genel ahengin sorumlusudur. Hatta denilebilir ki o, pek çok konuda birinci derecede mesuldür. Aslında, çocukların da böyle bir sorumlu insana ihtiyaçları vardır. Evin içerisinde sorumluluk bilincini açıkça gören çocuk, hayatı itibarıyla dağınıklık ve sorumsuzluğa düşmeyecektir. Aksine bir evde iki sorumsuzun bulunması ve iki yerden ayrı ayrı emirlerin gelmesi, çocuğun efkârını allak bullak edecektir.

Ayrıca, çocuk ebeveynin birinden korktuğu zaman diğerine sığınabilmeli ve bu sığınacağı yer de anne kucağı olmalıdır. Böyle bir paylaşımda çocuk babada mehâfet ve mehâbeti ya da şefkat ve merhameti, annede de aksini bulacak, yerinde ürperecek, yerinde ümitlenecek; ama kat'iyen yalnızlık hissetmeyecektir. Aksine evde aile hayatı, böyle bir birliğe bağlanamamışsa çelişkiler sürüp gidecek ve kadının kendine göre bir baş, erkeğin de kendine göre bir baş olduğu böyle bir yuvada çocuklar hissiz, duygusuz, haşin ve yörüngesiz yetişeceklerdir.

Kanaatimiz odur ki, ideal nesiller için her şeyden evvel ideal bir yuvaya ihtiyaç vardır. Evet her şeyden evvel yuva, Allah'a bağlanmalıdır. Ebeveyn veya onlardan biri Allah'ın halifesi olarak bu işi ele alınca, O'na bağlılık sayesinde aile fertleri o kadar aziz, onurlu ve meselelere hâkim olacaklardır ki, dahası olamaz ve böyle bir yuvada problem de söz konusu değildir.

5. Allah'ın Ahlâkı ile Ahlâklanmak

a. Konuşma Âdâbı

Burada ele alacağımız ilk husus, doğrudan doğruya 'ahlâk-ı âliye-i ilâhiye'yle (Cenâb-ı Hakk'ın yücelerden yüce ahlâkı) ahlâklanma konusudur. Bütün düşüncelerimiz, davranışlarımız, hatta hayat arkadaşımızla yan yana geldiğimizde, sohbet ve değişik münasebetlerimizde, mütemâdiyen üzerinde duracağımız hususlar, daha sonraki dönemlerde, çocuğun şuuraltına yerleşmesini düşündüğümüz konular olmalıdır.

Elbetteki bir evde, dünyaya ait işler, hayatımızla alâkalı mevzular da

konuşulacaktır. Ne var ki çocuğun yanında bu meseleler dahi görüşülürken, hep onun mevcudiyeti nazar-ı itibara alınmalıdır. Dahası mümkünse, onu ilgilendirmeyen, ona faydası dokunmayan konular, onun yanında anlatılmamalı ve hele onu bir sıkıntı cenderesi içine alabilecek konulardan mutlaka kaçınılmalıdır. Evet, belli bir dönemde, onun ruh ve kalbinde yeşerip gelişecek hususlar çok iyi belirlenmeli ve o, mukavemet eşiğini aşan tahammülfersa şeylere maruz bırakılmamalıdır. Evde, işyerinde, yanımızda bulundukları hemen her zaman, konuşma ve görüşmeler onların mevcudiyetine bağlanmalıdır.

İmkân elverdiği ölçüde onların yanındaki konuşmalarımız, Hz. Allah'a, O'na imana, O'nun nimetlerini anlatmaya ve O'nun dinine dair olmalıdır. Prensip olarak evde, çocukların yanında, sadece daha sonra onlarda görmek istediğimiz meselelerin muhavere ve müzakeresi yapılmalı ki, anne-babanın en önemli meselelerinin neden ibaret olduğu şuuruyla yetişsinler. Bu tavsiyeler bir reçete olarak kabul edilirse, çocuğun gelecekteki problemlerinin büyük bir kısmı halledilmiş olur. Elbette ki daha sonraki devirlerin de kendilerine göre problemleri olacaktır; yeri geldiğinde onların da üzerinde duracağız.

b. Re'fet ve Şefkatte Ölçü

Burada değinmek istediğimiz diğer bir konu da; çocuklarda re'fet ve şefkat duygusunu geliştirme, onları birer merhamet kahramanı olarak yetiştirmek meselesidir. Bu konuda da yine en kestirme tesir yolu, bizzat temsildir. Sözgelimi, kapımıza gelip el açan bir insana, efendi hanımından evvel, hanım efendinin yanında, her ikisi de ellerine, eteklerine koydukları şeylerle ona koşmaları ve derin bir teessür içinde olabildiğine bir ihtimamla onun üzerine eğilerek onu dinlemeleri, çocukların şefkatli yetişmeleri adına müessir bir ders olsa gerek.

Çocuklardaki şefkat duygusunun tevarüs yoluyla elde edilmesi de söz konusudur. Meselâ bazı çocuklar daha küçükken bile gözleri yaşlıdır. Bu hâl onların daha sonraları biraz hisli, ince, rikkatli olacaklarına alamettir. Gerçi bazen onlar da, sırf dikkat çekmek, aileye isteklerini kabul ettirebilmek için ağlar gibi yaparlar; ama incelikten kaynaklanan ağlamalar her zaman farklıdır. İster öyle, ister böyle, çocukların cömert, rikkatli, şefkatli olmasını düşünüyorsak, yuvamızın, sıcak, yumuşak ve burcu burcu şefkat tütmesini sağlamalıyız.

Çocuğun cimri, halk diliyle eli sıkı, dünyaperest, maddeye bağlı yetişmesi, bazı şartlara bağlı olarak onun bencil, çıkarcı, hırslı, mütecaviz ve âsi bir hâl alması yolunda ilk sebepler sayılırlar. Böyle bir çocuk, eğer ilâhî ahlâka bağlı yetiştirilmiyorsa, bu durum o çocuğun hem dünyası hem de ahiretteki sonsuz hayatı adına da bir tâli'sizliktir.

Evet, merhamet ve şefkat çok önemlidir. Cömertlik ve civanmertlik bu ruh hâlinin bir tezahürüdür. Şefkat kahramanları hep kazançta, merhametsizler de hüsrandadırlar. Cömert, fasık olsa dahi cennete gidebilir. Cimri, mü'min dahi olsa cenneti kazanma ihtimali düşüktür. Bu sebeple, çocuklarda şefkat ve acıma hissi geliştirilmeli, verme ve ihsanda bulunma duygusu artırılmalıdır ki, hırsa kapılıp dünyaya dalmasınlar ve dünyaya daldıklarından ötürü de Allah'ı ve insanları unutmasınlar. Evet çocuğa vermesini öğreteceksin ki maddeci olmasın; ruhî, kalbî, sırrî hayatı itibarıyla Allah'a bağlı olsun. Ancak bir kere daha hatırlamalıyız ki, verme, fiilen gösterilmez, sözlerle desteklenmezse müessir olmaz. Davranışlarımızla anlattığımız zaman sözlerimiz onların nazarında meleklerin solukları gibi tesirli olacaktır.

c. Mükâfat

Diğer bir husus da, çocuklarımızı muvaffakiyetleri nispetinde mükâfatlandırmamız konusudur. "Nispet" kelimesini özellikle kullanıyorum. Çünkü, büyük bir muvaffakiyette o muvaffakiyet ölçüsünde, küçük bir başarıda da o başarı nispetinde ödül, adaletli olma müessiriyetinin yanında "sa'y ölçüsünde semere" esprisine de uygun düşer. Evet ister dinî hayat, ister dünyaya ait meselelerinde –tabiî meşru olanlarına– her muvaffakiyetin behemehâl mükâfatlandırılması ilâhî ahlâkın gereğidir.

Bu zaviyeden "anne-baba" biraz da mütefekkir, bilge ve terbiyeci demektir. Bilecek, düşünecek, bakacak, kollayacak ve üzerlerine titreyecektir. Evet eğer anne-baba arabalarına, bağlarına-bahçelerine ehemmiyet verdikleri kadar çocuklarına önem vermezlerse, o çocuğun duygu ve düşüncelerinde güdük kalacağı ya da bodurlaşacağı açıktır. Bu itibarla, daha önce arz ettiğimiz prensiplerden re'fet, şefkat, kadirşinaslık, Hakk'ın nimetleri karşısında serfürû ve inkıyadın yanında, hakikî malikiyetin ve sahibiyetin bir nevi tezahürü olan, "çocukların her hâline vaziyet etme" konusunda da yine temel kaynağa müracaat etme mecburiyetindeyiz.

Bu temel kaynak Allah (celle celâluhu) ahlâkıdır. Allah, dünyada iyi işler

işleyene ahirette cennet, kötü işler yapana da ceza verir.

Kur'ân-ı Kerim, *"Eğer şükrederseniz, Ben de (nimetlerimi) artırırım; eğer nankörlük yaparsanız azabım çok şiddetlidir."*[15] buyurur.

Allah'ın ahlâkıyla mütehallik olarak çocuğa karşı tutum ve davranışlarımızı o kadar ölçülü ortaya koymaya çalışacağız ki; Allah da bizi yalnızlığa itmesin.

d. Çocuğu Yarına Hazırlama

Son olarak belirtilmesinde yarar gördüğümüz bir diğer husus da şudur: Çocukların, içinde geliştikleri muhiti hesaba katarak yaş, seviye, bilgi ve kültür durumlarına göre ele alınması. Çocuk beş yaşında ise ona vereceğimiz dinî bilgiler, tıpkı beslenmede takip ettiğimiz usulde olduğu gibi farklı uygulanmalıdır. O, yedi yaşına geldiği zaman vereceğimiz bilgi başka, on yaşına geldiğinde vereceğimiz de başka olmalıdır.

Ancak önemli olan bir husus var ki o da, telkin edeceğimiz her şey, bir bakıma çocuğun içinde bulunduğu yaş-baş ve dönemin bir sonrasına ait olmalıdır; zira o, içinde yaşadığı zamanı zaten nasıl olsa görüp duyacak ve yaşayacaktır. Bu açıdan, mevcut çevrenin verdiği ya da mualliminden öğrendiği şeyler çizgisinde ise yeterli sayılabilir. Öyleyse bizim terbiye adına ona kazandıracağımız seviye, onun daha sonra yaşayacağı hayata ait olmalıdır.

Hz. Ali (kerremallahu vecheh): "Çocuklarınıza, içinde bulunduğunuz zamanın bilgi ve kültürünü değil, daha sonraki devrin âdâb ve erkânını öğretiniz; zira onlar, sizin içinde yaşadığınız zamandan başka bir zaman için yaratıldılar." buyurmaktadır. Bu prensip, umumi bilgi ve kültür açısından ele alınacak olursa, "Şu andaki malumat ve kültürle iktifa etmek dûnhimmetliktir." demek olur ki, zamanla başkaları gelir sizi geçer ve siz de çok gerilerde kalırsınız. Bu prensibin talim ve terbiye açısından ele alınması, çocuğun içinde yaşadığı zamanı aşıp daha sonraki dönemleri nazara alarak, ona göre bir çizgi takip etmesini kolaylaştırır. Evet, çocuk, altı yaşında iken yedi yaşına ait terbiye verilmeli ve yedi yaşına varınca da sekizinci yaşın programı uygulanmalıdır.

Özet olarak şöyle denebilir; beş yaşına kadar bir çocuğa verilen dinî ve millî eğitim, ortalama akıl bâliğ olma yaşı sayılan on beş yaşına kadar kademe kademe artırılarak devam ettirilmeli ve verilecek terbiye mutlaka yaşa-başa uygun şekilde verilmelidir ki hazımsızlık olmasın. Yirmi yaşına ulaşmış, gençlik döneminin tam ortasındaki bir gence "on beş yaş dinî eğitimi"ni vermeye kalkarsanız, onun din, iman, ahlâk adına her şeyini alt üst etmiş

olursunuz. Her seviyedeki bünye farklı bir rızık, bir gıda istediği gibi fikir, akıl, his, şuur, idrak ve gönül gibi lâtifeler de inkişafları ölçüsünde, belli seviyede beslenme isterler.

Siz, yetiştirmekle mükellef olduğunuz bir muhatabın içtimaî, fikrî ve aklî seviyesini anlamadan ona bir şeyler vermeye kalkarsanız o kimseyi duyguları itibarıyla manen itmiş, uzaklaştırmış olursunuz. Bugün bir kısım yanlış uygulama ve eğitime rağmen bazı gençlerin hâlâ fikrî, hissî, duyguları sağlam ise bu, tamamen Cenâb-ı Hakk'ın onlara bir inayetidir; ya da bunlar henüz fikren gelişmemişlerdir; yirmi beş yaşındadırlar ama on yaşında veya on beş yaşındakiler gibi yaşadığı devrin çok çok gerilerinde bulunuyorlar demektir. İşte böyle biri, günlerden bir gün seviyesini aşkın dinî, millî, içtimaî herhangi bir farklı mülâhaza ile karşılaşırsa –Allah muhafaza buyursun– kendi değerleri adına sarsılıp irtidat etmesi kaçınılmaz olur.

Terbiye ve terbiye adına rehberliği yaşla başla atbaşı veya bir iki kadem önde götürme adına din, şu tavsiyelerde bulunur: Çocuğa şayet on beş yaşında namaz kılması farz ise, siz onu on yaşında namaza alıştırın demektedir. Bu, onu oruç tutmaya da, mükellef olduğu dönemde birkaç sene evvel alıştırın mânâsına gelir. Diğer bütün hususları da aynı şekilde düşünebiliriz ki, bu da çocuğun erken dönemden ele alınarak yaşına göre şekillenmesi demektir.

Şunu da belirtmek isterim ki; buradaki değer hükümlerinde ve yargılarda çok kat'î ve tereddütsüz cümleler kullanıyorsak, bu, konuya, Kur'ân ve Sünnet perspektifinden bakabildiğimiz inanç ve en azından o istikametteki kavî zannımıza bağlıdır. Biz, çocuklara vereceğimiz şeylerin küçük yaşta verilmesinin daha müessir olacağına inanıyoruz. Kanaatimiz o ki; eğer onların, mükellefiyet devresinde dinî ferâizi mutlaka yapmalarını istiyorsak, bu çok erken yaşlarda başlamalıdır. Biz şimdiye kadar bu şekildeki yaklaşımın semerelerini çok gördük; çok şahit olduk.

Burada İmam Cafer'in, mealen bize verdiği bazı yaş ölçülerinden de bahsetmek isterim:

"Yedi yaşa kadar çocukluk devresidir ki, o gördüğü şeyleri taklit eder ve daha çok değişik oyunlara bağlı yaşar. Hatta siz onunla oynar ve eğlenirseniz, o da sizinle eğlenir. Sizden ne görürse onu öğrenir ve taklit eder. Onun hayatı o devreye kadar âdeta bir taklit ve bir oyundur. Ondan sonra yaşına-başına, idrak seviyesine göre telkin dönemi gelir. Bu dönemde, idrak ufku ve anlayış seviyesine göre sık sık rehabilitasyondan geçirilerek millî ve manevî

değerlerimize motivasyonu sağlanmaya çalışılır. İşte bu devre Kitabullah'ı talim devresidir; bu da bir o kadar zaman ister. Ondan sonra aklıyla, mantığıyla, muhakemesiyle haram ve helâli öğrenme devresi gelir ki, bu dönemin de o kadar sürdüğünü ilâve edebiliriz."

İmam Cafer'in usûlüne göre çocuğun yirmi bir yaşında bütün içtimaî ve dinî formasyonunu ikmal etmiş olması gerekiyor. Demek bu yaştan sonra çocuğa bir şey verseniz de oldukça zor kabul edecektir. Öyle ise yirmi bir yaşına kadar reddedemeyeceği şekilde dinî, millî her şeyin çok iyi hazmettirilmesi gerekmektedir. Bu yaşa kadar, pratiği, nazarîsi, aklîsi ve mantıklısıyla dinî hayatı bir bütün olarak benimsemeli ki, esen değişik muhalif rüzgârlarla sarsılmasın. Allah Resûlü de, Tirmizi'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte şöyle buyurur:

"Çocuklarınıza yedi yaşından itibaren namazı öğretiniz."[16] Evet çocuk, o devreye kadar, kendi tecessüsleriyle yaptığınız şeyleri zaten kavramıştır. Artık bir mânâda size sadece, onun elinden tutup o güne kadar tecessüsleriyle algıladığı şeyleri açıklama, yerinde tergiple teşvik, yerinde de biraz terhiple uyarma kalıyor. Öyleyse belli bir yaşa kadar hâl ile gösterme esas iken belli bir dönemden sonra fikrî seviyesine göre ve mantığına hitap edecek şekilde her konuyu şerhetmek gerekecektir. Arz edilen bu delillerin ışığında çocuk, bazıları itibarıyla Mâbud-u Mutlak olan Hz. Allah karşısında altı yaşında, bazıları itibarıyla sekiz yaşında, bazıları için de en geç on yaşında bir yetişken kabul edilerek onore edilmeli, izzetine ihtimam gösterilmeli ve her şey ona peygamberâne bir azimle anlatılmalıdır. İbadete alıştırma mevzuunda gösterilecek gayretler de aynı ciddiyeti ister.

Allah Resûlü: *"Hayâ imandan mühim bir rükündür."*[17] buyurmaktadır. Diğer bir hadis-i şerifte: *"Hayâsı olmayanın imanı da yoktur."*[18] şeklinde ferman eder. Öyleyse hayâlı, edepli, terbiyeli yetişmesini düşündüğümüz nesillerin daha küçükken üzerlerinde durulmalıdır ki, olgunluk devresine geldiklerinde, onlar da o hâl ile hâllensin ve ahlâk-ı Kur'âniye ile mütehallik olsunlar.

1 Mâide sûresi, 5/100.

2 Ebû Dâvûd, melâhim 5; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 2/359, 5/278.

3 Bkz.: Ahzâb sûresi, 33/35.

4 Müslim, radâ' 59; Nesâî, nikâh 15; İbn Mâce, nikâh 5.

5 Tevbe sûresi, 9/25.

6 el-Beyhakî, Şuabü'l-îmân 6/398; ed-Deylemî, el-Müsned 1/71.

7 Bkz.: et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-evsat 5/130.

8 Bkz: İbrahim sûresi, 14/7.

9 İnsanın Allah'a yönelişi ile kendisinde hissettiği –zihnî pırıltılar ve bunların verdiği haz, lezzet ya da Allah'a saygı– haşyet durumu.

10 Müslim, salâtü'l-müsâfirîn 139; Ebû Dâvûd, tatavvu' 26; Nesâî, kıyâmü'l-leyl 2.

11 Bkz.: Nisâ sûresi, 4/143. Müzebzeb: Yerinde sabit durmayıp, devamlı yer değiştiren.

12 Buhârî, edeb 39; Müslim, fedâil 51, 52.

13 Büyük âlem küçük âlemle alâkadardır ve aralarında paralellik vardır. Hatta belki bir mü'min müteessir olduğu zaman rahmet âlemi de o derece müteessir olmaktadır. Bu durumun keyfiyeti bizim için çok açık ve kâbil-i idrak olmasa da, şu tespiti yapabileceğimizi düşünüyoruz. Allah'ın (cc) Rahmân ve Rahîm isimleri, her türlü şefkatin, re'fetin, inceliğin, merhametin menbaı ve kaynağıdır. Mü'minler müteessir oldukları zaman, rahmet de mahiyetini bilemeyeceğimiz şekilde harekete geçer, –tabir caizse– o da o teessürü paylaşır.

14 Nisâ sûresi, 4/34.

15 İbrahim sûresi, 14/7.

16 Tirmizî, salât 182; Ebû Dâvûd, salât 26; Dârimî, salât 141.

17 Bkz.: Buhârî, îmân 3; Müslim, îmân 57, 58.

18 Bkz.: İbn Ebî Şeybe, el-Musannef 5/213; el-Buhârî, el-Edebü'l-müfred s.445.

Dördüncü Bölüm
ÇOCUĞUN DİNÎ EĞİTİMİ

Çocuğun Dinî Eğitimi

Daha önce de açıkladığımız gibi Müslümanlıkta evlenmek çok ciddî bir konudur ve ciddiyeti ölçüsünde üzerinde durulmalıdır. Temelde anne-baba, aynı zamanda muallim ve muallime olma durumunda olduklarından eş namzetleri bu önemli misyonu eda edebilecek yaşa-başa ulaşınca izdivaç düşünülmelidir.

İmam Cafer, talebelerinden bir müddet evliliklerini tehir etmelerini ister. Ebû Hanife de, talebesi İmam Ebû Yusuf'u bir süre için evlilikten men' eder ve şöyle der: "Öncelikle talim ve terbiye safhasını tamamlamalı ve evlilik yapacağın vakte kadar öğrenmen gereken ilimleri mutlaka öğrenmelisin. Aksi takdirde tahsil hayatın yarıda kalır. Ayrıca, ailenin helâl bir şekilde geçimini temin edebilmen için de bir işin olmalıdır. Böyle bir duruma gelince, hayat çizgin daha bir belirginleşecektir." Evet Ebû Hanife, o biricik talebesi ki, Abbasiler döneminde şeyhülislâmlık pâyesine yükselmiştir; ona böyle nasihat ediyor.

Bu iki zattan biri büyük dimağ, nazarî hukukun bânisi Ebû Hanife Hazretleri ki, bizim mezhep imamımız... Diğeri de Ehl-i Beyt-i Resûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelen ayrı bir imam... Bizim bu anekdottan anlamamız gereken husus, evlilik müessesesinin gayet ciddî bir müessese olduğudur. Bu itibarla, evlenecek kimselere bakılmalıdır; acaba bunlar, bir muallim, bir mürebbi gibi çocuk yetiştirebilecek seviyeye gelmişler midir? Veya bir eşle hayatı paylaşabilecek yaşta-başta görünüyorlar mı? Çocuklarınızı bizim düşünce dünyamıza göre hazırlama konusunda gerekli donanımları var mı?

Namzetler, bu sorularımıza "evet" diyebiliyor, kendilerinden de emin iseler, rahatlıkla böyle bir teşebbüste bulunabilirler. Ama namzetler, kendilerini idareden aciz, üç-beş insanla bile müşterek noktalar bulup geçinemiyor, her gün bir huzursuzluk çıkarıyorlarsa, evlenme ve çocuk yetiştirme adına henüz kıvama geldikleri söylenemez.

"Büyük Türkiye"nin geleceğine bir katkı –ki bu her vatandaşın mefkûresi olmalıdır– ideal fert ve ideal ailelerin mevcudiyetine vâbestedir. Evet böyle

bir mefkûreyi ancak Kâbe kadar temiz kalbe, Everest Tepesi gibi kamet ü kıymete sahip ve his yapısı, amûd-i nuranî gibi ta Sidretü'l-Müntehâ'ya uzanan kimseler gerçekleştirebilirler. Bu, kirli alınların, paslı vicdanların Mevlâ'ya başkaldıranların işi değildir. İç ve dış bütünlüğüne ermiş mamur ve münevver nesillerdir ki –Allah'ın tevfik ve inayetiyle– Büyük Türkiye idealini gerçekleştirecektir. Resûl-i Ekrem'in Habbab İbn Eret'e söylediği üslûplasöylemek istiyorum: *"Allah bu işi lütfedecektir ama sizin de sebeplere riayet etmeniz gerekiyor."*[1]

Alvarlı Efe Hazretleri'ne ait şu mısralar, söylemek istediklerimizi gayet güzel ifade etmektedir:

Sular gibi çağlasan,
Eyyub gibi ağlasan,
Ciğergâhi dağlasan,
Ahvalini sormaz mı?
Sen Hakk'ın kapısında
Canlar feda eylesen,
Emrince hizmet etsen,
Allah ecrin vermez mi?

Evet eğer biz her zaman sular gibi çağlar, başımızı taştan taşa vurarak "Var mı daha gidecek dünyalar?" diyebilirsek, her durakta, her konakta yeni bir bişaret mesajı alır, Allah'ın inayetini bir kere daha duyar ve hiçbir şeye takılmadan hep O'na yürürüz. Mevlâ hakkında inancımız, itikadımız bu merkezdedir. O'nun hüsnüzannımızda bizi yalan çıkarmayacağına dair kanaat-i kat'iyemiz ve iman-ı râsihimiz vardır.

Bu hususlara, dolayısıyla temas ettik. Esas belirtmek istediğimiz husus, neslin terbiye alanlarını millet ruhuyla besleme meselesiydi. Hatırlanacağı üzere bir evvelki bölümde, evimizin içinin bir mektep, bir terbiye ocağı hâline gelmesi konusu üzerinde durmuş, ana-babanın, şefkat, re'fet ve rikkatlerini ya da ileride yavrularında görmek istedikleri insanî davranışları bizzat kendilerinin yapması lazım geldiğini ısrarla arz etmeye çalışmıştık.

1. Çok Yönlü Evlat Yetiştirmek

Eğer evlatlarımızın cesur, yürekli olmasını istiyorsak, onları vampirlerle, devlerle, cinlerle, perilerle korkutmamalıyız. Onları bütün olumsuzluklara karşı koyabilecek bir iç mukavemetle güçlü yetiştirmeliyiz.

Eğer çocuklarımızın imanlı olmasını arzu ediyorsak, bütün hareket ve davranışlarımızdan belli konulardaki duyarlılığımıza, tebessümlerimizden yatış-kalkışlarımıza, secdede, rükuda, kıvrım kıvrım kıvranışlarımızdan başka insanlar içinde şefkatle tir tir titrememize kadar her hâlimizde Allah'a iman nümâyân olmalı ve çocuklarımızın gönülleri bunlarla dolmalıdır. Evet hep onların bizi görmek istediği gibi olmalı ve bizi küçük görebilecekleri davranışlardan da içtinap etmeliyiz.

Her zaman onların nazarında aziz ve muallâ olmaya çalışmalıyız ki söylediğimiz sözler onların kalblerinde mâkes bulsun ve isteklerinize karşı reaksiyon göstermesinler. Bu açıdan denebilir ki, hafifmeşrep pederler, evlatları karşısında olsa olsa sadece onlara bir arkadaş olabilirler; ama kat'iyen bir muallim, bir mürebbi olamaz ve onu istedikleri gibi terbiye edemezler.

Hanelerimiz her zaman bir mektep, bir mâbed, bir terbiyehane görünümünde olmalıdır ki onların hissiyatlarını, ruhlarını, kalblerini doyurarak onları, cismanî arzuların kulu-kölesi hâline getirmiş olmayalım.

2. Küçükten Camiye Alıştırma

Devr-i Saadette küçük olmalarına rağmen çocuklar her zaman camiye gidebilirlerdi. Ne acıdır ki, günümüzde çocukları camiye götürmeyi cami âdâbına aykırı görüyoruz. Yine ne acıdır ki, her camide çocuklara zebani gibi görünen bazı haşin yaşlılar bulunabiliyor ve o yavrucukları camiden ürkütebiliyorlar. Maalesef bazen, dinî bilgileri, dünya görüşleri ve düşünceleri oldukça dar olan yaşlı insanlar, çocuklara yüzlerini ekşitmek, kaşlarını çatmakla caminin izzetini koruduklarını zannediyorlar. Hâlbuki onlar bu tavırlarıyla, çocukları camiden ürkütüyor ve Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sünnetine aykırı bir davranış sergiliyorlar. Hz. Peygamber camide safların tanzimi mevzuunda, erkeklerin önde, onların arkasında varsa hünsâlar, daha sonra çocuklar ve beşerî bir mülâhazaya binaen onların arkasında da kadınların bulunmasını tavsiye etmektedir.[2]

İşte böyle davranıldığı zaman çocuklar, camide halkın namaz kılış şevkini, zevkini görüp duyacak ve dinî yaşamaya alâkaları artacaktır. Bu itibarla, değil onları kovmak, onlara sert görünmek, ürkütmek; kabilse hediyeler verilmeli ve namaza ısındırılmalıdır. Çocuklara cami, caminin bahçesi sevdirilmeli ve her zaman onların duygularında mâbedin kutsallığı canlı tutulmalıdır. Resûl-i

Ekrem camide, cemaatin içinde namaz kılarken, torunu Hz. Ümâme'yi omuzuna alır, eğilirken yere bırakır, kalkarken de yeniden omuzlarlardı.[3] Bunu muktedâ-bih, rehber-i küll olan Resûl-i Ekrem'in yapması örnek olması bakımından çok önemlidir.

Hz. Peygamber'in çocuğun camiden çıkarılması mevzuunda sert sayılan herhangi bir cümle ya da tavrı hiçbir zaman söz konusu olmamıştır. Bu itibarla, mahallemizin güzel bir köşesi mâbed, evimizin içi de bir namazgâh hâline getirilmelidir ki, çocuk gözlerini her açıp kapayışında, Allah'ı hatırlatan emarelerle yüz yüze gelsin ve hayatını bir ledünnîlik içinde duysun ve hür irade, hür vicdanıyla kendi yolunu belirleyip yürüsün. Sadece namaz açısından ele alacak olursak, çocuk namaz kılma devresine geldiği zaman, eğer babası elinden tutar, annesinin yanında seccadenin bir kenarında durdurur ve hâlinin derinliği ölçüsünde onu kalbinden ebedî mihrabına bağlayabilirse çok önemli bir şey başarmış olur. Zira namaz, Allah'a (celle celâluhu) yönelme adına çok önemli bir iştir.

3. İstifhamları Daha Başlangıcında Giderme

Namaz ve daha ötesindeki dinî konularda çocuğun bir kısım soruları, istifhamları olabilir. Bilhassa içe dönük çocuklar bu türden dinî istifhamlarını, büyük ihtimalle anne ve babalarına açmayabilirler. Değişik vesile ve vasıtalar bulunarak, bu konuda çocuğun deşarj olması, içini dökmesi ve açılmasının sağlanması çok ehemmiyetlidir. Çocuk büyürken içindeki istifham da büyürse, zamanla her şüphe, her tereddüt, izah edilmedik her dinî mesele, mânâsı ve hikmeti anlaşılmadık inançla alâkalı herhangi bir husus, onun kalbini sokan bir yılana, bir akrebe dönüşür.

Hatta bazen bu istifhamlar, onun iç dünyasında bir yara gibi o kadar hızlı büyür ki, bir gün o zavallıyı tamamen yere serer de farkına bile varamayız. Öyle ki artık o her gün camide sizinle beraber "Lâ ilâhe illallah" der, tesbihini, takdisini, tahmidini, tehlilini yapıyor görünebilir ama o aslında tereddütlerine yenik düşmüş ve vesveselerin ağında erimektedir. Çocuğu iyi bir statü ve gelecek elde etmesi için üniversitelerin herhangi bir fakültesine gönderdiğimizde, muhtemel problemlerine zamanında muâlecede bulunulmazsa, dinî istifhamlarından dolayı hiç de tasvip etmeyeceğimiz bir kısım duygu, düşünce ve tavırlarla karşımıza dikilmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu açıdan o, hiçbir zaman aklı, kalbi ve ruhu itibarıyla boş bırakılmamalı ve sürekli yaşına-

başına göre beslenmelidir. Eskiden çocuklar bizden mürebbilere-mürebbiyelere teslim ediliyordu. Onlar, çocukların ruh dünyaları içine girerek, ledünniyatlarının teşrihatı çerçevesinde dertlerine derman olmaya çalışıyorlardı. Aslında, bu terbiyeyi ebeveyn yapmalıdır. Şayet yapamıyorlarsa, mutlaka kültürlü mürebbiler ya da mürebbiyeler bulmalı ve evinin işlerini gördürdüğü gibi bu işi de onlara yaptırmalıdırlar; yaptırmalı ve kat'iyen çocuğun heder olup gitmesine meydan vermemelidirler. Sağlam bir akide, içe sindirilmiş bir kulluk telâkkisi ve tabiatımızın bir yanı hâline gelmiş mükemmel bir ahlâk ancak bu ölçüdeki bir hassasiyetle gerçekleştirilebilir.

4. Çocuğun Görebileceği Bir Ortamda İbadet ve Dua Etme

Evin içinde ibadet ü taate ayrılmış hem bir yer hem de bir zaman olmalıdır. Beş vakit namaz, imkân varsa evde cemaatle kılınmalı veya çocuğun elinden tutulup camiye götürülmelidir. Bu son durum, daha ziyade annenin namaz kılamadığı dönemlerde çok yararlı olabilir.. evet anne, belli dönemlerde namaz kılamayınca, çocuk "namaz kılınmasa, dua edilmese de olabiliyor" fikrine kapılmasın diye bilhassa o günlerde mâbede gitme, meselenin ciddiyeti adına iyi bir rehabilitasyon sayılabilir. Tabiî şöyle yaparak da bu boşluk kapatılabilir: "Kadın özel hâllerinde dahi abdest alıp, seccadesine oturur; ellerini Mevlâ'ya açıp dua eder; o, namaz kılmış gibi sevap alırken çocuk nazarında da bu boşluk kapatılmış olur." Fıkıh kitaplarında böyle bir yaklaşım da var.[4] Terbiye açısından bunun önemi çok büyüktür. Bir kere bu vesile ile çocuk, hiçbir zaman evde secde etmeyen baş, ağlamayan göz, duaya kalkmayan el görmeyecektir. Bilakis o, her zaman evde hassasiyet, titizlik ve derin bir kulluk şuuru müşâhede edecektir. Dolayısıyla kadının hususî durumlarından ötürü ibadet yapamadığı dönemlerle ilgili olarak çocuk, bu meselenin ruhunu anlayacağı, siz de bu konuların dindeki yerini ona anlatacağınız ana kadar, zaman zaman elinden tutarak onu camiye götürmeniz uygun olacaktır.

Gün gelecek, ezan okunduğu zaman çocuk, tıpkı çalan saat gibi, sizi "Baba namaz!" diye uyaracak, siz işinizle meşgul olup da "Allahu ekber" sesini duymuyorsanız, o bunu duyduğunda, "Namaz!" diye size seslenecektir ki, belli bir dönemde ona hatırlattığınız her şeyi dönüp o size hatırlatacaktır.

Bundan başka günün bir saatinde Allah'a dua edeceğiniz özel bir saatiniz olmalıdır. Önceden belirlemiş olduğunuz bir saatte Mevlâ'nın karşısında duygularınızı dile getirip dertlerinizi O'na açmalısınız ve Yüce Yaratıcı'nın

her zaman sığınılacak bir kapı olduğunu fiilen göstermelisiniz. Bu dualarınızı açıktan, sesli olarak yapmanız yararlı olur. Resûl-i Ekrem'den mervî olan duaları sahabe ondan duymuştu. Bunların birçoğunu, Hz. Âişe nakletmektedir. Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin (radıyallâhu anhüm) efendilerimizden de bu konuda nakiller vardır.

Öyleyse sizler de çevrenizdekilere dualarınızı duyurabilir ve onun öğrenebileceğini hedefleyerek dua edebilirsiniz. Eğer çocuğunuzun, duygulu olmasını, Allah anıldığı zaman titremesini arzu ediyorsanız başta sizin öyle olmanız icap eder.

Hayatımda unutamadığım öyle tablolar vardır ki, akla gelince ürpermemek mümkün değil. Ninemin Rabbiyle irtibatını aksettiren tabloların, benim üzerinde büyük tesiri olmuştur. Kendisini kaybettiğimde henüz küçük bir çocuktum ama rahmetli pederim şöyle-böyle din-i mübîn-i İslâm'la alâkalı bir şeyler söyleyiverince ya da Kur'ân okuyunca o da hemen yerinde zangırdamaya başlardı. Öyle ki bir kere onun yanında coşkunca "Allah!" deyiverseniz hemen rengi kaçar, benzi solar, yirmi dört saat âdeta onun tesirini aksettirirdi. İşte benim ruh hâletim üzerinde onun bu durumunun büyük tesiri olmuştur. Evet bu ümmiye, çok okumamış ve bildiği kadarıyla âmile olmaya (yaşamaya) çalışan ninemin o yürekten davranışları, ağlayışları ve içten içe sızlanışları, benim üzerimde çok büyük tesir bırakmıştır. Bir hayli büyük kimselerin dizleri dibinde oturdum. Onların coşkun ve heyecanlı sohbetlerini dinledim. Ama diyebilirim ki, ninemin o terbiye edici davranışlarından aldığım dersi hiçbirinden alamadım. Bana öyle geliyor ki, ben Müslümanlığımı, geneli itibarıyla ona, baba ve annemin o içten hâllerine borçluyum.

Konunun çerçevesi dışına çıktık; sadede dönüyorum.. evet yuvada ebeveynin vaziyetlerini iyi ayarlaması çok önemlidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, belli bir saatte, Mevlâ'nın karşısında içinizi döktüğünüzü, "huzuruna geldim" deyip inlediğinizi, coşup kendinizden geçtiğinizi, bilhassa çocukların yanında da Allah'a gönlünüzü açarak, açıktan açığa O'na dua ettiğinizi onların görüp duyması çok mühimdir. Onun, en büyük meselelerinizden biri olan ahiretiniz için çırpındığınızı görmesi, onu düşünüp ümitle ağladığınızı bilmesi hiçbir zaman onun hatırından çıkmayacaktır. Aslında biz, Mevlâ'nın karşısında Mevlâ'yı görüyor gibi kulluk yapmak zorundayız. Rükû, sücûd, kıyam ve kavamemiz, celsemiz hep O'na hatırlatıcı nitelikte olmalıdır. Allah'ın huzurundaki hâlimizi şöyle bir çerçevede resmedebiliriz: Sanki biz, Allah'la

(celle celâluhu) yüz yüze gelmişiz de, Yüce Yaratıcı: "Ey kulum, kalk, hayatının hesabını ver." diyor; biz de rahmetini umarak ve büyüklüğü karşısında kalkıp el pençe divan duruyoruz. Ululuğunu tam hissederek ve küçüklüğümüzü tam duyarak böyle bir kıyam bizim için de çevremiz için de ne uyarıcıdır! Zayıf bir hadiste Resûl-i Ekrem: *"Benim Allah'la bir ânım vardır ki, o ânımda ne melâike-i mukarrebin ne de başkası bana yaklaşamaz."*[5] buyurmaktadır.. evet Mevlâ ile öyle bir saatimiz, apaydın bir ânımız olmalı ki, çocuk müşâhede ettiği o tabloları, mevsimi gelince, kendi ibadetine malzeme yapsın. Evet o ileride, fikrî, amelî inhiraf tehlikeleri ile her karşı karşıya kaldığında, bu tablolar birer can simidi gibi onun imdadına yetişecek ve elinden tutacaktır.

İşte, değişik kayma ve sürçmeleri önleyebilecek durumların yaşanabilmesi için, sizin o yaşlı gözleriniz ve o içten sızlanışlarınız da çok önemlidir. Bunlar, çocuğun şuuraltında yer eden öyle ölümsüz tablolardır ki o, irtikâp edeceği her mesâvi (kötülükler) karşısında, hayalinde, kendine açılan pencerede, eliniz dudağınızda onun karşısına dikilip: "Yavrum öyle ne yapıyorsun?" diyecek, böylece siz daima onun hayatında bir rehber ve davranışlarınız da ona uzanmış bir inayet eli olacak, onun elinden tutup değişik tehlikelerden onu kurtaracaktır.

5. Kur'ân'a Saygı

Çocuklarınıza Kur'ân okuyup öğretmeniz de ayrı bir önem taşır. Ama en az onun kadar önemli bir husus da, Kur'ân'ı okurken onun üzerinde, Kelâmullah olduğu hissini uyarabilmenizdir. Devrimizde çok müşâhede ettiğimiz hususlardan biri de, şüphesiz bazı kimselerin okuduğu Kur'ân'ın –maalesef– gırtlaktan aşağı inmemesidir. Sizler çocuklarınıza Kur'ân okumada da güzel örnek olabilir ve onu Rabbinizin huzurunda ya da Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın dizinin dibinde tilâvet ediyor gibi seslendirebilirseniz bir kere daha çevrenizdekileri fethetmiş olursunuz. Evet eğer Kur'ân okurken gözyaşlarınızı tutamıyorsanız bunu gören çocuklarınız sizin bu hâlinizden çok farklı şeyler alacaklardır. Ben, ruhsuz Kur'ân okumanın insanımızı duygusuz hâle getirdiği kanaatindeyim.

Bir hadis-i şerifte Allah Resûlü: *"İnsanların en güzel Kur'ân okuyanı, Kur'ân okurken ciddî bir hüzün içinde okuyanıdır."*[6] Bir başka sahih hadis-i şerifte de: *"Bu Kur'ân hüzünle inmiştir."*[7] buyurmaktadır.

Kur'ân, pek çok problemi olan insanoğlunu konu olarak ele almış işliyorsa –ki öyle olduğunda şüphe yok– biz de hâlimizle bu hüznü seslendirme durumundayız. Ancak bu seviyeye gelebilmenin önemli esaslarından biri, Kur'ân'ın ne dediğinin bilinmesidir. Kelâmullah olması itibarıyla Kur'ân-ı Kerim'e tazimde bulunabiliriz, ancak Allah'ın kelâmı olması haysiyetiyle mânâsına vukûfiyet için, az da olsa bir gayret içinde bulunmamız da yine ona karşı tazimin ifadesi olsa gerek. Ayrıca, sizin bu gayretinizle çocuğunuz Kur'ân-ı Kerim'e ait mânâları kalb ve zihninde daha derince duyacak, bunlarla dolacak ve seviyesine göre ruhî açlığını gidermiş olacaktır.

Sadece Kur'ân-ı Kerim'e ait anlamlarıyla yetinen, dinî anlayış ve duyuş itibarıyla eksik sayılır. Bu kadar olsun münasebeti olmayanlara gelince onlar tamamen hüsrandadırlar. Kur'ân'ın insanlara vaadettiklerini alabilmek için elfâz-ı Kur'âniyenin içindeki o mukaddes mânâları öğrenmek ve çocuklarımıza da öğretmek zaruretini bir kere daha hatırlatmakta yarar var.

Yukarıdaki naklettiğimiz hadis-i şerifin şerhinde Hafız Münâvî şöyle bir vak'a nakleder: "Küçük bir çocuk hafızlığını ikmal etmiştir. Sabaha kadar Kur'ân-ı Kerim'i hatmediyor, namazını kılıyor, ertesi gün de hocasının karşısına çıkıyor; çıkıyor ama biraz da rengi benzi sararmış olarak çıkıyor. Hocası, maddî-mânevî mürşid olabilecek durumda bir üstattır. Talebesinin renginin niçin sarardığını diğer talebelerine soruyor. Onlar da, "Üstadım, bu talebeniz sabaha kadar Kur'ân-ı Kerim'i hatmedip duruyor ve tabiî sabaha kadar gözüne uyku girmiyor, sabah olunca da kalkıp derse geliyor." derler. Üstad talebesinin Kur'ân-ı Kerim'i böyle okumasını arzu etmediği için onu karşısına alır ve ona: "Kur'ân indiği gibi okunmalıdır evladım." der. Bugünden itibaren sen Kur'ân'ı, şu âna kadar okuduğun gibi değil, onu okurken beni karşısında farz et ve üstadına dersini iade ediyorsun gibi oku!" tavsiyesinde bulunur. Çocuk gider, O gece Kur'ân-ı Kerim'i okur ve sabah üstadının huzuruna geldiğinde, "Efendim bu gece ancak Kur'ân-ı Kerim'i yarısına kadar okuyabildim." der. Üstad, "Pekâlâ, sen bu gece de Kur'ân-ı Kerim'i doğrudan doğruya Resûl-i Ekrem'in huzurunda okuyor gibi oku" der. Talebe, "Ben, kendisine Kur'ân nazil olan zatın huzurundayım; doğru okumalıyım" heyecanıyla daha bir dikkatlice tilâvet eder.. ve o gün üstadına, ancak Kur'ân-ı Kerim'in dörtte birini okuyabildiğini belirtir. Üstadı da terakkiyi görünce, bir mürşidin müridinin dersini artırması gibi, "Sen şimdi de o emin melek Cibril'in Resûl-i Ekrem'e tebliğ ettiği anda dinliyor gibi Kur'ân-ı Kerim'i

oku." der. Talebe gider gelir; "Vallahi üstadım, bugün ancak bir sûre okuyabildim." der. Üstadı da, "Evladım şimdi de onu, binlerce hicabın verasında bulunan Mevlâ-yı Müteal'in huzurunda okuyor gibi oku. Düşün ki, okuduğunu Allah (celle celâluhu) dinliyor, senin için indirdiği kelâmını senin ile mukâbele ediyor." Talebesi ertesi gün ağlayarak üstadının karşısına gelir: "Üstadım, اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ dedim, مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ'e kadar geldim, إِيَّاكَ نَعْبُدُ demeye bir türlü dilim varmadı. Çünkü bunun mânâsı, 'sadece Sana kulluk yaparım', hâlbuki ben o kadar çok şeye kulluk yapıyorum ve o kadar çok şey karşısında serfürû ediyorum ki, O'nu karşımda hazır ve nazır mülâhazaya alınca إِيَّاكَ نَعْبُدُ'yü aşamadım." der.

Hafiz Münâvî, bu gencin fazla yaşamadığını bir-iki gün sonra da vefat ettiğini kaydeder. Onu bu seviyeye getiren o bilge ve mânâ eri üstad, gencin mezarının başında durur, onu dinler, onun hâline bakar, ahvalini müşâhede ederken, delikanlı, üstadının duyabileceği bir sesle, "Üstadım, ben hayyim (hayattayım). Hayy u Kayyum olan Sultanlar Sultanı'nın huzuruna vardım ve hiç hesap görmedim." diye konuşur.[8]

Kur'ân-ı Kerim'in mânâsını mülâhaza ederek ve kelimeler üzerinde durarak, "Rabbimin kelâmı" deyip, tazimde bulunarak, hatta yüzüne gözüne sürerek ona karşı saygısını ifade çerçevesinde okumak, onun gönüllere açılması adına o kadar önemlidir ki, bu samimî duygular, okuyanı da dinleyeni de Kur'ân iklimine çeker ve onlara semaviliğin kapılarını ardına kadar açar.

Bu menkıbeyi nakletmekle, "Böyle düşünmezseniz Kur'ân okumayınız." demek istemiyoruz; istemiyoruz ama, kelimât-ı Kur'ân bize ne anlatıyor, ruhumuzda ne gibi bir değişiklik hâsıl ediyor vb. hususlar üzerinde durmamızın da, ona muhatap seçilmemizin gereği olduğunu düşünüyorum. Ruhlarımızda inkılâplar meydana getirmeyen Kur'ân'ın ferdî ve içtimaî hayatımızda müessir olacağı düşünülemez. Biz Kur'ân'la değişebilmeli, onun ufkuna yönelmeli, onu kendi derinlikleriyle duymalıyız ki o da esrarını gönül gözlerimizin önüne seriversin...

Konuya dönüyorum. Evet o genç ölmemiş; Allah'a ulaşmıştı. Kur'ân'ın temiz ruhlarda uyarabildiği heyecanla kalbi durmuş ve Rabbine yürümüştü. Elbette ki ebediyen yaşayacaktı. O, "İyyake na'budu"yu aşamamış ve sabaha kadar hep onu tekrarlayıp durmuştu. Bir başkası benzer bir ruh hâletini Kâbe'de hissetmişti. Başını Kâbe'nin duvarına koyduğunda, kendi kendine: "Ya Rabbi!"

demiş; âdeta diline kilit vurulmuş gibi tıkanmış ve "Sen bunu diyebilecek güçte misin? Neden hâlâ riyakârlık yapıyorsun?" düşüncesine takılmış ve gerisini getirememişti. Mamafih bunlar o zatın yaşadıklarıdır ki, ne anlatılabilir ne de başkalarına hissettirilebilir türden şeylerdir; onun birkaç dakikalık aşkın duygularıdır. Daha sonra kendisinin bile o durumu şerhetmesi mümkün değildir.

Şimdi eğer, evlerimizde bu çizgiyi koruyabilir ve Kur'ân'a gönül verdiğimizi, Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) halkasına dahil olduğumuzu fiilen gösterebilirsek, uzak-yakın çevremiz nisan yağmuru almış yeşillikler gibi süratle hayata yürüyecek ve etrafımızda üst üste "ba'sü ba'del-mevt"ler yaşanacak ve toplum hayatımız melekler ve ruhanîlerin imreneceği bir hâl alacaktır.

a. Nefret Ettirmeme

Yakın tarihimiz itibarıyla bizde ve diğer İslâm ülkelerinde yetişen nesiller, dinin kolaylaştırıcı ve müjdeleyici mesajlarına yeterince ulaşamamış, hatta uzak kalmışlardır. Hâdise, selim bir kalb, sahih bir akılla incelendiğinde bunun sebebinin "mânâ" konusundaki bilinçsizlik ve gayretsizlik olduğu görülür.

Bu dönemde mü'minler, "Allah'a iman ettik" demekle beraber bu kelimenin ifade ettiği mânânın şuurunda olamamış, dış âlemle iç dünya arasındaki koordineyi sağlayamamış ve dine, diyanete ait olguları vicdanî enginlikleriyle anlayamamışlardı. Ne acıdır ki, mekteplere din dersi konduğu zaman dahi, böyle bir fırsata rağmen bazı din ve ahlâk dersi muallimleri sadece Kur'ân-ı Kerim'i ezberletmekle iktifa etmiş ve dine sempatisi olmayan çocuğa yanlış eğitim metodları uygulayarak onlardaki o çok az olan "dine hürmet" hissini dahi yıkmışlardı. Bunu yaparken elbette ki çocuklar dinden soğusun diye yapmıyorlardı; ancak asırlardan beri devam edegelen birkaç büyük yanlışımızdan biri son bir kez daha tekerrür ediyordu.

Ben şahsen şu anda bile, Cenâb-ı Hakk'ın bize bahşettiği imkânları yeterince değerlendirdiğimizi söyleyemeyeceğim. Vatan evladı, din ve diyanet adına bin türlü şüphe ve tereddüt içinde önümüze kadar gelmekte ve bunlara karşı bizim vazifemiz de şüpheleri izale etmek, dini sevdirmek, Allah'ı (celle celâluhu) birinci matlub, maksut hâline getirmek ve Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sevgisini akıl mantık dairesi içinde kalblere koymak iken, bunları bir kenara bırakarak onların daha sonra içinden doğan bir iştiyakla yapacağı işleri daha ehemmiyetli sayarak onu ürkütüyoruz. Evet, din konusu sadece bir

kısım formalitelerden ibaretmiş gibi, çocuğa bazı şeyler ezberletmelerle iktifa edersek, çocuk –Allah muhafaza buyursun– dinden nefret edebilir; bir derse girmişse, başka bir derse girmek istemeyebilir. Altı aylık bir çocuğa nasıl yetişkinlere ait yiyecekleri vermiyorsak, öyle de belli bir yaşa kadar ezberleme meselesini de zorlamamak icap edecektir. İhtimal o, iman şuurunu elde ettikten sonra kendisi ezberlemeye çalışacaktır. Konu, sevdirmek, düşündürmek, benimsetmek ve belletmek çerçevesinde ele alınmalıdır. Böyle bir yolda yürümeyip de o masum dimağları rakamlara boğarak on iki, otuz iki, elli iki farz deyip bazı âdetleri ezberletme metodlarına başvurursak, çocuğun kafasını, bilerek veya bilmeyerek dine, dinî duygulara karşı nefret ettirmiş oluruz ki, bu da dine hizmet yolunda ona karşı apaçık kötülük demektir.

Mü'minler bu hususta müteyakkız olmalı ve mutlaka dini her yönüyle sevdirmelidirler. Çocuğun kemmiyet ve riyazî şeylerle, kafasını doldurma yerine kalb ve kafasını mânâya açmalıdırlar. Onlar öyle Kur'ân'a aşık olmalıdırlar ki, onu öğrenme, makâsıd-ı ilâhîyi kavrama, idealleri hâline gelmeli ve "Allahım, bana dini anlamayı ihsan et, böylece makâsıd-ı sübbaniyeni öğreneyim, Kur'ân-ı Kerim'le dolayım." diye düşünmeli ve hayatlarını bu mefkûreye bağlamalıdırlar.

b. Farz ve Nafile İbadetlerin Muntazaman Sürdürülmesi

"Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et. Senden rızık istemiyoruz; (aksine) Biz seni rızıklandırıyoruz. Güzel sonuç ancak takva iledir."[9]

Hangi şartlar altında olursa olsun anne-baba dinî vazifelerinde kusurda bulunmamalıdırlar ve çocuk, kullukla alâkalı hususlarda hiçbir eksiklik müşâhede etmemelidir. Kâinatın Efendisi'nin hiç terk etmediği teheccüd namazı, hususî evrâd u ezkârı, gece kalktığında okuduğu hususî duaları vardı. O bu evrâd ve ezkârı vaktinde ifa etmediği zaman, kazası gerekmediği hâlde âdeta kaza ederdi. Böylece evin içinde ve dışında başlatılan bir ibadetin hiçbir şekilde terk edilmediği gayet net olarak ortaya konmuş olurdu.

Sahabi, başlatılan bir ibadetin daha sonraları da devam ettirilmesi gerektiğini çok iyi anlamıştı. O dönemin âbid ve zâhidlerinden sayılan Abdullah ibn Amr ibn Âs, her gün oruç tutmak ve sabaha kadar namaz kılmak istiyordu. Dahası, babası evlendirdiği zaman, günlerce hanımının yanına gitmemişti. Bu durumu hanımı, kayınpederi vasıtasıyla Aleyhissalâtü ve's-

Selâm'a şikâyet mahiyetinde intikal ettirince Abdullah ibn Amr ibn Âs, Allah Resûlü sallallâhu aleyhi ve sellemin huzuruna gitme mecburiyetinde kalmış ve Peygamber Efendimiz, hanımının yanına gitmediğinden ötürü ona itapta bulunmuştu. O gün Allah Resûlü ondan farzların dışındaki ibadetlerini azaltmasını istiyor; o ise daha fazla ibadette ısrar ediyor ve "Daha fazlasını yapabilirim ya Resûlallah" diyordu. Nihayet Allah Resûlü onu, bir gün oruç tutup bir gün yemeye; gecenin sülüsünü (üçte birini) yatıp bir diğer sülüsünü ihya etmeye ikna etti.[10] Ancak bu muhterem sahabinin, yaşlandığı zaman başka bir sahabiye şöyle dediğini görüyoruz: "Keşke Resûl-i Ekrem'in dediğini kabul etseydim. Çünkü yaşlanınca bu şekilde devam ettirmek oldukça zor. Ama yine de nafile olarak yaptığım şeyleri aksatmak istemiyorum. Beni nasıl bıraktıysa Allah Resûlü'nün öyle bulmasını isterim."[11]

Abdullah b. Amr iyi bir örnektir; insan itiyat hâline getirdiği ibadetleri terk etmemelidir. Zaten Allah Resûlü de, sahih bir hadislerinde: *"İbadetin en faziletlisi az bile olsa devamlı olandır."*[12] buyuruyor. Şayet gücümüz yetmiyorsa, belli bir süre sonra çocuğun gözünden düşmemek için, farzların dışında yapabileceğimiz miktarla iktifa etmeliyiz. Sadece farzları, sünnetleri yapabiliyorsak, onlarda kusur etmemeliyiz. Şayet teheccüde başlamışsak onu mutlaka devam ettirmeliyiz. Vitr-i vacibi, çocuğun gözü önünde kılmak icap ediyorsa öyle yapmalı, gece kalkıp kılınması müessir olacaksa gece eda edilmeli. Evvâbin, işrak ve duhâ namazlarını kılıyorsak, aksatmamalıyız; aksatmamalıyız ki çocuk, "yapılan bu şeyler bazen de terk edilebiliyor" zehabına kapılmasın. Böylece, ibadetlerdeki ciddiyet onun benliğine mâl olsun; mâl olsun da sizin o konudaki kusurlarınızdan dolayı sizi ikaz etsin. Evet "İşrakı kılıyor, duhâyı terk ediyorsun babacığım!" diyebilmelidir. Ayrıca, yapılan ibadetler ciddî bir huşû ve olabildiğine bir saygı içinde yerine getirilmelidir; getirilmelidir ki, çocuğun şuuraltı bu olumlu şeylerle mamur hâle gelsin.

Buraya kadar belirtmeye çalıştığımız hususlar, bizim gibi düşünenler içindir. Evet eğer çocuklarımızın duygulu, hisli, dindar, şuurlu, akıllı ve İslâm'ı öğrenmelerini arzu ediyorsak, bizce bu işin yolu budur. Her şeye kendi yoluyla ulaşılır; böyle yürünürse netice elde edilir. Değişik bir ifade ile; çocuğun doğru yolda bulunmasını ve bir yaşama yöntemi olmasını arzu ediyorsak, bizim de bir yolumuz, yöntemimiz olmalıdır. Düşünce ve davranışlarımız her zaman aynı

olmalı ki, çocuk da aynı şeyleri görerek hep aynı şeylerle meşbû bulunsun. Bunların yerine getirilmesinde dünyamızın tanzimi, ahiretimizin elde edilmesi ve çocuğun da dünya-ahiret saadetine mazhariyeti söz konusudur. Gerçi bunlar bir perhiz ve hekim tavsiyesi gibi görünüyor, ama tatbiki can sıkmasa gerek. Sabah-akşam almanız gereken ilâçları, hiç şaşırmadan ve aksatmadan alma gibi bir şey. Böylece siz dengeli bir hayat yaşamış olacak, ölçülü davranacak ve evinize de ölçüyü hâkim kılacaksınız.

Çocuk, saygı, huşû, edeb ve huzuru –ki bunu yer yer arz etmeye çalışmıştık– bakışınızda, duyuşunuzda, yatışınızda, kalkışınızda hep bunları hissetmeli ve ruhu bunlarla dolmalıdır.

c. Şeâire Hürmet Hissi

Bize göre bir kısım mukaddes mefhumlar vardır. Bu mefhumların arkasında da çok mukaddes mânâlar vardır. "Allah" mefhumu bizim için çok mukaddestir ve imanın bir rüknüdür. Allah'a (celle celâluhu) inanmayan birinin İslâmî ve imânî hayatı yoktur. Bu yüce ve yüceliği nispetinde de olabildiğine mukaddes mefhumun belli bir yaştan itibaren –ki bu devrenin başlangıcı genelde 7-9 yaş olarak düşünülür– dimağlarda yerleşmesini, gönüllerde oturmasını ve çocuğun bütün hayal âlemini işgal etmesini temin etmekle mükellef bulunduğumuz kat'iyen unutulmamalıdır. Çocuğun, Peygamber'in hayaliyle yaşamasını temin etmek, o evde sürekli ondan bahisler açılmasına bağlıdır. Şayet bir evde sadece, televizyon-sinema artistlerinden bahsediliyorsa ve çocuğun temâşâ ufkunda her zaman televizyonlar, sinemalar bulunuyorsa onun hayaline hâkim olan da bir kısım artistler olacaktır. Sorduğunuz anda size pek çok sporcu, müzisyen ve artist ismi sayılabilecek; ama belki de dört sahabi ismi söyleyemeyecektir. Hafiza ve şuuraltı, bütün kapasitesiyle, çok faydası olmamakla beraber, "hayalin fıskı"na sebebiyet veren bu gereksiz şeylerle mâlemâl dolacaktır.

Dinde mukaddes bilinen her şey, düşünce ve davranışlarımızda daima mukaddes olarak ifade edilmelidir. Meselâ, Kâbe mukaddes bir mekândır. Siz de çocuğun yanında, Kâbe ile ilgili hislerinizi dile getirirken fevkalâde saygılı olmalısınız. Kâbe sınırlarından içeriye girdiğimiz ya da Medine-i Münevvere'ye yaklaştığımız zaman ayaklarımızı saygıyla yere basmalıyız. Meseleyi götürüp, Resûl-i Ekrem'in gezdiği yerlerde, –İmam Malik gibi– "Burada ayakkabıyla veya merkeple gezilmez." esasına bağlamalıyız. O büyük

İmam, uzak yerden Mescid-i Nebevi'ye veya başka bir mescide hadis dersi kıraatine, tilâvetine giderken ya da Medine'nin sınırlarından içeriye girdiğinde, bindiği merkepten aşağıya iner, orada böyle gezilmesi gerektiğini söylerdi. Elbette bunu gören çocuk Ravza-yı Tâhire ve onun Sahibine saygıyla dolup taşacaktır.

Kur'ân-ı Kerim için de durum aynıdır. *"Her kim Allah'ın şeâirine saygı gösterirse, şüphesiz bu, kalblerin takvasındandır."*[13] buyrulmaktadır. Şeâire hürmet etmek kalbin takvasındandır. Kalbin takvası ise, kalbin Allah'ı tanıması, tanıdığı büyük Allah'a saygıyla yönelmesi, O'na sığınması, O'na itaat etmesi ve hakikat-ı ulûhiyeti tam olarak kavramasıyla mümkündür. Şeâire hürmet hayatîdir; meselâ yine şeâirden olan cami, çocuğun nazarında o kadar mukaddes görülüp kabul edilmelidir ki, o, bütün Allah'a giden yolların camiden geçtiğini düşünmelidir. Müezzinin lâhûtî sesinin minarelerden, "Allahu ekber" şeklinde yükselmesi, çocuğun nazarında büyümeli ve "Allahu ekber" dendiği zaman o da kelimeleri tekrar etmeli ve ezan bitince ellerini kaldırarak; اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ اٰتِ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ *"Ey bu kamil davetin ve kılınacak namazın Rabbi olan Allah'ım! Muhammed'e Hakk'a yaklaşma, cennete ve ötesine ulaşmayı lütfet ve O'nu kendisine vaadettiğin Makam-ı Mahmud'a ulaştır. Muhakkak ki Sen vaadini yerine getirensin."*[14] diyerek boşalmalıdır.

Hulâsa, eğer Allah'a inanıyor ve O'nu seviyorsak ve içimizde takva ve şeâire tazim hissi varsa, bu hislerimizi çocuğun gönlüne boşaltacak ve ona Allah'ın büyüklüğünü gösterecek, sevdirecek ve O Mâbud-u Mutlak'tan başka Mahbub, Maksud, Matlub olmadığını onun bütün benliğine işleyeceğiz. Taberani'nin Ebû Ümame'den naklettiği bir hadis-i şerifte Allah Resûlü: *"Allah'ı, Allah'ın kullarına sevdirin ki, Allah da sizi sevsin."*[15] buyurur. Allah (celle celâluhu) ancak iyi tanınmakla sevilir; zira insan bildiğini sever, bilmediğine de düşman olur. Dinsiz ya da ateistler Allah'ı tanımadıkları için düşmandırlar; eğer tanıyabilselerdi seveceklerdi.

Kur'ân-ı Kerim'de Allah (celle celâluhu) *"İnsanları ve cinleri ancak, Bana kulluk etsinler diye yarattım."*[16] ferman eder. İbn Abbas ve Mücahid (radıyallâhu anhüma) buradaki لِيَعْبُدُونِ *"Bana kulluk etsinler diye."*

kelimesini لِيَعْرِفُونِي *"Beni tanısınlar, bilsinler."* [17] olarak tefsir etmektedir. Demek ki bir insan Allah'ı biliyorsa kullukta bulunuyor; bilmiyorsa nankörlük ediyor. Öyleyse evvelâ biz bildireceğiz; çocuk da bilecek ve o duyguyla dopdolu hâle gelecek ki, Allah'a karşı saygılı olabilsin. Ancak her seviyenin ayrı bir tanıtma üslûbu olmalıdır ve Allah'ı tanıtma konusunda tanıtım, yaşa-başa göre yapılmalıdır. Belli bir yaştaki çocuğa, önüne konan sofranın Allah tarafından geldiğini delilsiz, mücerret anlatma ona kâfi gelebilir. Başka bir yaşta insanların, hayvanların, ağaçların beklediği yağmurun, gökten O'nun inayetiyle geldiğini, başımızdan aşağı boşalan o yağmurun, Allah'ın mahz-ı rahmetinden taşıp geldiğini anlatmak gerekecektir. Daha ileri yaşlardaki birisine ise, Allah'ın, denizlerde, ırmaklarda vaz'ettiği tebahhur etme (buharlaşma) kanununu, havada yağmurun damla damla dökülme kanununu ve bütün bunların asla tesadüfe verilemeyeceği, her şeyin Allah'ın inayetiyle olduğunu anlatmak gerekecektir. Daha seviyeli çocuklara ise, pozitif ilimlere ait argümanları kullanarak onun seviyesine göre Allah'ı tanıttırıp sevdireceksiniz.

Bir hadislerinde Allah Resûlü şöyle buyururlar:

"Allah'ın size nimetleri karşısında Allah'ı seviniz. Beni de Allah'ın elçisi olduğum için, Allah'tan ötürü seviniz. Ehl-i Beytimi de beni sevdiğiniz için seviniz."[18]

Usûlü bulunabildiği nispette bu sevme ve sevdirme işi zor olmasa gerek. Çocuklarımıza, birtakım lüzumsuz neşriyat yerine, Resûl-i Ekrem'in siyerini okutabilsek ve onların eline, hiç olmazsa Muhammed Yusuf Kandehlevî'nin *"Hayatü's-Sahabe"*si gibi her an müracaat edebilecekleri bir kitap versek, zannediyorum Resûl-i Ekrem'i ve onun ashabını ve onların çocuklarını tanıma fırsatı bulacak ve bunlardan her birerleri onların gözünde hayatlarının kahramanları olarak büyüyecek; onlara uymaya, onlara benzemeye, Hz. Hamza gibi şecaatli, Hz. Ali gibi şâh-ı merdan, Hz. Ebû Bekir gibi sadık, Hz. Fâruk-ı A'zam gibi kılı kırk yaran âdil olmaya çalışacaklardır. Allah'ın binlerce rıza ve rıdvanı bunların üzerine olsun..!

Evet her zaman evimizin baş köşesinde Kur'ân-ı Kerim, sonra Resûl-i Ekrem'in siyeri ve ashab-ı kiramın hayatına ait megâzi kitaplarını bulundurmak ve çocuklarımızın gönüllerinin onlarla beslenmesini sağlamak, tarihî kahramanlarımızla onların gönüllerini, gözlerini açmak ve atalarını onlara

sevdirmek çok önemlidir.

Burada bir noktaya dikkatinizi çekmek istiyorum. Felsefî biçimde ve aklî yollarla, akidemize musallat olan tereddütlere, şüphelere karşı, değişik delillere başvurmak mantığın, fikrin gereği olsa da mücerret mantığa saplanıp kalmak, bazen insanın kalbî hayatını söndürüp onu ümitsizliğe itebilir. İnsan, aklı ve fikrine ait vazifeleri yaptıktan ve bunlarla alâkalı bütün fonksiyonları yerine getirdikten sonra, pratik hayatta bu duygu ve düşüncelerin nasıl meydana geldiğine dair misalleri araştırmaya başlayacaktır. Binaenaleyh siz, fiziğin, kimyanın, astronominin diliyle Allah'ın varlığına ve birliğine ait binlerce afakî ve enfüsî delillere sarılıp, yukarıdan uzanan nuranî bir merdivenle yukarılara çıksanız da, pratik hayattan misaller veremiyorsanız ve çocuk da bunlara akıl erdiremiyorsa, vereceğiniz dinî düşünceler onun zihninde felsefî nazariyeler gibi algılanacaktır.

Anlattığınız ya da anlatacağınız dinî değer yargıları ve millî meziyetlerin, tarihin belirli dilimlerinde yaşanmış olduğunu gösteremiyorsanız bunlar bazılarına ütopya gibi görünebilir. Siz, bu değerlerin yaşandığını ve yaşanabildiğini beli misallerle gösterme mecburiyetindesiniz.

Daha yakın zamana kadar, yaşanıp yaşanılamayacağı hususunda bizim bile kalbimizde-kafamızda bir hayli tereddüt vardı ve kendi kendimize, "Bu olaylar belki yaşanmıştır; ama ihtimal dünya bunları bir kere görmüştür. Bir daha görmesi ve hele yaşanabilmesi çok zor; hatta biraz da ütopik görünmektedir." fikri, bir genel hastalık gibi yaygındı. Ne var ki, Allah'ı, Peygamberi tanıyan, Yüce Yaratıcı ve O'nun Nebisi'ni oldukça seven gençleri görünce, artık yürekten inanıyoruz ki, sahabe gibi bir topluluk bundan sonra da yaşayabilir. Zaten, nassların bize verdiği işaret ve bişaretler çerçevesinde Resûl-i Ekrem'in "Garipler" diye tavsif buyurduğu[19] sahabeye benzer bir topluluğun yaşayıp, din-i mübîn-i İslâm'ı evc-i kemale çıkaracağına da inancımız tamdır.

Âyât-ı tekviniyeye ıttılâınız derecesinde, kalbinizdeki takva, Allah'a duyduğunuz sevgi, saygı, mescid, mâbed ve benzeri şeâire gösterdiğiniz hürmet davranışları, çocuğun nazarında büyük mukaddes âbideler hâlinde görünmeye başlar ve bütün bunlar onu Allah'ın huzuruna davetin birer ifadesi olurlar. Burada yeri gelmişken Yahya Kemal'in bu mevzudaki şâyân-ı takdir şu mısralarını hatırlatmak istiyoruz:

Emr-i bülendsin ey ezan-ı Muhammedî,

Kâfî değil sadâna cihan-ı Muhammedî.
Sultan Selîm-i Evvel'i râm etmeyip ecel,
Fethetmeliydi âlemi şân-ı Muhammedî.[20]
Gök nûra gark olur nice yüz bin minareden,
Şehbal açınca ruh-ı revan-i Muhammedî
Ervah cümleten görür Allahu ekber'i
Aks eyleyince arşa lisân-ı Muhammedî.

Ezan, Müslümanlığın ulvî duygularının en önemli bir sembolü ve namaz öncesi bir konsantrasyon vesilesidir. Aynı zamanda, namazın, Allah'a karşı bir kulluk olarak büyüklüğünün ifadesi, O'nun çağrısı ve davetidir. Siz çocuklarınızı bu duygularla dopdolu yetiştirirseniz, onlar da ezanı duydukları zaman heyecanlanırlar, gözleri dolar, hisleri köpürür, mehâbetle, muhabbetle tir tir titremeye başlarlar. Şimdi âbâ ve ecdadımızın bize, onlardan evvelkilerin de onlara yaptıkları bu vazifeyi –İnşallahu Teâlâ– bunca sarsıntı ve teklemeye rağmen yine hep beraber ihya ve ikame edeceğiz. Evet şeâiri ilân edecek, onu gelecek neslin nazarında kendi kıymetiyle gösterecek, Allah'ı, Resûlü'nü ve Kur'ân-ı Mucizü'l-Beyan'ı herkese sevdireceğiz.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz; evlerimizde, ibadet hayatımız arızasız olarak yerine getirilmeli, dinle, diyanetle alâkalı çocuklarımızın kafasına sokulan şüphe ve tereddütler vakit fevt etmeden izale edilmeli, evimizin içinde Allah'a tekarrübün yaşandığı, rahmet-i ilâhiyenin sağanak sağanak başımıza indiği, gözlerimizin tatlı ümitlerle dolup recâ içinde Allah'a yöneldiği ve sinelerimizin hüzünle dolup taştığı değişik bir kısım saatler olmalıdır. Öyle bir saat olmalı ki, o saatte evimizde Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) görünüyor gibi tasavvuru, tasviriyle çocuğun, hanımefendinin nazarında şöyle böyle mutlaka kendini göstermelidir.

İşte bunlar sizin İslâmî ibadet ve akide hayatınızda çocuğunuza kazandırdığınız öyle büyük ve kıymetli şeylerdir ki, ilerideki hayatında o, birer birer bunların semerelerini görecek, duyacak ve size karşı minnettar olarak dua edecektir.

Şeâiri tazim, zatında büyük olan, dinin büyük kabul ettiği ve sizin de büyük gördüğünüz değer ve kıymetleri kavlen ve fiilen büyük göstermek demektir. Onların nazarında, ancak, ezanla anlatılabilen o ulular ulusu, büyükler büyüğü "Allahu ekber" hakikatiyle şehbal açacak, ruh dünyalarında bayrak gibi

dalgalanacak, kalblerini tül gibi saracak; siz de bu mazhariyetler karşısında dönüp tâli'lerinize tebessümler yağdıracaksınız.

1 Buhârî, menâkıb 25, menâkıbü'l-ensâr 29, ikrâh 1; Ebû Dâvûd, cihâd 97.

2 Bkz.: Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 5/344; et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr 3/291.

3 Buhârî, salât 106; Müslim, mesâcid 41.

4 Bkz.: İbn Âbidîn, Hâşiye 1/290.

5 Aliyyülkârî, el-Esrâru'l-merfûa s.299; el-Aclûnî, Keşfü'l-hafâ 2/226.

6 et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr 11/7; Ebû Nuaym, Hilyetü'l-evliyâ 4/19.

7 İbn Mâce, ikâmet 176; Ebû Ya'lâ, el-Müsned 2/50.

8 el-Münâvî, Feyzu'l-kadîr 1/190.

9 Tâhâ sûresi, 20/132.

10 Buhârî, savm 55, fezâilü'l-Kur'ân 34; Müslim, sıyâm 182.

11 Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 2/158; Ebû Nuaym, Hilye 1/285-286.

12 Buhârî, rikak 18; Müslim, salâtü'l-müsâfirîn 216-218, salâtü'l-münâfikîn 78.

13 Hac sûresi, 22/32.

14 Buhârî, ezân 8, tefsîru sûre (17) 11; Tirmizî, salât 43.

15 et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr 8/90, 91; İbn Asâkir, Târîhu Dimaşk 24/72.

16 Zâriyât sûresi, 51/56.

17 el-Beğavî, Meâlimü't-tenzîl 4/235; el-Kurtubî, el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân 17/55; el-Âlûsî, Rûhu'l-meânî 15/50.

18 Tirmizî, menâkıb 31; et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr 3/46, 10/281.

19 Müslim, îmân 232; Tirmizî, îmân 13; İbn Mâce, fiten 15.

20 Yahya Kemal'e ait bu mısraların da delâletiyle, I. Sultan Selim'de cihanı bir köy hâline getirme duygusunun ağır bastığı görülüyor.

Beşinci Bölüm
NASIL ANLATMALI

Nasıl Anlatmalı

Önceki bölümde üzerinde durduğumuz ana tema, farklı yaş seviyelerine göre çocuğun itikadî ve amelî durumuyla alâkalı konulardı ki, biz bu hususlarda olumlu sonuç almayı genelde hep anne-baba ve rehberlerin tavır, davranış ve temsillerine bağlaya geldik.

Evet sözler, insanın iç âlemine, ledünniyatına, davranışlarına tercüman olursa, duyduğumuz, düşündüğümüz, intikalini kararlaştırdığımız şeyler, rahatlıkla muhatabımızda mâkes bulur. Aksine, sözlerimiz, davranışlarımızla desteklenmiyor ve kalbimizde de o şekilde bir yakîn, iz'an, itikat yok ise, muhatabımız üzerinde çok fazla müessir olamayacağımız açıktır.

Binaenaleyh, büyük ya da küçük bir talim-terbiye müessesesinde veya idaresini deruhte ettiğiniz şöyle-böyle bir birimde vazifeli iseniz, kat'iyen bilmelisiniz ki, orada nizamın da, düzenin de zembereği sizsiniz. Sizde inhiraf olduğu zaman, bütün o heyette de değişik kaymalar hemen kendini gösterecektir. Aksine, sizde istikamet olduğu sürece, size bağlı olan kitle ve sistemde de inhiraf yaşanmayacak veya nispeten az olacaktır.

1. Temsil Keyfiyeti

Davranışlarımızdaki hassasiyet ve titizlik, sözlerimizin tesiri ve istediklerimize ulaşma adına fevkalâde önemlidir. Meselâ, eğer namaz kılıyor isek Allah karşısında bulunduğumuzu aksettiren olabildiğine bir saygı, olabildiğine bir edep, o çerçevede kıyam, rüku ve secde, konuyla alâkalı bir kitap okumadan daha tesirlidir. Bu, çocukların: "Allah'a karşı nasıl saygılı olunur?" sorusuna en inandırıcı cevap olsa gerek. Aksine namazı, hadis-i şerifin ifadesiyle *"Horozun yerden yem yemesi gibi..."*[1] kılacak olursanız bunu gören kimsenin alacağı namaz terbiyesi de ona göre olacaktır. Kat'iyen bilinmelidir ki, böyle bir namaz insanı münkerattan men etmediği ve alıkoymadığı gibi, terbiyeniz altında bulunan kimseler üzerinde de ne Allah'a karşı saygı uyaracak ne de onların ruhlarında olumlu bir iz bırakacaktır.

Evet namazın içten gelerek kılınması çok mühimdir. Büyük bir saygı, edep,

huşu ile Allah'a karşı bel kırmış, boyun bükmüş bir insan imajı, o masum gözlemciler üzerinde çok önemli tesir icra edecektir.

Müspet şeylerde örnek olmak kadar, menfi durumlara karşı titiz davranmak da çok mühimdir. Onların, okul ve sokak çevrelerinden her zaman kapabilecekleri bir kısım şüphe ve tereddüt virüsleri olabilir. Vakit fevt etmeden anında bunlar giderilmeye çalışılmalıdır. Eline alıp okuduğu eserlere karşı –bu bir roman da olabilir– kayıtsız kalınmamalıdır. Okuduğu kitaplarda inanç ve itikadınıza dokunan bir yön varsa, siz de gerekeni yapmıyor iseniz, hiç farkına varmadan onun içinde bir şüphe, bir tereddüt belirmeye başlayabilir. Binaenaleyh, sadece çocuğun evdeki durumlarına dikkat etmekle yetinmeyecek, aynı zamanda onun fikrî gelişimi, duygu-düşünce yapısının şekillenmesiyle alâkalı genel atmosferini de kontrol edeceksiniz. Okunacak kitapların önceden tespit ve seçimi, gaye insanı yetiştirmek isteyenler için hayatî bir iştir. Evet, belli bir dönemden sonra onun sempati ve antipatilerini anlamaya çalışmak, neleri dinleyip nelere kulak verdiğini merak etmek, arkadaşlarını görüp tanımak, hatta tayin etmek ve bütün bu mevzularda bir hekim gibi ne şekilde mualecede bulunulması gerekiyorsa öyle davranmak ihmale tahammülü olmayan hususlardandır.

a. Öğrenci, Öğretmen ve Anne-Baba

Günümüze ait problemlerden biri olan, baba-anne, oğul-kız ya da diğer bir deyişle eski nesil-yeni nesil arasında vâki kültürel farklılık ve bu farklılığın doğurabileceği menfi sonuçlar, "terbiye" ile ilgili tedbirlerle giderilecek hususlardandır ve zamanı da "rüşd" çağına kadardır. Geç kalınırsa, müessir olunamayabilir. Sözgelimi, babası talim ve terbiye görmemiş birinin çocukları eğer bir üniversitede okuyorsa, bu çocuklardan bazıları kendilerini ebeveynlerinin üstünde göreceklerinden, hiçbir zaman tenezzül edip anne-babalarının fikirlerini almayabilirler.. evet bugün nice mütedeyyin kimseler vardır ki çocukları lisede, hatta bazıları da ilköğretimde iken, bir kısım yıkıcı fikirleri, ahlâksızlığı benimsemiş, hatta devlete, millete, hükümete, okul idaresine karşı isyan vaziyetini almışlardır. Her türlü iç ve dış provokasyona açık öğrenci eylemlerine, "boykot" adı verilerek değişik isyan hareketlerine katılmakta ve serâzât gönüllerine göre bir ütopya peşinde koşmaktadırlar.

Geçmişte ve şu andaki bütün öğrenci eylemlerinin neden ve nasıl bu safhaya geldiği tahlil edildiğinde, en büyük yanlışlardan birinin, çocuğun hareketlerinin

takip edilmemesi ve ona verilmesi gereken terbiyenin verilmemiş olduğu görülecektir. Terbiye adına bizim kusurlarımızın neticesi olarak meydana gelen menfi sonuçlar için âh u vâh etmek, ellerimizi dizlerimize vurmak beyhude bir çırpınıştır. İçimizde duyacağımız vicdan azabı da sevabı olmayan bir ızdıraptır.

Kur'ân-ı Kerim, bir yerde, idlâl edilenleri, bakımı-görümü yapılmayıp da, taklitle başkalarını takip edenleri şöyle anlatır: *"Ey Rabbimiz! Biz, reislerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi yoldan saptırdılar, derler."*[2]

Kur'ân-ı Kerim'in, gönüllerimizde bir inilti hâlinde duyulan bu ürpertici beyanında, perişan ve namazsız-niyazsız nesillerin, azab-ı ilâhinin dehşeti karşısında, babalara, annelere, amcalara, dayılara, akrabalara, hocalara, mürşitlere, mektepteki muallimlere acı ve açık bir intizarları söz konusudur. Evet bu beyan-ı ilâhide –hafizanallah– sû-i akıbete uğrayanları, kendileri ile alâkalı sorumlular için, "Allah'ım, bizi yoldan saptıranların, bizi baştan çıkaranların, bize vaziyet etmeyenlerin azaplarını kat kat artır ve böylelerini perişan et ve onları lanetine müstahak kılarak, huzur-ı ilâhinden, dergah-ı nezd-i ulûhiyetinden teb'îd eyle." gibi bir sitem, bir serzeniş hatta bir beddua söz konusudur.

Bu itibarla, talim, terbiye mevkiinde bulunan kimselerin alacağı müspet vaziyet, dünya ve ahirette hem kendilerinin hem de evlatlarının saadetine; bunun aksine, sorumluluklarını ihmal eden kimselerin bu yanlış tutumları da sadece onların dünya ve ahirette felâketini değil, aynı zamanda ihmal edilenlerin de dünya ve ahiret felâketlerini netice verecektir.

b. İdlâl Edilenlerin Çığlığı

Çocuğun, maddî-mânevî, dünyevî-uhrevî hayatı için hiçbir faydası olmayan şeylerle meşgul olmasına fırsat verirseniz: *"Allah (ötede): 'Sizden önce geçmiş cin ve ins toplulukları arasında siz de ateşe giriniz!' Her millet oraya girdikçe yoldaşlarına lanetler yağdıracaktır. Hepsi birbiri ardından orada (Cehennem'de) toplanınca, tâbi olanlar iktida ettikleri kimseler için, 'Ey Rabbimiz! Bizi işte bunlar saptırdılar! Onun için onlara ateşten bir kat daha fazla azap ver!' diyecekler. Allah da: 'Zaten herkes için bir kat daha fazla azap vardır, ama siz bilmezsiniz' diyecektir."*[3] diye bir çığlık, bir çekişme bir serzeniş ve mazeret faslı yaşanacaktır.

Evet ihtimal Kur'ân'ın ifadesiyle, sizin bir zamanlar bağrınıza basıp

büyüttüğünüz, büyütüp terbiye ettiğinizi sandığınız çocuklarınız, hep bir ağızdan büyüklerine karşı bedduada bulunacak ve lanetler yağdıracaklardır. Ahirete, az da olsa inanan bir insan, hemfem olarak (hep bir ağızdan) yapılacak böyle bir bedduadan tir tir titremeli, korkmalı ve Allah'a sığınmalıdır. Böyle bir intizar ve serzenişten kurtulmanın yolu, düşünce hâl ve tavırlarımıza göre, hâl ve tavırlarını belirleyecek olanlara iyi örnek olmaktır.. Allah'ı, Resûlü'nü sevip saymaktan ahlâken mazbut yaşamaya kadar her hususta iyi örnek olmak...

Allah ve Resûlü'nün sevilip sayıldığı bir evde, çocuk okuduğu, gördüğü, duyduğu nispette Allah'a bağlanacak ve O'na gönül verecektir. Bir ölçü olarak, herhangi bir evde Allah ve Resûl-i Ekrem'den bahis edilip edilmediğini çocuğun heyecanlarıyla ölçmek onun duygularında derinliğini duymak mümkündür. Tabiî, münkeratın (dinen yasak ve sevimsiz şeyler) işlenip işlenmediğini ve mâruf olanlar'ın (dinen emredilen ve sevimli şeyler) de yapılıp yapılmadığını.. evet çocuk, yuvanın dışa açık ekranı ve hanedeki değişik seslerin hoparlörü gibidir. Bu ekran ve hoparlörde bir evin en mahrem köşelerini temâşâ edebilir ve en gizli fısıltılarını duyabiliriz.

c. Cennetin ve Cehennemin Yolu

Cehennem; beşerî arzular ve nefsin hoşuna giden şeylerle; Cennet de mekârihle (hoşa gitmeyen şeyler) çepeçevre kuşatılmıştır.[4] İbadet ü taatin ağırlığını, yani bir açıdan mekârihi aşamayan, cismanî arzu ve kaprislerini önleyemeyen, her gün ayrı bir oyun karşısında dize gelmekten, her gün ayrı bir mel'anet karşısında yüzüstü kapaklanmaktan kurtulamayan Cennet'e giremeyecek ve Cehennem'den de uzak kalamayacaktır. İşte önümüzdeki yolun ve neticede varacağımız nihâî hedefin iki yönü!. Biz, bir taraftan dinin "yapmayın" dediği şeylerin bütününü terk edecek ve ettirecek; diğer taraftan da "yapınız" dediği şeylerin hepsini harfiyen, hem de ciddî bir şuur uyanıklığı içinde yapacak ve yaptırmaya çalışacağız ki, nefse hoş gelen şeylerin arkasından sürüklenmemek ve onun katlanamadığı şeylere de takılmamak için Hak inayetiyle ayakta kalabilelim.

Biz, bizden evvelkilerin ekip-biçtikleriyiz; bizden sonraki nesiller de bizim gayretlerimizin semeresi olacaklardır. Zamandan, çağdan şikâyet edeceğimize, ihmal edilişimizin çehresinde; ihmallerimizin müstakbel neticelerini görmeye çalışarak vazife ve sorumluluk itibarıyla kalben, ruhen, hissen dirilmeye çalışmalıyız. Böyle bir diriliş hem bizim, hem bizden sonraki nesillerin hem de

kendi tarihimizin dirilişi olacaktır.

2. "Okumanın Mânâsı"

Çocuğa vereceğimiz hususların en önemlilerinden biri de "kıraat ve kitabet" meselesidir. Çocuk mutlaka belli bir hedefe ve gayeye bağlı okumayı-yazmayı öğrenmeli ve "yedilmeden" sıyrılarak rehberliğe yükselmelidir. Ne var ki, okuyup yazmak kadar, niçin okuyup yazdığını bilmek de önemlidir. Yunus,

" İlim ilim bilmektir;
İlim kendin bilmektir,
Sen kendini bilmezsen.
Ya nice okumaktır." der.

Bu konuya girerken isterseniz hep beraber şu sorulara bir cevap bulmaya çalışalım: İlim nedir? İlmin hedefi nedir? Niçin kitap okunur? Bütün okuyup anlamaların ötesinde ulaşılmak istenen şey nedir? Bu sorulara cevaptan evvel şu hususu hatırlatmakta yarar var.

Bir insan, hayatı boyunca matematiğin o dolambaçlı, karmaşık usûllerini, kaidelerini öğrense; ama, bu kuralları uygulama sahasına geçirmeyi ya da yeni teori ve hipotezlerle bilgisini ilerletmeyi hiç düşünmese ilimde "gaye" ve "hedef"i elde edememiş olacaktır. Keza tıbbın bütün temel esaslarını öğrense; ama klinik olarak hiçbir şey yapmasa, bir tek hastanın nabzını tutmasa veya kalbini dinlemese, ciğerlerine kulak vermese tababetinin ya da tahsil ettiği tıp ilminin bir şeye yaramadığı bir yana, okuduğu bilgilerin kafasında kalması da şüphelidir. İlimlerin hedefinde asıl olarak Yunus'un ifadesiyle insanın kendini bilmesi söz konusudur. Binaenaleyh, içinde kendimizi bulamadığımız bir ilmin ne bize, ne de başkasına faydası olmayacağı açıktır.

a. Okuma-Yazma

Kitabet ve kıraat konusunda, Kur'ân'ın birinci sırayı tuttuğu müsellem bir gerçektir. Ancak, ilâhî maksatları öğrenmeye kapalı hafıza hamallığını tasvip etmediğimizi de burada vurgulamalıyız. Çocuğun elinden tutulup Kur'ân onun ruhuna içirilmeli ve onda bir Kur'ân merakı uyarılmalıdır ki, o da ileride, Allah'ın istediklerini anlamaya yönelsin. Maalesef değişik ilcaatla günümüzde çocuğa sadece bir "bismillah" dedirttiğimiz zaman her meselenin hallolduğu vehmine kapılmaktayız. Vakıa, "bismillah" çok önemlidir ve çok meseleyi halledebilir. Ne var ki onun ötesinde icmâlî mânâda da olsa makâsıd-ı ilâhiyenin öğrenilmesi gibi bir husus vardır ki, kanaat-i âcizanemce, asıl

öğrenilip öğretilmesi gereken de işte odur.

Tarihimizde şanlı ve parlak dönemlerimiz çoktur. Ama bir dönem vardır ki, bu dönemde bütün İslâm âlemindeki devletlerin, ilmî, idarî ve adlî makamlarında Kur'ân hafızı idareciler, hâkimler ve kadılar olmuştur. Ama, daha önce de işaret ettiğimiz gibi, bu kimseler okudukları ilimlerin özünü kavrayamadıklarından hem tekvînî emirlerde hem de teşrîi konularda mukallit durumunda idiler; istinbat ve ihtira güçleri yoktu. Yarım yamalak bildiklerinde bağnaz bu insanlar, gün geldi –maalesef– dinin tecviz etmediği usûl ve esaslar karşısında sessiz kalarak günahlarını devam ettirdiler.. ve tabiî İslâm'ın kendilerine yüklemiş olduğu şeref ve haysiyeti de koruyamadılar. Vicdanlarımızda belki ürperti hâsıl edecek ama, üzülerek ifade etmeliyim ki, bunlar önceleri de sonraları da milletin haysiyetiyle, şerefiyle, diniyle oynadılar. Bunların edindikleri ilim, vicdanlarına yerleşmemiş ve gönüllerinde iz'an hâline gelmemişti. A'râf sûresinin 178. âyetindeki, *"Kimleri de saptırırsa, işte asıl hüsrana uğrayanlar onlardır."*[5] âyetiyle alâkalı Hafız Ebû Ya'lâ'nın Huzeyfe b. el-Yemân'dan (radıyallâhu anh) rivayet etmiş olduğu bir hadis-i şerifte Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: *"Sizin için korktuğum şeylerden biri de şudur ki; bir kişi Kur'ân-ı Kerim'i o kadar okur ki, artık Kur'ân'ın o göz kamaştırıcılığı onun bütün tavırlarına yansır. İslâm, onun için bir elbise olur. Allah'ın dilediği süreye kadar o elbiseye bürünür, sonra birdenbire o elbiseden –hafizanallah– sıyrılır ve onu elinin tersiyle âdeta bir kenara iter. Kardeşinin üzerine elinde kılıçla yürür ve onu şirk ile itham eder."*

Hz. Huzeyfe (radıyallâhu anh): Ey Allah'ın Resûlü, şirk ile itham edilen mi, yoksa itham eden mi şirke daha yakındır, diye sorduğunda Allah Resûlü: *"İtham eden",* buyurmuştur.[6]

Bugün de Allah'ı bilmeyen, Resûlü sallallâhu aleyhi ve sellemi tanımayan nice unvanlı kimseler vardır ki, katmerli cehalet içindedirler. Kâinattaki binlerce âyet ve delil karşısında düşünemeyen, terkip gücünü kullanamayan, varlık ve hâdiselere karşı kör ve sağır yaşayanlar, ad ve unvanları ne olursa olsun katmerli cehalet içindedirler. Zira biz, sadece insanın his, akıl, fikir dünyasını aydınlatan bilgiye ilim diyoruz; diğerine de hafıza hamallığı.

Kur'ân-ı Kerim'in ilk mesajı, *"Oku, Rabbinin adıyla..."*[7] şeklinde tecelli etmiştir. Evet, Allah'ın, Resûl-i Ekrem'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ilk hitabı

"Oku!" olmuştur. Allah "Kur'ân'ı oku!" demiyor; hatta "size verilen kitabı okuyun" da demiyor. Bu "Oku!" emrinin mânâsını Kur'ân yine kendisi tefsir ediyor ve: *"Sen O Rabbin adıyla oku ki, yarattı."*[8] buyurarak yaratma gibi bir hâdiseyi nazara veriyor. Burada Kur'ân-ı Kerim'i okumanın yanında âyât-ı tekvîniyenin simasındaki yazıların okunmasının hatırlatılması da söz konusudur. *"Oku, O Ekrem olan Rabbinin adıyla oku ki, kalemle yazmayı öğretti."*[9]

Görüldüğü gibi burada "okuma" ve "yazma" unsurları arka arkaya zikredilmektedir. Evet insan okuyup-yazacaktır; ama hem âyât-ı tekviniyeyi, hem kendi bâtınî yapısını, hem de Kur'ân'ın özünü anlamaya yönelik olarak okuyacaktır okuyacağı her şeyi. Yer yer kendi fizyolojisine, kendi anatomisine zaman zaman da kâinatın simasına bakacak ve aldığı dersi, elde ettiği marifeti, duyduğu ölçüde aile çevresinden başlayarak başkalarına da duyuracaktır. Evet burada "oku" emrinin sadece Kur'ân'ın elfazını okumak olmadığı siyaktan da anlaşılıyor. Kur'ân, "oku" emriyle, hem ilâhi emirleri hem de âyât-ı tekviniyeyi, kâinattaki kanunları okumayı tavsiye ediyor. Dolayısıyla okurken hem yaratılışımızı, hem kâinatı, hem de Allah'ın kelâmını O'nun adıyla okuyacağız. Burada Kur'ân, önce yaratılışımıza dikkatleri çekerek, âdeta bizi "Nasıl yaratıldınız?" sorusuna bağlıyor. Hemen arkasından da, bu yaratılışın bir "alak"tan, bir başka yerde de "bir damla su"dan olduğunu belirterek düşüncelerimizi yaratılıştaki esrara bağlıyor.

Bu, "Kâinat kitabını Kur'ân'la beraber oku!" diyen Allah'ın insana verdiği öyle bir derstir ki, en mübtedi bir talebe bu dersten istifade edeceği gibi, en müntehî bir düşünür de böyle bir dersten nasibini alacaktır. Evet Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) rahle-i tedrisinde, ümmî bir insanla müdakkik bir âlim, onca seviye farklarına rağmen idrak ufuklarına göre mutlaka her ikisi de hisseyab ve hissedar olacaklardır.

Kur'ân-ı Kerim'in yazma adına kaleme de göndermeleri vardır. Kalem sûresinde: *"Nûn... Andolsun kaleme ve yazdıklarına."*[10] buyurarak kalemin önemini vurgular. Buradaki "nûn" harfinin mânâsı açık değildir. Ancak mühim tefsirlerde bu harfin "balık" mânâsına yorumlanmasının yanında, hokka anlamına geldiğini söyleyenler de vardır. O büyük müfessirleri tefsirleriyle baş başa bırakalım; burada Allah "nûn"la başlayıp, "kalem"e yemin ederek meseleyi anlatıyor ki, bu da Allah nazarında kalemin ne kadar büyük olduğunu göstermeye yeter. Bu kalem ister sahâif-i a'mâlimizi ve sergüzeşt-i hayatımızı

yazan Kirâmen Kâtibîn'in; ister kaderleri yazıp tespit eden Mele-i A'lâ'nın sakinlerinin; ister Allah'ın ilk kitabetiyle alâkalı kalem; isterse sizin mektepte veya başka bir alanda kullandığınız kalem olsun fark etmez. Fark onu kullanan zat itibarıyladır ve alâküllihâl Allah'ın kaleme kasemi, bunların hepsini içine almaktadır.

b. İlim, Allah Korkusuna Götürür

Kur'ân'ın başka bir âyetinde: *"Allah'tan, ancak âlim kulları korkar."* [11] buyrulmaktadır. Evet Allah'a karşı ancak âlimler saygılı olur; çünkü ulûhiyet dairesine karşı hürmet hissi, bilip tanımaya bağlıdır. Allah'ı bilmeyenlerin ve daire-i ulûhiyetin esrarına vâkıf olmayanların saygı ve haşyetten nasipsiz oldukları açıktır.

Bu noktadan hareketle, çocuklarımızın iç ve dış yapıları itibarıyla mamur yetişmelerini sağlama yolunda atacağımız adımlardan bir diğeri de, hiç şüphesiz onların sağlam bir akideye sahip olmalarıdır. Vacibü'l-Vücud'un vücûb-u vücuduna dair okuduğunuz, mütalaa ettiğiniz, gördüğünüz deliller, seviye ve kültür farklılığı ölçüsünde onlar için de söz konusudur. Bazen bu deliller, size ait tereddütleri izale edebilecek seviyede olabilir; ama çocuklarınızın bulunduğu yaş ve kültür durumları itibarıyla yetersiz olabilir; o zaman daha uzmanca rehabilitelere başvurmak icap eder.

Diğer bir husus, Resûl-i Ekrem'in mübarek hayatlarının gönüllere girmesi, sevilmesi ve hâkim olmasıdır ki, bu konu ile ilgili *"Sonsuz Nur"* adlı çalışmada üzerinde durulan hususlar türünden konuların hatırlatılmasına ihtiyaç vardır.

c. Tereddütlerin İzalesi

Bugün, "Kâinatı Allah yarattı; Allah'ı –hâşâ– kim yarattı?" gibi bir hayli soruya muhatap olmaktayız. Bu tür soruların çokluğu, çocuklara, Allah hakkında sağlam bir fikir verilmemiş olduğunu göstermektedir. "Peygamber –hâşâ– niçin çok kadınla evlendi?" sorusunun arkasında temel sâik yine, o çocuğun Resûl-i Ekrem hakkında sağlam bir fikre sahip olmamasından kaynaklanmaktadır.

Keza, "Resûl-i Ekrem oldukça zeki birisiydi. Meydana getirdiği inkılâplar da O'nun zekâsının eseriydi." türünden değerlendirmeler yapan birinin de, dinî eğitim açısından boşluğu açıktır ki, bu kimse "nübüvvet"in mânâsının ne olduğunu kat'iyen anlamamıştır.

Bir de bu tür yaraların büyüklüğüne rağmen yanlış müdahale söz konusu ise durum iyice karmaşıklaşacaktır. Öyleyse evvelâ çocuğun fikrî ve ruhî yapısını, "Allah" hakkındaki akidesini sağlama bağlama mecburiyetinde olduğumuzu çok iyi bilmeliyiz. Belli bir yaş seviyesine göre söyleyeceğiniz şeyler çocuğu ikna edebilir. Meselâ; "Bir iğne ustasız olmaz, kendi kendine bir iğnenin yapıldığını düşünmek imkânsızdır; öyleyse mevcudatı var eden birisi vardır ki, o da Allah'tır."[12] mantıkî önermesi çocuğun o yaşa ait tereddütlerine cevap verici mahiyette olabilir. Siz böyle bir reçete ile, o mütereddidin vaktinde imdadına koşarsanız, o tereddüdü henüz gelişme imkânı bulmadan yok etmiş olursunuz.

Dinî kaynakların bize ulaştırdığına göre Mecusiler, İmam-ı A'zam Ebû Hanife Hazretleri'ne bazı sorular tevcih etmişler ve ondan muknî cevaplar istemişlerdi. İlim, fen ve teknik sahasında fikrî cevelanın, hukuk, fıkıh ve içtimaiyatta önemli gelişmelerin söz konusu olduğu o dönemde, Mecusiler Ebû Hanife Hazretleri'ne "Biz Allah'a inanmıyoruz." dediler. Ebû Hanife Hazretlerinin bulunduğu çevre itibarıyla etrafta çok Mecusi vardı. Çünkü Kûfe toprakları eskiden Mecusilerin fazlaca bulunduğu bir yerdi.

Ebû Hanife Hazretleri onlara her şeyi çok basit üslûpla anlattı: "Deniz içindeki bir vapurun, yüzlerce dalga arasında rahatlıkla bir sahile doğru gittiğini, bu dalgaların onun istikametini değiştirmediğini görseniz, bu ustaca yüzdürülen vapuru, bu deryada yüzdüren ve fevkalâde bir maharetle onu idare eden bir zatın var olduğunda tereddüt eder misiniz?" deyince onlar hepsi birden "hayır" dediler. Hz. İmam bunun üzerine: "Öyle ise; şu yıldızlar, şu koca kâinat, şu küre-i arz âdeta bir denizin içinde, hem de ahengi bozulmadan yüzüyor; bunun kendi kendine olmasına nasıl ihtimal verebiliyorsunuz?" diye sorar. Bunun üzerine Mecusiler, "Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah." derler.

Bu, seviyeye göre bir hitaptır; kimilerine göre basit görülebilir; kimilerine göre de yeterlidir. Bu üslûbun mantıkiliği ne ölçüde olursa olsun belli bir seviyedeki kimseler için yeterli olabilir. Daha ileri yaşlarda, daha derin düşünce buudlu konular üzerinde durularak aynı esasların sağlamlığı vurgulanabilir. Kâinatı, insan ve insanın iç-dış yapısını bir örnek olarak verebiliriz. Evet, insanın beyni, gözü, iç mekanizması, hücresi, hücre sistemi, anatomisi, fizyolojisi başımızı döndürecek harikulâdelikte yaratılmıştır. Değişik yaş-baş ve seviyeye göre teker teker bu konulardan her birerleri ilmî esaslar çerçevesinde anlatılırsa yeter zannediyorum.

Bunun gibi, bir başka muhatap için meselâ hava, su, ziya, değişik vitaminler, proteinler, karbonhidratlar ya da mikroskobik canlıların mahiyeti birer konu olarak ele alınabilir. Bütün bunlarda belki sadece dersi takdim şekli değişecektir. Ama temel yapısı itibarıyla ders ve program devam edecektir.

Bediüzzaman Hazretlerinin Allah'ı (celle celâluhu) anlatırken; *"Bir köy muhtarsız olmaz. Bir iğne ustasız olmaz, sahipsiz olamaz. Bir harf kâtipsiz olamaz, biliyorsun. Nasıl oluyor ki, nihayet derecede muntazam şu memleket hâkimsiz olur?"*[13] Bu kadar büyük ve muazzam kâinatın idaresi nasıl başıboş olur; nasıl karışmadan kendi kendine yürüyebilir, şeklindeki üslûbu bu konuda iyi bir örnektir.

Bu mevzuda irad edilen bütün deliller tahattur edilip, yazılmış bütün eserler hayalden geçirildiğinde önemli bir materyale sahip olduğumuz görülecektir. Zannediyorum bize sadece mevcut bu malzemeyi yerinde değerlendirmek ve muhataplara göre değişik mevzuların hangisinin öne alınması, hangisinin geriye bırakılması gibi çok küçük konular kalıyor.

3. Asr-ı Saadet ve Resûl-i Ekrem'i Anlatma

Resûl-i Ekrem'in de aynı şekilde dikkatlice anlatılması gerekir. Ben şahsen Resûl-i Ekrem'in, bugün bazı kimselerce sevilemeyişini, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun onlara çocukluk dönemlerinde tanıttırılmamasına bağlıyorum. O'nu yakından gören, tanıyan kimseler O'nu sevmiş, O'na aşık olmuş ve O'na gönül vermişlerdir. Asırlar ve asırlar boyu o kadar çok kimse Resûl-i Ekrem'in cazibesine kapılıp arkasından akıp gitmiştir ki, cihan tarihinde başka bir beşerin bu denli hürmet gördüğünü göstermek mümkün değildir. Ne var ki, Resûl-i Ekrem'i tanıyıp anlatmadan çocuğunuzun O'nu sevmesini beklemeniz doğru değildir. Bir dönemde tâli'li bir zümre O'nu gözleriyle gördü. Bir zümre de görenleri görmekle şereflendi ve onların gözleriyle O'nu görmeye çalıştı. Bu yaklaşım, Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem); *"En hayırlı asır, benim asrım; ondan sonra da onların ardından gelen asırdır."*[14] sözlerine bağlanabilir.

Beşerin bedevîlik devrinde, insanların ciddî bir kalb kasveti içinde çocuklarını diri diri toprağa gömdükleri.. hemen herkesin içki içtiği.. hatta belli ölçüde şuyûiyye fikrinin (komünizm ahlâkı) yaşandığı karanlık devirlerde bir hamlede hayat-ı içtimaiyeyi ıslah eden O Zât'ın da, icraatının da, cemaatinin de

eşi menendi yoktur ve olamaz da. Evet O Zât, kendi çağındaki insanların âdeta beyin hücrelerine girip, kalblerine taht kurup, onların maddî-mânevî hastalıklarını bir anda tedavi ederek, örnek insanlar hâline getirip evc-i kemale çıkarması öyle harikulâde bir inkılâptır ki, cihan tarihinde eşini, emsalini göstermek mümkün değildir.[15]

Zamanında Roma'da, Yunanistan'da ve daha değişik ülkelerde de inkılâplar olmuştur. Ne var ki, bunlar, insanî değerleri açısından çok fazla bir şey vaadetmemiştir. Hatta bu toplumlarda inkılâplar, yeni bunalımlar getirmiş ve bazı yerlerde yeniden eskiye dönülmüştür. Hatta bazı dönemler itibarıyla bu inkılâplar insanlığa hemen hemen kan ve gözyaşından başka bir şey bırakmamıştır.

İnkılâp ona denir ki o, insanların kafalarında, kalblerinde, ruhlarında, maddî-mânevî hayatlarında, duygu ve düşüncelerinde müspet değişimler meydana getirir ve onları nefsânîliğin çukurlarından a'lâ-yı illiyyîn-i insaniyete çıkarır; sonra da temâdî ederek bir salih daireler sürecine dönüşür. İşte nübüvvet çerçevesinde en büyük bir içtimaiyatçı olan Resûl-i Ekrem, o engin, içtimaî anlayışla bunu da yapmıştır. Bilmem ki bunların ne kadarını biliyor ve ne kadarını çocuklarımıza anlatıyoruz!. Oysaki O, her hususta bizim için en kusursuz örnektir.

Asrımızın fikir mimarının da dediği gibi; yüzer feylesof alıp Ceziretü'l-Arab'a gitsek, günümüzün onca imkânlarına rağmen, O Zâtın, o zamana nispeten bir senede yaptığı şeyi; yüz sene çalışsak yine yapamayız. O, daha basiti ele alarak şöyle der: *"Sigara gibi küçük bir âdeti, küçük bir kavimden, büyük bir hâkim, büyük bir himmetle, ancak daimi kaldırabilir."*[16] İsterseniz daha küçülterek şöyle de söyleyebiliriz: Sigara içen bir adamın başına on insan toplansa, onun kanser yaptığını en muknî ifadelerle anlatsalar, ona sigarayı terk ettiremeyeceklerdir. Hâlbuki, O Zât, çevresinde bulunan insanların dem ve damarlarına işlemiş nice fena huyları bir hamlede, bir nefhada söküp atıyor ve onların yerlerine en sağlam insanî değerleri ikâme ediyor.

Fena huyların bir hamlede yok edilmesiyle alâkalı, içki yasağına karşı gösterilen duyarlılık önemli bir örnek teşkil eder: Düşünün ki alkolik olmuş ve içki içmediği zaman başı dönen bir topluluk "İçki yasaktır!" dendiği an, o esnada dudağına dayadığı kadehi artık ağzına götürmüyor ve yere çalıyor. Bilmem ki, terbiyecilerimiz bu şekilde etkili bir terbiyedeki müessiriyeti neye

bağlayacaklar. Şimdi bize düşen şey; Resûl-i Ekrem'in o muazzamlardan muazzam güzelliklerini anlayıp anlatmak ve vicdanları o Zat'a karşı uyarmak olmalıdır. Bunu başarabildiğimiz takdirde çocuklarımız Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) konuşacak, Hz. Muhammed düşünecek ve Hz. Muhammed'i duyacaklardır. Biz bu ameliyeye, özel mânâsıyla "telkin" ya da "maddî-mânevî hayatımızın kayyimi olan Hz. Muhammed'in, varlığımıza doğrudan doğruya omuz vermesi, bize arka çıkması" diyoruz. Cenâb-ı Hak, bizi daima bu Zât'la teyit buyursun!

Çocuklarımıza Resûl-i Ekrem'i, kıyamete kadar olmuş olacak bütün hâdiseleri âdeta bir televizyon ekranından seyredip de naklediyor gibi anlayıp anlatmamız O'na güven yenileme gibi bir mânâ ifade edecektir. Bu konuda O'nun öyle sıhhatli, sarih ve tevil götürmez verdiği haberler vardır ki, âdeta O (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu hadis-i şeriflerinde, kendi neş'et buyurduğu saadet asrından ta asrımıza ve kıyamete kadar en önemli hâdiseleri, onların sebeplerini neticeleriyle beraber bir bir sıralar ve bizi uyarır. O, Moğol istilasından, Suriye'nin işgaline[17], Fırat nehrinin kıymetler üstü kıymette yükselmesinden[18] Tâlekan petrollerine[19], bir kısım ahir zaman fitnelerinden lâahlâkîliğin yaygınlaşmasına[20] dek o kadar şeyden bahseder ki, bunları görüp de O'na inanmamak mümkün değildir.

Evet bütün bunları sırasıyla çocuğa nakledebilirsek, çocuk O'nun büyüklüğü karşısında hürmet duyacak ve başkaları da onun zihninden ve dimağından Resûl-i Ekrem'i söküp atamayacaklardır. İlim, fen ve teknik adına kimsenin rahle-i tedrisi önüne oturmamış, ömründe iki satır yazı yazmamış, Allah'tan başka kimseden bir şey öğrenmemiş Hz. Muhammed'in ulûm-u evvelîn ve âhirîni (geçmiş ve geleceğin ilimlerini) bildiğini[21] bilmemiz, başkalarına da bildirmemiz bizim için bir vefa borcudur.

O'nun tıbba dair de söylediği öyle şeyler vardır ki o devrin ilmî seviyesiyle bunları bilmek mümkün değildir. Demek ki Allah O'na her şeyi talim ediyor, O da kendisine talim edilenleri söylüyordu. Evet O, Allah'ın Resûlüydü.

Resûl-i Ekrem'in insanın şahsî ve içtimaî hayatı adına gerçekleştirdiği inkılâplar adına ciddî bir şey yazılmaya kalkılsa, mücelletlere sığmaz. Biz bu konuda acele bir fikir verebilmek amacıyla bazı hususlara dokunup geçtik. Bu itibarla tıbb-ı nebevî, Hz. Peygamber'in gaybî ihbarları ve O'nun daha başka büyüklükleri gibi hususları, bu mevzuda yazılan binlerce esere havale edip

diğer bir konuya geçmek istiyorum.

4. Kur'ân-ı Kerim'in Anlatılıp Tanıtılması

Kur'ân-ı Kerim'in her yönüyle genç nesillere sevdirilip benimsetilmesi, onlarda dinî şuurun uyarılması, canlı tutulması açısından çok önemlidir. Sırf "Kur'ân-ı Kerim mukaddes bir kitaptır." demek hem Kur'ân adına hem de çocuk adına yetersizdir. Böyle bir yaklaşım, baskıyla belli bir yaşta, bir seviyedekiler için kâfi görünse de ilerisi için kat'iyen yetersizdir; hatta daha sonraki olumlu telkinler için bir ön yargıya sebebiyet vermesi açısından zararlıdır. Bu itibarla onun, nâzil olduğu günden bu yana kimsenin muaraza edemediği ve günümüzde ilim ve teknolojinin varabileceği son hudutlara dair muhkem kaziyeleriyle Allah'ın son mesajı olduğu anlatılmalı ve inandırılmalıdır.

Aslında Kur'ân-ı Kerim, yaratılış, varlık, genişliğiyle bütün kâinatlar hakkında en yeni ilmî "veriler"e muvafık, onlarla çelişmeyen; hatta küllî kaideler hâlinde onlara dair icmâlî bilgiler veren öyle harika bir kitaptır ki, ona "Mikro-âlemden makro-âleme kadar her şeyi kulluk hedefli şerh ve izah ediyor." dense sezadır. *"Bilinmeyen nice hazineler ve görünmeyen gayb âleminin anahtarları O'nun nezdindedir. Onları O'ndan başkası da bilemez. Karada ve denizde ne varsa hepsini O bilir.. O'nun haberi olmadan bir yaprak bile düşmez.. yerin derinliklerine doğru karanlıklar içindeki herhangi bir daneyi de. Hâsılı yaş-kuru hiçbir şey yoktur ki, apaçık Kitab-ı Mübîn'de bulunmasın."*[22] âyeti de bu gerçeğin semavî şahididir.

5. Haşri Anlatma

Daha ileriki bir adım olarak da haşrin anlatılması gelir. Çocuk gönülden inanmalıdır ki, dünyadan sonra bir ukbâ, ûlâdan sonra bir uhrâ ve bu âlemden sonra da bir ahiret vardır. İlim, hikmet ve maslahat gösteriyor ki, bu kâinatı Allah kurmuş ve Allah sevk u idare etmektedir. Zamanı gösteren ve tespit eden de yine O'dur. Kur'ân-ı Kerim bu noktayı nazara vererek: *"Yeryüzünde dolaşın da, Allah'ın yaratmaya nasıl başlamış olduğunu görün."*[23] buyurur.

Bunun anlamı; bizim yeryüzünde dolaşıp bütün âyât-ı tekviniyeyi tetkik etmemiz, sayfa sayfa, safha safha her şeyi gözden geçirmemiz, yaratılışın yeryüzünde nasıl başladığını, bu kâinatların yok iken nasıl var olduğunu, insanoğlunun nasıl zuhur ettiğini, canlıların tür tür nasıl yaratıldığını, insanla

mükemmeliyetin nasıl noktalandığını![24] görüp temâşâ etmemizdir.

Âlemi yokken var eden Allah sonra da neş'et-i uhrâyı öyle inşa edecektir. Bu düzeni kuran, hiç öbür âlemi kuramaz mı? Küre-i arzı bu ihtişamıyla yaratan bir başka küreyi yaratamaz mı? Buraya dünya, oraya da ukbâ diyemez mi? Sizi başka bir âlemden getirip, burada ikamet ettiren, öbür âlemde sizi iskan edemez mi? Çocukların basit dimağları için derin felsefî izahlara girilmese bile bu kadarı yeter gibi geliyor bana. Kaldı ki gökler ve yerler gözümüzün önünde, onların da muhteşem bir yaratılışı var. Denizde balığın yüzdüğü, havada kuşun uçup gittiği gibi, bu nizam-ı âlem içinde o koca koca sistemlerin, nebülözlerin, öyle bir yüzüşü ve o kadar baş döndürücü bir ahengi var ki, nazar-ı ibretle bakanlar için hiçbir şey gayesiz-nizamsız ve başıboş görülmüyor. Üstelik bu âhenk, en basit dimağlar tarafından dahi anlaşılacak kadar açıktır. İşte Kur'ân bütün bunları nazara veriyor ve sonra göklerin ve yerin yaratılması karşısında ayrı bir önem arz eden insanın yaratılışına dikkati çekiyor.

"Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri altı günde (devirde) yaratan, sonra Arş'a istivâ eden Allah'tır. O'ndan başka ne bir dost ne de bir şefaatçiniz vardır. Artık düşünüp öğüt almaz mısınız?..."[25]

"Allah, o zattır ki, yarattığı her şeyi güzel ve sağlam yarattı, sonra da insanı bir balçıktan halketti."[26]

Kur'ân, bize "Şu muhteşem sistemleri Allah yaratıp tanzim etmiştir. Bunları bozduktan sonra O daha başka bir âlem yaratacaktır." derken siz buna "hayır" deseniz mantıksız bir iddiada bulunmuş olursunuz. Zannediyorum bu konu, çocuğa da büyüğe de nakledilse, medar-ı itiraz bir nokta bulunamayacaktır. Kur'ân'ın bu kabîl "sehl-i mümteni" pek çok beyanı vardır.

Kur'ân-ı Kerim bir başka yerde haşr ü neşre karşı çıkanlara: *"De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecektir. Çünkü O, her yaratığı gayet iyi bilir."*[27] buyurur.

Diğer bir âyette de: *"Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak ki, arzı, ölümünün ardından nasıl diriltiyor! Şüphesiz O, ölüleri de mutlaka diriltecektir. O, her şeye kadirdir."*[28] ferman eder.

Kur'ân-ı Kerim'in hiç tekellüfe ve tasannua meydan vermeden bu tarzdaki üslûbu çocuğa da, orta yaşlıya da, daha başkalarına da anlatılması gereken her şeyi anlatacaktır.

Melâike-i kirâm ve kader konuları da hassasiyetle üzerinde durulması gereken mevzulardandır. Her şeyin bir programı, bir projesi, bir planı olduğunu, kâinatın ve insanın yapılışının da bir projesinin, bir planının bulunması lâzım geldiğini –ki bu ilmî program henüz kudret ve irade taalluk dairesi dışında bulunan ve "kader" olarak isimlendirilen konudur– mutlaka değişik usûl ve metodlarla gençlere anlatılmalıdır.

Netice olarak, ancak bütün bu bilgileri verdiğiniz zaman, çocuğa "sırat-ı müstakîm"i göstermiş ve kavlen, fiilen *"Allah'ım, bizi doğru yola hidayet buyur."*[29] demiş olacağız. Böyle kavlî ve fiilî bir duadan dolayı Cenâb-ı Hakk'ın rahmetiyle terbiye gayretlerimiz de –inşaallah– boşa gitmeyecektir. Diğer taraftan ibadet ü teati, sülehânın âsârı içinde sâlihâtı (güzel işleri), namazı, orucu, haccı, zekâtı anlatmalı ve çocuklarımızın gönüllerini, itikadî konulardan amelî meselelere kadar her hususta Cenâb-ı Hakk'a yönlendirmeli ve onların zihnen, fikren, ruhen ölmelerine, hatta kirlenmelerine meydan vermemeliyiz.

Meselâ, şirkin çok çirkin olduğunu öyle anlatmalıyız ki, çocuk, müşrik olmaktansa, cehennemlere girmeyi daha ehven bulmalıdır. Zinanın kötülüğü anlatılınca bu kirli işe girmektense gülerek ölüme gitmesini bilmelidir. Öyle ki eli, dili ve gözüyle dahi bu işe yakın şeyleri yaptığı zaman vicdan azabıyla tir tir titremeli ve ömür boyu ağlamasını bilmelidir. Katlin, hırsızlık yapmanın, yalan söylemenin çirkinliği telkin edile edile bütün bu münkerata karşı onun tabiatında tiksinti hâsıl edilmelidir.

Ayrıca ahlâksızlık sayılabilen hususlarda da, kavlî ve fiilî telkinatta bulunularak, onun ahlâksızlık çirkefi içine düşmesine meydan verilmemelidir. O, daha baştan ahlâken temiz bir hava içinde neş'et ederse –İnşaallahu Teâlâ– daha sonraları esen muhalif rüzgârlar onun duygularını söndüremez ve onun iç yapısını, iç âlemini, his âlemini solduramaz; o her zaman canlı ve daima aşk u şevk içinde Allah'a kul olmaya bağlılığını ve İslâm'a saygısını devam ettirebilir.

1 Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 2/311.

2 Ahzâb sûresi, 33/67.

3 A'râf sûresi, 7/38.

4 Buhârî, rikak 28; Müslim, cennet 1.

5 A'râf sûresi, 7/178.

6 İbn Hibbân, es-Sahîh 1/282; İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'ân 2/266 (Ebû Ya'lâ'dan naklen).

7 Alak sûresi, 96/1.

8 Alak sûresi, 96/1.

9 Alak sûresi, 96/3-4.

10 Kalem sûresi, 68/1.

11 Fâtır sûresi, 35/28.

12 Bediüzzaman, Sözler s.52 (Onuncu Söz).

13 Bediüzzaman, Sözler s.52 (Onuncu Söz).

14 Buhârî, şehâdât 9, fezâilü ashâb 1, rikak 7, eymân 27; Müslim, fezâilü’s-sahâbe 210-215.

15 Bkz.: Bediüzzaman, Sözler s.251 (On Dokuzuncu Söz, Sekizinci Reşha).

16 Bediüzzaman, Sözler s.251 (On Dokuzuncu Söz, Sekizinci Reşha).

17 Ebû Dâvûd, melâhim 9-10; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 5/40, 44.

18 Buhârî, fiten 24; Müslim, fiten 30-32.

19 Ali el-Müttakî, Kenzü’l-ummâl 14/250 (Ebû Ganm el-Kûfî’nin “Kitâbü’l-fiten” adlı eserinden naklen).

20 Müslim, fiten 110; Tirmizî, fiten 59; Ebû Dâvûd, melâhim 14.

21 Bkz.: Kadı Iyâz, eş-Şifâ 1/354.

22 En’âm sûresi, 6/59.

23 Ankebût sûresi, 29/20.

24 Varsın varlığı izah etmek için Lamarkizm, Darvinizm, Neo-Darvinizm çıkarsınlar... Bütün bu felsefî cereyanlar “varlık” meselesini izahta sathî ve acizdirler. İlim zaten bu eski felsefelerin iflas ettiğini ispat etmektedir.

25 Secde sûresi, 32/4 vd.

26 Secde sûresi, 32/7.

27 Yâsîn sûresi, 36/79.

28 Rûm sûresi, 30/50.

29 Fâtiha sûresi, 1/5.

Altıncı Bölüm
TERBİYENİN BUUDLARI

Terbiyenin Buudları

Bir önceki bölümde, çocuğa, belli bir yaş ve belli bir seviye itibarıyla verilmesi gerekli olan hususlara ve ebeveynin, muallimin, mürebbinin hassasiyetle üzerinde durması lâzım gelen konulara temas edip geçmiştik.

Bir kere daha hatırlatmalıyım ki; terbiye konusunda hassas davranmayan, yaş, baş, düşünce ufku, muhit, ilmî seviye deyip hayatın her merhalesinde çocuğunu en iyi şekilde besleyip açlığını gidermeyenler, ileri dönemlerde bir aç kurtla karşılaşırlarsa şaşırmamalıdırlar.

1. Salih Amel, Salih Kimseler ile Tanıtılmalıdır

Salih ameli, sulehâ (salih insanlar) ile tanıtma, ebeveynden ziyade muallimi ve mürebbiyi ilgilendiren bir husustur. “Salih ameli, salihler ile tanıtma konusunda nasıl hareket etmemiz gerekir?” konusu ile ilgili duygu ve düşüncelerimizi şöyle açıklayabiliriz:

Evet, çocuklar, gençler salih ameli öğrenmelidirler; ancak sadece öğrenme nazarî bir bilgiden ibaret kalacağı için, bu nazarî bilgilerin sülehâ ile tanıtılması ve güzel işlerin, onların kahramanlarıyla hatırlatılması çok önemlidir. Daha küçük yaşta iken, o çocukların zihinlerine, namazıyla-niyazıyla büyük bildiğimiz insanlar girmelidir ki, çocuk, yürüdüğü yolun, daha önce de bazı mühim zatların yürümüş olduğu bir şehrah olduğunu bilsin ve o yolda olmanın bütün ezvakını duyabilsin. Belli bir yaşa geldiği zaman, günde şu kadar namaz kılan ya da senenin pek çok günlerinde soğuk-sıcak demeden oruç tutan bir insanın zâhirine bakarak karar verecek olursak Allah indinde efdal bir insan olduğuna inansın ve onun gibi olmaya imrensin. Netice itibarıyla din ve diyaneti adına yaptığı her şeyi, onun ruh ve mânâsına bağlayarak yapacak ve muhalif rüzgârlar karşısında sarsılmayacaktır.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *“Şu devirde münafıklar yaptıkları şeyleri sizden gizlemek için nasıl utanıyor, hicap ediyor, durumlarını sizden gizliyorlarsa; bir gün gelecek mü’minler de (inançlarını ve amellerini) saklayacaklardır.”*[1] buyurur.

İşte bazı dönemlere mahsus bu hastalığı, genç nesillere daha çocukluk döneminde aşma yolları gösterilmeli ve sonraki günlerde teklemelerine meydan verilmemelidir. Dahası onlara dinin bir izzet vesilesi olduğu telkin edilmeli ve Allah'ın emirlerine cân-ı gönülden sarılma ruh hâletiyle yetiştirilmeleri sağlanmalıdır.

Burada, yaşanmış bir örnek arz etmek istiyorum. Çocuğunun eğitimini sağlam bir şekilde planlayıp onu hep yakın takibe alan bir ailenin kız çocuğu bir gün geliyor, bu küçük mürşide kendi muallimesine tesir ediyor. Gerçi sevdiği muallimesi insanlığa ait bütün nezaketini korumakla beraber, dinsizlik her gün onu biraz daha yıpratmakta ve manen tüketmektedir. Çocuk, ruhunda derinleştirdiği din hakikatinin tesiriyle bir gün arka sıralardan birinde birdenbire hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlar. Derken o şefkatli muallime yanına gelir ve ona, "Yavrum niçin ağlıyorsun?" der. O da "Hocam sana ağlıyorum." şeklinde cevap verir ve devam eder: "İnanmadığın için Allah'ın seni cezalandıracağına üzülüyorum." diye mırıldanır. Nutku tutulan kadın, hiçbir şey söylemeden geriye çekilir ve birkaç gün sonra da, çehresinde inanmış olmanın bütün güzellikleri –talebe– mürşidesinin yanına gelir ve sevinçlerini paylaşırlar.

Bu çocuğa, imanla beraber izzet de telkin edilmiştir. Mamafih, izzet Allah'a ait bir hususiyettir.[2] Ama Allah'ın dinî prensipleri yaşayanları aziz, onları terk edenleri de zelil kılacağı yine bir dinî gerçektir. Evet çocuk, duygusundan, düşüncesinden ve yürüdüğü yoldan emin olmalıdır ki, daha sonraları aşağılık duygusuna kapılmasın ve inkâr cereyanları karşısında ezilmesin. Dahası o, namaz kılmayı, oruç tutmayı bir büyüklük olarak algılamalı ve namaz kılması icap ettiği yerde tereddüt etmeden tekbir alarak, sadece o Yüce Allah'a karşı eğildiğini ortaya koymalıdır.

Kur'ân-ı Kerim, yapacağımız ve yapmayacağımız konularla alâkalı bir taraftan günde en az kırk defa: *"Rabbimiz! Ancak Sana kulluk eder ve yalnız Senden medet ve yardım umarız. Bize doğru yolu göster."*[3] gibi âyet-i kerimeleriyle bizi, şühedâ, sıddîkîn ve ebrârın yoluna hidayet etmesi arzusunu, dua ve dileğini ortaya koyarken, diğer taraftan da *"Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yolunu; gazabına uğramışların ve sapmışların semtine değil!"*[4] (Âmin) beyanlarıyla, tafsile girmeden ve bâtılı tasvir etmeden olumsuzluklara dikkat çeker ve rıza yolu, cennet yolu

istikametinde arzularımızı şahlandırırken, küfür, küfran ve dalâlet yollarına karşı da tavrımızın olması gerektiğini ortaya koyar.

Bu üslûp, terbiyelerini derpiş ettiğimiz kimselere karşı da bir örnek teşkil eder. Sürekli Allah'ın hoşuna gidecek yol ve yöntem nazarına verilmeli ve onların ruhunda Allah'ın hoşlanmadığı şeylere karşı bir tepki hâsıl edilmelidir. Aslında böyle davranmak bizim için bir vazifedir. Allah'ı tanımayan, O'nu tevhid-i ulûhiyet ve tevhid-i rububiyetle hayatının tek hâkimi kabul etmeyen mesul olur. Zira vazife-i fıtratını bilmeyen, yaratılış hikmetine akıl erdiremeyen, dünyaya niçin geldiğini kavrayamayan; hatta kâinatta esbap ve müsebbebât arasındaki münasebeti sezemeyen, dahası bütün bu esrar perdelerinin arkasında kendini bize hissettiren Allahu Azîmüşşân hakkında iman ve izâna sahip olamayanın dünya ve ukbâda felâha ermesi söz konusu değildir. Allah böylelerini de, böyleleriyle haşr u neşr olanları da iflâh etmez. O , *"Onlara küçük bir temayülle dahi olsa eğilim gösterirseniz ateş size dokunur."*[5] buyuruyor.

2. Dinî Eğitimde Müspet İlimlerden Yararlanma

Çocuklar fizik, kimya, astronomi, atom fiziği ve benzeri pozitif ilimleri tahsil ederken onların bu seviyedeki kültürlerine paralel olacak şekilde "akâid-i hâkka-i İslâmiye"nin anlatılmasında zaruret vardır. Maddecinin maddeyi esas alıp her şeyi ona bağlamasına mukabil, mü'min de maddeyi, Allahu Teâlâ, ahiret, Kur'ân ve iman mevzuunda yerinde değerlendirmelidir. Evet, bütün tarihî maddecilerin boğulduğu madde bataklığında, mü'minler gül bitirmesini bilmeli ve bütün eşya ve hâdiseleri Allah'ın varlığının şahitleri olarak görüp değerlendirmelidirler.

Çocuk her gün fünûn-ı müsbete adına, ilköğretimden liseye, ondan üniversiteye aldığı öğrenime mukabil; evde ve aile muhitinde o ölçüde dinî eğitim almıyorsa onun kayması, inhiraf etmesi muhakkak ve mukadderdir. Onun okul ve çevresinde edindiği ilim/kültür seviyesi yakın takibe alınıp da muhtemel çarpık düşüncelere vaktinde müdahale edilmezse okuyup öğrendiği şeyler küfre vasıta hâline getirilebilir. Oysaki ilimler, Allah'ın varlığının ve birliğinin en açık delilleridirler.

Evet çocuk, felsefe tahsil etmesine ve muhtemel bir kısım şüphe ve tereddütlere sürüklenmesine mukabil, akıl, mantık ve ilimlerin olumlu değerlendirilmeleriyle desteklenmezse, daha sonraları ciddî bunalımlara

girebilir. Binaenaleyh, onun akliyata dair bilgiler ölçüsünde, yine aklî, mantıkî ve bedihî delillerle takviye edilmesi zaruridir. Maddecilerin varlıktaki nizamı tabiata vermelerine ve bu mevzuda bir kısım felsefî nazariyelerle demagoji yapmalarına mukabil biz de, yaratılışındaki bedahet ve kâinattaki nizamın dili ile her şeyde müşâhede edilen kanunların hükümfermâ olması gibi hususları anlatarak, bunların hepsinin Allah'ın idaresinde olduğu gerçeğini onun zihnine nakşetmeliyiz. Ancak bu sayede değişik nazariyelerin onda hâsıl edebileceği şüphe ve tereddütleri önleyebiliriz.

Evet akla, hayale gelmedik tahrif ve çarpıtmalarla onun kafasına yüklenen sakîm malumata mukabil onun kafasını sahih malumatla donatmalıyız ki o, herhangi bir şaşkınlık yaşamasın. Mahiyet itibarıyla her şey ilme bağlıdır. Cehalet, dinin de dindarın da en büyük düşmanıdır. Öyle ise, cahillerin akla hayale gelmedik hilelerle nesli ifsat etmelerine karşılık, mü'minler de vatanına, milletine, köküne bağlı kimseler ve dinine, diyanetine, ilimlere, fenlere açık ve kendi tarih ve coğrafyasına sahip çıkan nesiller yetiştirmek mecburiyetindedirler.

3. İyi Bir Çevre Hazırlama

Şimdi de çocuğa, iyi bir çevre hazırlama konusu üzerinde durmayı düşünüyoruz. Modern dünyada çocuklar için, mekteplerin yakınında veya başka müsait yerlerde çocuk bahçeleri, kreşler vb. sosyal tesislere çok önem verilir. Onun maddî hayatı ve fizikî dünyasının sıhhatli, sağlam, huzur içinde bir ortamda geçmesi; aileyi meşgul etmemesi donanımlı ve açık yetişmesi için çok önemlidir. Bunlar düşünülüp taşınılmış ve her türlü faydası ve zararı önceden hesap edilerek yapılmıştır. Ne var ki, çocuğun böyle maddî bir ortam gibi, mânevî hayatını yaşayabileceği, geliştirebileceği, insanlığını duyabileceği; hatta Rabbisiyle gönül münasebetleri kurabileceği bir mânevî ortama da ihtiyaç vardır. "Çocuk çevresi" derken bu husus da düşünülmelidir. Şimdi burada işte bu hususlarla alâkalı yapılması gerekenleri, arz etmeye çalışacağız.

a. Arkadaş Seçme

Çocuğa, emsali arasında din ve diyanete saygılı arkadaşlar edinmesini sağlama da çok önemlidir. Sağlamakla kalmamalı, ebeveyn bu işin takipçisi olmalıdır. Onun, vatanına, milletine, dinî, millî değerlerine saygılı yetişmesi için, baskıcı bir mülâhaza ile değil, yönlendirici bir tavırla çocuk hep "gözlemlenme"li ve o en kıymetli varlığımız olarak herkese emanet

edilmemelidir. Kaldı ki insan tanımadığı kimseye çorabını bile emanet etmez. Faraza, tanımadığınız biri gelip size diyor ki, “Arkadaş cüzdanını çaldırabilirsin, memleketimizde çok şakî var; ver o cüzdanını veya çantanı muhafaza edeyim!...” İtimat eder misiniz? Hayır!. Tanımadığınız bir adama ne cüzdanınızı ne de çantanızı emanet edersiniz. Öyleyse nasıl oluyor da, çarşıda, pazarda tanımadığınız, bilmediğiniz kimselere çocuğunuzu emanet ediyor veya takipçiliğini onlara bırakıyorsunuz?. Bence böyle bir “çelişki”ye düşülmemelidir.

Evet iyi bir arkadaş seçme meselesi de yine anne ve babaya düşmektedir. Sadî’nin *Gülistan*’da dediği gibi, kötü arkadaş kara yılandan, kobradan daha kötüdür.. evet ona yakayı kaptırdığınız da, ya zehirler ya da olumsuz şeylerle meşgul eder. İyi arkadaş melekten daha iyidir. Onunla olduğunuz zaman hep melek ufuklarında dolaşırsınız.

“Kişi sevdiğiyle beraberdir.”[6] Peygamber sözü. Öyleyse anne-baba için çocuklarına arkadaş bulmak çok mühimdir. Çocuğun, duygu ve düşüncesinin şekillenmesinde arkadaş çevresi kat’iyen ihmal edilmemelidir. Eğer çocuk, bozuk bir muhit edinmişse, onu bir an evvel oradan koparmalı ve itimat ettiğiniz başka bir yere göndermelisiniz. Hatta içinde doğup geliştiği mahallede etrafını kötü arkadaşlar sarmışsa; belli yollarla mutlaka onu, o arkadaşlara karşı izole etmeli, başa çıkamıyorsanız okuldan alıp başka bir beldeye göndermelisiniz. Ancak orada da ilk tanışacağı arkadaşlarının dindar, iffetli, namuslu olmalarını sağlamalısınız.

Nerede olursa olsun çocuk, içine girdiği muhitte hemen dinî havayı görmeli, başkalarıyla daha çok yüksek düşünceler etrafında kaynaşmalı ve hemdem olmalıdır. Belki anne sinesine taş basacak, baba da kesesinin, cüzdanının ağzını açma mecburiyetinde kalacak ama, Allah’ın hem kendisine, hem de evladına azap edeceği günlerin endişesiyle oturup kalkacak, bugünü ve yarını adına, yılan-çıyan ebeveyni olmamaya çalışacaktır. Bazen çocuk, ders çalışmak ya da ödev yapmak için birinin evine gidecektir; bu durumda da yine gözünüz hep onun arkasında olacaktır.

Evet, çocuk arkadaşlarının evine gitmeli; ama o evlerin taşı, toprağı, duvarı Allah demeli, millet demeli; ezan-ı Muhammedî okunduğunda seccadeler serilmeli, aile efradı saf bağlamalı ve cemaatle namaz eda edilmelidir. Evet, işte böyle evlerdeki gençlerle arkadaşlık kurulması ve çocuğunuzun böyle bir

eve gidip gelip ders çalışması engellenmemeli, hatta teşvik edilmelidir. Aksine onun gidip geldiği ev, nefsanîliğin şahlandırıldığı günahlara açık yamaçlar gibi ise siz çocuğunuzu kaybetmiş sayılırsınız.

b. Samimî Dinî Havayı Teneffüs Ettirme ve Riyadan Uzak Tutma

Çocuklarınızı dinî merasimlere, camiye, cemaate götürmenin yanı başında, güzel ilâhîlerin okunduğu, mevlid-i Nebevî'nin tilavet edildiği yerlere de götürmelisiniz. Böylece onu, dinî hayata ait usulünden füruuna kadar hemen her konuya açmış olursunuz. O, biraz da fıtratın gereği olarak bu türlü şeylerle meşbu bulunmalı, tatmin olmalı ki, başka arayışlara girmesin. Evet onun dinleyeceği mûsıkî dahi ona, dinini, mukaddeslerini telkin etmeli, onun ulvî hislerini inbisat ettirmeli ve onda Allah duygusunun gelişmesine ortam hazırlamalıdır.

Ancak şunu da ifade etmeliyim ki, bu tür merasimlerde mevlithan ve kârîlerin, okudukları şeyler gırtlaklarından aşağıya inmiyorsa, samimiyetsizlik çocuktaki dinî duygu ciddiyetini sarsıyorsa, kanaatimizce cami ciddiyetinin dışında, bu türlü mürâîlerin meclislerinden de çocuğun uzak tutulmasında yarar var. İlahi ve mevlid, gönlün yıkanması, arınması, vicdanın dupduru hâle gelmesi için arındıran bir kurnadır. Ama gözünden bir damla yaş gelmeyen birinin: "Seni andıkça gözyaşlarım ceyhun olur." demesi, Allah'a karşı söylenen bir yalandır. Böyle bir yalanı o çocuğun duyması onun duygularına karşı işlenmiş ciddî bir saygısızlıktır.

Çocukluğumda, "Allah'ım, seni andıkça ürperiyorum." mânâsında Arapça bir cümle yazarken işte o zaman ürperdim ve kalemi elimden bıraktım. Hatıra olarak hâlâ onu defterimde saklarım. Ürpermediğim hâlde ben nasıl "Allah'ım ürperdim!" derim, diye hicap ettim, utandım. Evet söylediği sözler, gırtlağından aşağıya inmeyen ve gözünden yaş gelmeyen; ama ellerini açıp "Gözyaşlarımızla huzuruna geldik." diyen bir mürâînin o çocuk tarafından görülmesi dahi, çocukta değişik istifhamlara yol açabilir.

Dikkat ederseniz, mevlid ve ilahiyi bir taraftan dinî merasim olarak ele alıp, çocuğun, ruhî hayatıyla neşv ü nemâ bulması hususunda mühim bir unsur kabul ederken, diğer taraftan da onu yalana, riyâya, gösterişe alıştırabilecek münasebetsizliklerden uzak tutulmasını da aklın, mantığın, firaset-i diniyenin muktezası sayıyoruz. Zira çocuk, küfürden uzak tutulduğu kadar riyâya karşı da

antipati duymalı, dini samimiyette aramalı ve ona inanmadığı hâlde bağırıp çağıranı değil de, gönlünün heyecanlarını terennüm edeni, gönlünün nağmelerini besteleyip size sunan insanları dinletmelisiniz.

Bu bizim dinî anlayışımızın gereğidir ki, sahabinin hayatında da aynı hususları görürüz. Zaten bu tavır, Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarz-ı telâkkisidir; sahabenin de başka türlü olması düşünülemez. Bu prensibi kabul ettiğimiz zaman dinin de esas kabul ettiği bir hususu kabul etmiş olur; aksine, kendi yanlış anlayışımız içinde kaldığımız zaman da evlat ve ahfadımızın dalâletine zemin hazırlamış sayılarız. Hatta bu mevzuda –aşırı bulmayınız– çocuklarınızı riyâkarların meclislerine götürmekten ve mürâî bir ilâhîciyi dinletmektense, dinin ciddî bir iş olduğunu, azamet ve vakarının bulunduğunu anlatabilme açısından, bu ciddî ve vakûr dinî havayı ifade edebilen herhangi bir düşünürle tanıştırılmasını tavsiye ederim.

Dikkat edilirse, meseleyi keyfiyet bozukluğu içinde ele alanların tenkidi yapılmaktadır; ilahi dinleyip dinlememe değil.. evet neslimizi korumayı düşünüyorsak, mürâîlerin meclislerinden de uzak tutmak mecburiyetindeyiz.

c. Münasebet Kuracağı Kişi ve Yerleri Seçme

Ailenin sıhhatli olmasıyla alâkalı gereken şeyler üzerinde daha önceki bölümlerde durmuştuk. Aslında, anne-baba tarafından iyi görülüp gözetilen ve iyi beslenen bir çocuk dış çevrenin olumsuz tesirlerinden büyük ölçüde korunmuş olur. Ancak, yine de yakın takip çok önemlidir. Hatta çocuk, defter-kalem vs. almak için bile öyle yerlere yönlendirilmelidir ki, orada kötü söz ve menfi tesirlere maruz kalmasın. Evet o, sakıncalı kitapların teşhir edilip satıldığı yerlere girmemelidir. Bu kadarcık olsun, bakışı, his dünyası, görüşü bulanmamalı ve o, uğradığı her yerde Allah'a ait dine ait, ülküsüne ait dupduru işaret ve işaretçilerle karşılaşmalıdır. Tekrar hatırlatmalıyım ki onun defter, kalem, kitap alacağı yerler dahi pederi, velisi tarafından seçilmeli ve o kadarcık olsun yanıltılabilmesine fırsat verilmemelidir.

Çocuk, bir elbise diktirecekse, gittiği terzide, kendi dünyasını görmeli ve kendi dünyasından sesler duymalıdır. Hatta orada oturduğu süre zarfında, dinden diyanetten, vatanın teâli ve terakkisinden bahsedilmelidir ve terzinin dahi elinde kumaş ve iğnesi işini görürken, bir taraftan da yanına gelenlerin ruhlarında kendi düşünce atlasımızın boyasını çalmalıdır. Duyguları, dili hakikati ifade etmeli, hissiyatı hakikatin tercümanı olmalı, elindeki elbiseyi

evirip çevirirken, düşünce dünyamızı da defaatle hallaç etmelidir. Bunlar, yakın takibi müşahhaslaştıran örneklerdir; yapılacak şeylerse bunlardan daha ötededir.

Bu ölçüdeki hassasiyet onu insanlardan koparma şeklinde anlaşılmamalıdır. Aksine, çocuğumuzun müspet mânâda gelişmesi adına hassasiyet olarak telâkki edilmelidir. Konuyu biraz daha teferruatlandırabiliriz; çocuğu tıraş için öyle bir berber intihap edilmelidir ki, elindeki makinenin kolunu hareket ettirirken, "Allah'ın adına" mânâsına, "bismillah" demeli, çeşmeyi açarken, suyu dökerken ve oturup kalkarken her şeyi "bismillah"la bağlamalıdır. Böyle bir berberiniz yoksa, hayat adına tamam sayılmadığınız için zamanla bu eksiklik, çocukta farklı şekilde kendini hissettirecektir.

Bu münasebetle ehemmiyetli bir noktaya dikkatinizi istirham edeceğim. Bir velîmeye gitmek dinî bir vazife ve bir sorumluluktur. Kâinatın Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyururlar ki: *"Sizi bir düğüne, bir nişan merasimine davet ettikleri zaman icabet ediniz."*[7] Aleyhissalâtuvesselâm'ın bu emrine muhalefet edilemeyeceği açıktır. Böyle bir emir karşısında her mü'min; "Boynum kıldan incedir." der ve inkıyad eder. Amma dinin bir diğer prensibi olarak, içinde lehviyat, ma'siyyat, mâlâyâni şeylerin, hatta cürmün ve günahların irtikâp edildiği bir düğüne gitmeme de dinî bir tavırdır. Çocuğun gördüğü şeylerle bozulacağı, kafasına girip düşüncelerini bulandıracağı durumlar söz konusu ise, elbette ki onun böyle bir düğüne gitmesine kimse cevaz veremez.

d. Çocuğun İzleyeceği Televizyon Programlarını Seçme

Evinde televizyon bulunduran mü'min, çocuklarına seyrettireceği programları hassasiyetle intihap etmelidir. Televizyonun cürmü ve günahı olduğunu söylemiyoruz. Bu sözlerimiz televizyon aleyhtarlığı şeklinde de algılanmamalıdır. Ne var ki, televizyon kanalları ve programları arasında seçim yapmak da terbiye açısından bir zarurettir. Kaldı ki günümüzde Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri de konuya bu şekilde yaklaşmış ve bilhassa çocuklarla alâkalı değişik önlemler almışlardır. Evet onlar da bir kısım programlarının, hatta yayın politikalarının ve bazı filmlerin gençlerin ahlâkını ifsat ettiğini düşünerek müeyyideler getirmişlerdir. Gerçekten de bazı yayınlar, gençliğin ahlâkî ve itikâdî düşüncesini sarsmakta ve onların ruh dünyasını karartmakta, fısk ü fücûru da terviç etmektedir. Binaenaleyh, bir televizyon

kanalı, ahlâkınıza karşı savaş ilân ettiği hâlde evinizde hâlâ izlenebiliyorsa başta çocuklar olmak üzere o hanedekilerin ahlâklarının tefessüh etmesi, içten içe çürümesi kaçınılmaz olmuş demektir.

Bu sözlerimiz, kat'iyen ilmin, gelişmişliğin, tekniğin, fennin karşısında olduğumuz mânâsına hamledilmemelidir. Biz, tekniğin, insanlığın saadetine ve huzuruna matuf kullanılması ve geliştirilmesinden yanayız. Allah'ın bu nimetlerinden fikir, kültür, sanayi, sıhhat, tıp... gibi hususlar adına mutlaka istifade etmeliyiz. Böyle bir yaklaşım gericilik değildir; gericilik, bazı televizyon kanallarının onca şenâet, denâet, ve gayr-i ahlâkiliğine karşı her şeyi sineye çekip nesillerin tefessüh etmesine sessiz kalmaktır.

e. Kur'ânî Terbiye ile Yetiştirme

Hemen her ortama çarçabuk intibak eden çocuğun kalbi, kafası, kulağı, gözü ve sair duygularının günaha alışmasına meydan vermeme ve onun tertemiz bir muhitte neş'et edip gelişmesini sağlama yuvada görüp duyduğu; duyup doyduğu, dolduğu dinî atmosferi dışta da verebilme ve dış çevrenin aile muhitine mutabık olmasını temin etme de yine ebeveynin, muallimin, mürebbinin vazifesidir.

Aslında bütün güç ve kuvvetin baskı unsuru olarak kullanıldığı, Hakk'ın ayaklar altında çiğnendiği bir devirde, duygu ve düşünce istikametinin ve insan olma onurunun muhafaza edilmesi çok önemlidir. Binaenaleyh neslin terbiye-i Kur'âniye ile terbiye edilmesi ve ahlâk-ı Kur'âniye ile ahlâklandırılması; ahlâklandırılıp daima Hakk'a taraftar hâle getirilmesi, en aşılmaz güçler, kuvvetler karşısında dahi sarsılmayacak bir kıvama ulaştırılması milletçe varlık ve bekamızın en önemli esasları olduğu kanaatindeyim. Zira, hem duygu ve vicdan âleminde, hem de realiteler dünyasında ideal toplum örneği sadece Kur'ân sayesinde gerçekleşmiştir.

Denebilir ki, bin seneyi aşkın bir zaman dilimini ışıklandıran ve emin ellerle temsil edildiği sürece hep göz kamaştıran o mükemmel İslâm toplumu Kur'ân'ın aydınlık ikliminde neş'et etti. Bu toplumun ortaya çıkışı, tarihin akışını değiştirişi insanlık âleminin en hayretengiz hâdisesi olmuştur. Bu mükemmel toplum ve onu meydana getiren fertler, hiçbir düşünce, hiçbir felsefî cereyanla zihinlerini bulandırmamış, Kur'ân'ın dupduru kaynağından beslene beslene böyle bir kıvama gelmişlerdi.

Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ahlâkı, huyu

Kur'ân'dı; O'na iktida edenler de Kur'ân'ı duyuyor, onu yaşıyor ve onunla yeşeriyorlardı. Kur'ân'la irtibatlı göründükleri hâlde böyle bir mükemmeliyet sergileyemeyenler, onun ruhuna nüfuz edememiş sathî ruhlar ve sathî düşüncelerdir.

Kur'ân'ı anlamak ve onunla dirilmek, onun özünde derinleşmeye bağlıdır. Sadece onun ibare ve lâfızlarıyla oyalananlar –Allah bilir– sevap kazansalar da sevaba açık bir topluluk hâline gelemezler. Kur'ân'la münasebetimiz açısından asıl mesele, kalb, şuur, irade, idrak ve hislerimizle ona yönelerek benliğimizin bütün buutlarıyla onu duymaktır. İşte böyle bir yöneliş ve duyuş sayesinde Allah'ın bize seslendiğini hisseder, suya ve ziyaya ulaşmış rüşeymler gibi birdenbire yeşeririz. Âyetlerin her kelimesinde, her cümlesinde farklı derinliklere erer, ruhumuzun atlasını temâşâ ettiğimiz aynı anda göklerin haritasını müşâhede etme ufkuna ulaşırız.

Bana göre yeni bir nesil, ancak buna denk bir atmosferde oluşturulabilir.. ve derken bir "salih daire" süreci başlar; Kur'ân bütün esrarını sinelerimize boşaltır.. ve böyle bir zenginlikle ilimden imana, imandan marifete yükseldikçe, ona muhatap olma seviyemizin farklılaşmasıyla daha bir iç derinliğe ulaşırız; ulaşır ve Allahu Teâlâ'nın sözlerindeki enginliği daha bir farklı kavrarız. Evet, aksiyon öncelikli ve pratik eksenli Kur'ân talebeliği, onun bize açılması için biricik yoldur. Aksine, Kur'ân'a karşı irtibat ve saygımız şekilde kalıp öze inemediği sürece de ona yakınlık içinde uzaklıklar yaşarız. İnsanlar, Kur'ân'ın ruhundan, onu hayata hayat kılma zenginliğinden mahrum kaldıkları sürece, gerçekten mahrum ve tâli'siz sayılırlar. Kur'ân'la münasebette işin esası, bilginin ötesinde bütün insanî sistematiğin harekete geçirilmesidir. Elde edilen bilgilerin birer muharrik güç hâline getirilerek, Kur'ân'dan anlaşılan şeylerin şartlar, durum ve atmosfere göre realize edilmesi bir esastır. Bu yapılabildiği taktirde, insan yaratılış gayesi çizgisinde yerini alacak ve zebil olup gitmekten kurtulacaktır.

4. Terbiyede Hassasiyeti Devam Ettirme

Bir hakikati, bir düşünceyi ikame etmek, yerleştirmek başkadır, devam ettirmek daha başkadır. Bin bir ihtimamla teessüs ettirilmiş nice mefkûre ve ona bağlı müessese vardır ki, kuruluş ve işleyiş şartları itibarıyla herhangi bir kusur söz konusu olmasa da, devam adına gerekli olan hassasiyet gösterilemediğinden iki adım ileriye gidilememiş; hatta bir kısım "şerrü'l-

halef"ler yüzünden teessüsüyle yıkılış sürecinin başlaması bir olmuştur.

Evet bir şeyi inşa etme çok önemlidir. Ne var ki, inşa edilen her ne ise onun idamesi ve geliştirilmesi ondan daha önemlidir. İlk Müslümanlar, daha sonra da bizim milletimiz, bir toplumu ayakta tutabilecek dinamiklerin cemiyete mal olması, sonra da korunup kollanması mevzuunda fevkalâde titiz davranmış aklî, mantıkî, hissî hiçbir boşluğa meydan vermedikleri gibi, bilip inandıklarını hayata geçirme konusunda da asla kusur etmemişlerdi. Elbette ki bununla ferdî kusurları kastetmiyorum. Maksadım sıhhatli toplum ve onun istikbal vaadetmesi için gerekli olan esaslardır. Daha sonraları ise, bizim gibi bazı mirasyediler ya da meselenin ruhunu bilmeyenler ve İslâmî konuları sadece bir yönüyle ele alanlar, işi temelinden bozduk ve bize emanet edilen tarihî mirası geliştiremedik; hatta bir mânâda kuruttuk.

a. Şerrü'l-Halef Olmama

Kur'ân-ı Kerim'de, *"Kitap'ta Meryem'i de an!; Kitap'ta İbrahim'i de an!; Kitap'ta Musa'yı da an!; Kitap'ta İsmail'i de an!; Kitap'ta İdris'i de an..."* şeklinde, çeşitli nebilerin durumlarını bize peşi peşine sıralayan âyet-i kerimeler bulunmaktadır.[8] Kur'ân-ı Kerim, Meryem sûresinde bu seçkin insanların hususiyetleriyle beraber açtıkları çığırları da anlattıktan sonra şöyle buyurur: *"Nihayet onların peşinde öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı zayi ettiler; nefislerinin arzularına uydular. İşte bu yüzden de ileride sapıklıklarının cezasını çekecekler."*[9]

İşin mebdeinde Hz. Nuh, Hz. Âdem, Hz. Musa, Hz. Mesih, hatta Hz. Ruh-u Seyyidi'l-Enâm Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) olabilir. Şayet onlardan sonra gelenler şerrü'l-halef, yani onlara ters dönmüş, dolayısıyla da namazı zayi eden –dikkat edilirse, namazı terk eden demiyor– kılarken kılmıyor sayılan, Allah'a yakınlık vesilelerini uzaklık unsurları gibi kullanan, huzurda gaybûbet yaşayan; bu yetmiyormuş gibi kalkıp şehavâta yani cismanî arzularına uyan, dini kendi hevâsına göre yaşayan kimseler ise, yolun başlangıcındaki büyük insanların büyüklüklerinden yararlanmaları mümkün değildir.

Bizden evvelkilerin kaybettiği aynı noktada biz de kaybetme durumuyla yüz yüzeyiz. Namaz kılmak ağır geldiği için namazsız bir Müslümanlık, oruç zor olduğu için oruçsuz İslâmiyet ve cismanî arzulara uymada hudut tanımayan bir din anlayışı. İşte dünü de bugünü de kirleten mülevves düşünce!

Oysaki mü'min, her hâliyle hem imanın, hem emniyetin hem de Hakk'a teslimiyetin temsilcisi demektir. Evet o, Allah'a inandığı gibi, O'nun huzurunda iki büklüm ve yasakları karşısında da tir tir titreyen insan demektir.

b. Namaz Kılmanın Önemi

Resûl-i Ekrem kutsî bir beyanında: *"Namazımızı kılan, kıblemize yönelen ve bizim kestiğimizi yiyen bizdendir."*[10] Şimdi lütfen siz de buyurun bunun mefhum-u muhalifini düşünün!

Başı secdesiz, vicdanı paslı, insanlara karşı saygısız, anarşi çıkaran, nizam düşmanlığı yapan, devlet otoritesine karşı savaşan ve ülkede anarşiyi ikâme etmeye çalışan, bu hevâ ve hevesin çocuklarını siz kimden sayacaksınız!? Siz kimden sayarsanız sayın, böyle insanların Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) daire-i kudsiyesi içinde yerleri yoktur.

Evet namaz çok önemlidir; biz de o konuda müteyakkız olmalıyız. Namaz kılmayanı Resûl-i Ekrem ortada bir insan olarak göstermişti. Hele konu iman ise o daha da değişiktir. Efendimiz bir savaşa giderken bir kişi yardım teklifinde bulunur. Allah Resûlü *"Sen inanıyor musun?"* der. O da inanmadığını söyleyince, *"Senin yardımın bana lâzım değil."* buyurur.[11]

Evet, iman mü'minleri sahil-i selâmete götüren bir gemi, namaz da onun en hayatî unsurudur. M. Lütfi Efendi'nin dediği gibi "Namaz dinin direğidir, nurudur, sefine-i dini namaz yürütür, cümle ibadetin piridir namaz..."

Allah Resûlü bir başka hadis-i şeriflerinde ise şöyle buyururlar: *"Münafıklara en ağır gelen namaz sabah ve yatsı namazlarıdır."*[12] Şimdi biz, acaba bu namazları aşk u şevk ile kılabiliyor muyuz? Bana kalırsa, nifak duygusuna karşı gerçek tavrın adı namazda aşk u şevktir.

1 et-Taberânî, Müsnedü'ş-Şâmiyyîn 1/148.

2 Bkz.: Nisâ sûresi, 4/139; Yûnus sûresi, 10/65; Fâtır sûresi, 35/10; Münâfikûn sûresi, 63/8.

3 Fâtiha sûresi, 1/5-6.

4 Fâtiha sûresi, 1/7.

5 Hûd sûresi, 11/113.

6 Buhârî, edeb 96; Müslim, birr 165.

7 Müslim, nikâh 98, 101; İbn Mâce, nikâh 25.

8 Bkz: Meryem sûresi, 19/16, 41, 51, 54, 56.

9 Meryem sûresi, 19/59.

10 Buhârî, salât 28; Tirmizî, îmân 2; Nesâî, îmân 9.

11 Müslim, cihâd 150, Tirmizî, siyer 10.

12 Buhârî, ezân 34, mevâkît 20; Müslim, mesâcid 252.

Yedinci Bölüm
KUR'ÂNÎ VE KUR'ÂN DIŞI TERBİYENİN MUKAYESESİ

Kur'ânî ve Kur'ân Dışı Terbiyenin Mukayesesi

Bu bölümde terbiye konusunu temel itibarıyla "Kur'ân dışı terbiye, Kur'ân dışı ahlâk, Kur'ân dışı yol ve yöntem", bir de Kur'ânî terbiye ve ahlâk "Kur'ânî yol ve yöntem" olarak ikiye ayırıyoruz.

Neslimiz ya yanlış felsefî fikirlerle, bozuk ve aşırı (extreme) akımların, felsefelerin prensipleriyle ruhsuz, gaddar ve zalim; ya da Kur'ân'ın âli prensipleri ve ilâhî düsturlarıyla aziz, ufuklu ve merhametli olma durumundadır.

Doğrusu, insanlar ne zaman Kur'ân'dan uzak ve kendi tabiatlarıyla baş başa kalmışlarsa, zayıflara, acizlere, güçsüzlere karşı hep gaddar, zalim, merhametsiz davranmış ve onların sırtından geçinmiş, onları sömürmüş, onları hor, hakir görmüş ve horlamış; güçsüz ve zayıf düştüğü zaman da zillet göstermiş, el-etek öpmüş ve en küçük bir çıkar için iki büklüm olmuş, yerlere kapanmıştır.

Kur'ân, insanı nasıl ele alır? Ferdi nasıl tanır ve tanıtır?. Ve onun nasıl olmasını ister? Bu hususları işlerken Kur'ân'ın, "Müslüman" dediği kimsenin portresini çizmeye çalışacak ve konu ile alâkalı bazı prensipleri sıralayacağız ki, bu prensipleri benimseyen ve yaşayan ferde tam Müslüman, bu Müslümanların teşkil ettiği topluma da *ideal toplum* diyeceğiz.

Ferdin; fert olarak ve cemaatin bir rüknü olarak, iki tür konumu söz konusudur. Her şeyden evvel cemiyetin salâhının, ferdin salâhına bağlı olduğu açıktır. Öncelikle fert maddeten ve mânen sağlıklı olmalıdır ki toplum da sıhhatli olabilsin. Ferdin sıhhati, onun akidesinin sağlamlığı, amel-i salihe bağlılığı ve muâmelâtının şer'-i şerîfe uygunluğu ile ölçülür.

1. Kur'ân Dışı Terbiye

a. İnsanları Firavunlaştırır

Kur'ân dışı terbiye, bugüne kadar görüldüğü şekliyle fertleri zilletleri içinde potansiyel bir firavun yapmıştır. Evet, firavunluğun iki yönü vardır. Bir yönü itibarıyla güçlü, kuvvetli olma durumu ki işte bu durumda o "saldırgan, cebbar, zalim, hodfuruş ve bencildir." Diğer yönü itibarıyla zayıf ve iktidarsız olma hâlidir ki, bu zaviyeden de o, başkalarının ayağını öpecek kadar zelil, zavallı ve sefildir. Bediüzzaman'ın da buyurduğu gibi, dünyevîlik felsefesine bağlı biri, "aslında bir firavundur; fakat menfaati için en önemsiz şeylere ibadet eden zelil bir firavundur... hasis bir çıkar için şeytan gibi, şahısların ayağını öpen denî bir muannittir..." Kur'ân terbiyesiyle yetişmiş bir ruha gelince o, "Bir kuldur, ama mahlûkatın en büyüğüne karşı dahi ibadete tenezzül etmeyen aziz bir kuldur..."

Bu durum, sadece Hz. Musa'nın karşısındaki firavun için değil, tarihteki bütün firavun meşreplerin ortak vasfıdır. Bu kabil firavunların en mebzul olduğu çağ da bu çağ olsa gerek. İşleri düştüğü zaman veya çıkarları söz konusu olduğunda karşınızda iki büklüm olur, zilletle kıvranır ve ayağınıza kapanırlar; ayaklarını sağlam bir yere bastıkları ve kendilerini güçlü hissettikleri zaman da saldırgan vahşi, hodbîn ve hodfurûş kesilirler. Bu, "iki yönlülüğün" ifadesi olarak bunlar firavun ve nemrutlukla anılırlar.

Firavunlaşan insanların bu çarpık psikolojisini, Kur'ân şöyle resmeder: *"Derhal (adamlarını) topladı ve (onlara) bağırdı: 'Ben, sizin en yüce Rabbinizim!' dedi."*[1]

Bu, onun tefer'un ettiği, ordusu ve etrafıyla kendisini büyük gördüğü andır.

Onun bir de alçaldığı, zillete düştüğü hâli vardır. Bu hâliyle o zelillerden daha zelil ve sefillerden daha sefildir ki, onun o esnadaki ruh hâlini de Kur'ân şöyle tasvir eder: *"Biz, İsrailoğullarını denizden geçirdik. Ama firavun ve askerleri zulmetmek ve saldırmak üzere onları takip etti. Nihayet (denizde) boğulma hâline gelince, (Firavun) 'Gerçekten, İsrailoğullarının inandığı Tanrı'dan başka tanrı olmadığına ben de iman ettim. Ben de Müslümanlardanım!' dedi."*[2]

Gönülden söylemediği, söyledikleri onun riyakârca çığlıkları olduğu, duygu, düşünce ve ifadelerinde samimî olmadığı dikkatle bakılınca hemen anlaşılır. İhtimal eğer o anda olsun doğru söyleyip istikamet içinde hissiyatını ifade etseydi, Allah onun imanını kabul edebilirdi. Samimî olmadığı ve sıkıştığından ötürü dua ve yöneliş adına Allah bu canhıraş çığlıkları kabul buyurmamıştı. İşte

bu, tipik bir firavunluktur. Günümüzde yüzlercesiyle karşılaşırsınız bunların. Makam ve mansıpları adına kapınıza kadar gelir el-etek öperler; işleri bitince de çeker giderler.. gider de sizi “nesyen mensiyya”[3] vefasızlığına mahkum ederler. Doğrusu siz her zaman bu tür insanların, sizin millî problemleriniz, dininiz, imanınız, diyanetiniz ve neslinizin terbiyesi gibi.. konularda hiç mi hiçbir çabada bulunmadıklarını ve sadece göz boyama nevinden sizi aldatmaya çalıştıklarını acı acı müşâhede eder ve bunlardan tiksinirsiniz.

Kur’ân dışı terbiyenin terbiyezedeleri, belki bütün hususiyetleriyle firavun değillerdir. Biz de işin bu yanını nazara alarak hassas ve titiz davranıp bu tür hareketlere “firavun ahlâkı” demekle iktifâ ediyoruz. Bazen bir mü’minde firavun ahlâkı, bir kâfirde de Musa ahlâkı bulunabilir. Mü’minde firavun ahlâkı temâdî edip giderse; o mü’min –Allah muhafaza buyursun– neticede firavunlaşabilir. Ahlâk-ı hamîdeden Musa ahlâkına sahip bir insan da neticede, belki bir gün Hz. Musa yörüngesinde seyahat edecek duruma gelebilir. Evet Allah insanların boyuna posuna, endamına, ırkına, sınıfına değil; kalbine, kalbî hayatına, takvasına, zühdüne; tek kelimeyle keyfiyet ya da evsâfına bakmaktadır.

Bu konuda Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyururlar: *“Allah sizlerin ne cisimlerinize ne de suretlerinize bakar. O, sizin kalblerinize ve amellerinize nazar eder.”*[4]

b. İnsanları Muannid ve Mütemerrid Yapar

Kur’ân dışı bir terbiye ile yetişmiş insan, mağrur muannittir. “İzzet-i nefsim, onurum, gururum.” der ve bu uğurda nice hakkı ve nice değeri tereddüt etmeden ayağının altına alır. Hâlbuki insana “inat hissi” hakta sebat ve inandığı davadan dönmemek için verilmiştir.

Evet her türlü mal, mansıp, câh ve her türlü nimetten mahrum edilseniz dahi bildiğiniz ve inandığınız davadan dönmemek için Allah, inat duygusuna esas teşkil eden bir hisle sizi güçlendirmiştir. Ne var ki siz, sû-i istimal ederek bu hissi, yanlış hususlarda hem de ısrarla kullanırsanız, yararlı olan o duygu zararlı bir hâle inkılâp eder. Böyle bir ahlâk içinde temâdi ise –Allah muhafaza buyursun– bir sukut başlangıcıdır. Neticede böyle bir huy insanı firavunluğa sürükler. Öyle ki artık bu ahlâkta olan bir insan, karşısında “hakk”ı görse bile kabul etmez ve en küçük bir menfaat karşısında iki büklüm olmadan da geri kalmaz.

Geçmişte de günümüzde de durum aynıdır ve değişmemiştir.. evet Kur'ân dışı, Kitabullah dışı terbiyenin ruhlarda hâsıl ettiği şey dün ne ise bu gün de odur. Biz aydınlar diye söze başlayan, herkese tepeden bakan, kendi gibi düşünmeyenleri insanaltı varlıklar gören, güçsüz ve zayıf olduğu zaman sünepeleşen, imkân ve iktidara ulaştığı zaman kendi gibi düşünmeyenlere hakk-ı hayat tanımayan günümüzde de bir sürü firavun olabilir. Bazı şartlar ve hususi durumlar istisna edilecek olursa karakter bakımından bunlarla eskilerin bir birinden farkı yoktur.

Kur'ân dışı terbiyede sadece karnın doyurulması, nefsin hevesatının tatmin edilmesi söz konusudur. Onlar insanlığın saadeti derken, sadece nefislerinin ve hevesatlarının tatminini düşünürler.

Amerika, Almanya, İngiltere, Fransa, İsveç, Norveç, Hollanda gibi bir kısım memleketler iktisadî durumlarını düzeltmiş ve kendi cemiyetlerini huzura, saadete kavuşturmuş olduklarını düşünebilirler. Onlara göre, ütopya yazarlarının tasvir ettikleri ideal dünya gerçekleşmiş demektir. Biz gerçek huzur ve saadeti, imanda ve İslâm'da görüyoruz. Onlar ise huzur ve saadetin, ekonomik durumun mükemmeliyeti ve iktisadî bütün problemlerin giderilmesine bağladıklarından mutluluğu maddî refahın neticesi olarak görmektedir. Yani cüzdan doluysa, devletleri de güçlüyse toplum huzurlu demektir.

Ancak yığın yığın intiharların ve yeni yeni felsefî sistemlerin ortaya çıkması, her gün ayrı bir kılık ve kıyafetteki huruç hareketleri, değişik düşüncelerle kendilerini tatmin etmeye çalışmaları gösteriyor ki, bu toplumlarda çok ciddî bir tatminsizlik ve huzursuzluk bulunmakta ve mutlak saadet için maddî refah yetmemektedir. Buna "avuntu felsefesi" de diyebiliriz ki, iyi yer, iyi giyerse o mesuttur, bahtiyardır. Zaten bu felsefe karnını doyurmaya, hevesat-ı nefsaniyeyi tatmin etmeyi, ferdin gayesi olarak görmektedir.

c. Hedefi Menfaattir

Kur'ân dışı terbiyenin hedefi menfaattir. Bütün mücadelelerin esası başka değil menfaattir. Bir iş yaptığınızda, "Bu işin sonucunda maddî olarak ne elde edeceksiniz?" sorusu hep bu gibi kimselerden gelir.

Yine bunlar, her şeye maddiyatçı bir gözle baktıklarından, "Şimdiye kadar namaz kıldınız da devlet mi yükseldi; oruç tuttunuz da millet refaha mı kavuştu?" derler. İşte bu mantalitedeki kimseler hiçbir zaman hak ve hakikat

adına konuşan, imanın, Kur'ân'ın müdafaasını yapan birini hazmedemezler veya anlayamazlar. Buna da isterseniz "Kur'ân dışı olmanın kabalığı" diyebilirsiniz.

d. Hayatları Mücadele, Diyalektik ve Demagojiye Dayalıdır

Menfaatin en önemli özelliği, her arzuya kâfî gelmediğinden o uğurda boğuşmasıdır. Hedefi menfaat olan her toplum, mevcut menfaatler bütün arzulara kâfi gelmediği için ardı arkası gelmeyen, müteselsil boğuşmalara, vuruşmalara sebebiyet verir. Kapitalizmden komünizme, sosyalizmden faşizme kadar sonunda "izm" bulunan bütün sistemlerin içinde bulundukları durum, işte bu çerçevedeki menfaat mücadelesidir. Hatta bu mantığa göre gerekiyorsa başkasının mâmelekine el koyma, bir yolunu bulup onun her şeyini almak da caizdir. Evet menfaat üzerine müesses veya menfaatin hedef alındığı Kur'ân dışı sistemlerde yaşamak için en mühim bir düstur çarpışmaktır.. güçsüzün elenip gitmesidir ve yaşamanın muktedirlere has bir imtiyaz olmasıdır.

Bunu biyolojiye tatbik ettiğiniz zaman, karşınıza Lamark veya Darvin'in teorileri çıkar. Tekamül nazariyesinde "ıstıfa-i tabiî" ya da "Dehrin hâdiseleri karşısında mukavemet edenler yaşama hakkına sahiptirler." gibi çarpık esaslara dayandırılan bu sistemler gerçek insanî değerleri yerle bir etmişlerdir. Bu prensibe inananlara göre, devletler ve toplumlar arası konularda da muhite müsait olan, hâdiselere karşı koyabilen ve hayat mücadelesinde üstte kalanlar yaşama hakkına sahiptirler. Her şeyi "Hayat bir cidalden ibarettir." esasına göre hayvanat âleminden nebatat âlemine kadar bütün varlıkların birbiriyle münasebetlerini vuruşmaya, kavgaya bağlayan bu anlayış, insanların hâlihazırdaki hâllerini de cidalin bir neticesi olarak görmekte ve birbirini yemeyi meşru saymaktadır.

e. Toplumlararası Rabıta Irkçılık ve Şovenizmdir

Kur'ân dışı terbiyenin fertler ve toplumlar arası kabul ettiği en önemli rabıta kaba ırkçılık ve bazen de –bu asırda çokça şahit olduğumuz gibi– temelinde tamamen "iştirak" fikri olan şuyûiyye ve komünizmdir. Bu telâkkiler, toplumu bu rabıtalarla bir araya getirmeyi düşünürler. Hâlbuki ırkçılık, şovenizm ve benzer cereyanlar başkalarını yutma esasına göre planlanmışlardır ve öyle hareket ederler. Meselâ komünizm, karşısındaki bütün sistemleri yutmaya göre programlanmıştır. Faşizm veya Nazizm, karşısındaki bütün sistemleri yutmakla beslenmeye planlandığını yakın tarih göstermektedir. Evet bu terbiye

anlayışının, Birinci ve İkinci Cihan Harplerinde ortaya koyduğu netice bütün vuzuhu ve şenaatiyle ortadadır.

f. Kuvveti Esas Alır

Kur'ân dışı sosyal ve felsefî sistemlerde nokta-i istinat kuvvettir. Kim kuvvetliyse o haklıdır ki, bu da tam bir firavun ahlâkıdır. İnsanî değerlere saygılı olmayan kuvvetin işi tecavüzdür. Meseleyi kuvvet prensibiyle ele alan, her şeyi kuvvete bağlayan bir insanın tecavüzden kendini alıkoyması çok zordur. İnsanlık, hususiyle yirminci asırda yığın yığın bunun örneklerini yaşadı. Öyle ki fertlerin saldırganlığı bir yana, toplumlar dahi sadece birbirini yiyip bitirme içgüdüsüyle hareket etmeye başladılar. Kur'ân dışı ahlâkın onların ruhlarında yaptığı tahribatın tesirleridir ki, mü'minlerde dahi âdeta bu olumsuzluğun radyoaktif tesiri mahiyetinde çeşit çeşit menfilikler zuhur etmeye başladı.

2. Kur'ânî Terbiye

a. Kur'ân Talebesi Bir "Kul"dur

Kur'ân'ın talebesi, bir zalim, bir gaddar, bir hodfurûş, bir hodbîn, bir cebbar değildir. O sadece bir kuldur; Allah'ın kulu. Kur'ân, her fırsatta insanların Allah'a kul olduğunu hatırlatır ve bunun onun için bir şeref, bir pâye olduğunu vurgular. Kur'ân'ın terbiyesi sayesinde bir insan, kendisinin, Allah'a kul olduğunu kavramışsa, en büyük bir fazileti ihraz etmiş demektir. Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) en mümeyyiz vasfı Allah'ın kulu olma vasfıdır. عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ *"Kulu ve Resûlü..."* Bazı imamlara göre Arapçasındaki bu vav, mutlak cem' içindir ve tertip söz konusu değildir. Tertibi kabul edenlere göre konuyu ele alacak olursak, bundan, Resûl-i Ekrem'in evvelâ kul olduğu anlaşılır. Bunda da lâtif bir nükte vardır. Resûl-i Ekrem elçi olmadan evvel de Allah'ın kuluydu, vefatıyla elçiliği bittikten sonra da yine Allah'ın en aziz, en eşref, en ekrem kuludur. Her şey bitse de kulluk temâdî edip gitmektedir.. evet her şey, nübüvvet, vilâyet ve bunlara terettüp eden bütün vazifeler biter. Bitmeyen bir şey vardır: Ezel ve ebed sultanı olan Allah'a kulluk...

Allah'ın: *"Ey insanlar kulluk edin!.."*[5] demesine karşılık, mü'min günde kırk defa kemerbeste-i ubudiyetle Allah'ın huzuruna gelir, *"Yalnız Sana kulluk ederiz."*[6] der.

İyi bir mü'min, en büyük mahlûkata dahi ibadete tenezzül etmeyen aziz bir kuldur. O sadece Allah'a kul ve bendedir. Bu yönüyle de o zelil gibi göründüğü anlarda da tam bir sultandır. O, hiçbir firavuna karşı bel kırıp boyun bükmez ki, Peygamberler'in (aleyhimüsselâm) hayatı bu konuda mühim örneklerle doludur. Onlar, Mâbud-u Mutlak, Maksûd-u bi'l-İstihhak'ı bir olarak tanımış ve hiçbir zorlama karşısında başkalarına serfürû etmemişlerdir.

Hayalen devr-i risâletpenâhîye gitseniz, göğsüne kızdırılmış demirlerin basıldığı Ammar bin Yasir'i; her gün başına yediği sopalarla yere yıkılan Mus'ab bin Umeyr'i; aç susuz bîtap kıvranan Sa'd bin Ebî Vakkâs'ları görecek ve Hakk'a kulluktaki derinlik karşısında başlarınızın döndüğünü hissedeceksiniz. Müteakip asırlarda da –derece farkı mahfuz– bu derin gönül insanlarını görmek mümkündür. Evet hem her dönemde haksızlığa karşı koymuş, hakperestlik şuuruyla şahlanmış, hakkı tutup kaldırmış; kaldırmış ve zulmü, ilhadı yerle bir etmiş nice Hak erleri vardır.. Kur'ân'ı rehber edinen, Kur'ân için yaşayan nice Hak erleri..

Bazı şeyler vardır ki onlar kolay işlerdir. Cemiyetler teşkil etme, gruplar oluşturma, kongreler akdetme, maaşla, ücretle ve değişik beklentilerle iş yapma.. evet bunlar rahat şeylerdir. Önemli olan dünyevî, uhrevî beklentilere girmeden hakkı tutup kaldırmak ve bu hayatî vazifeyi ilelebet devam ettirecek hasbî, diğergâm, Allah'a kulluğun ötesinde pâye aramayan "nâr-ı beyzâ" nesiller yetiştirmektir. Bunların en parlak unvanları "Kur'ân talebeliği"dir; onun ötesinde başka bir namla anılmayı da düşünmezler.

b. Mütevazı ve Allah'a Karşı Fakirdir

Kur'ân tilmizi mütevazıdır. O, dış görünüşü itibarıyla bazılarınca miskin, uyuşuk zannedilebilir; değildir, her şeyi aşabilecek halim selimdir; ama Mâbudundan gayrısına boyun eğmeyecek kadar aziz ve kararlıdır. Zaten bir iç dinamizme sahiptir. O böyle bir şeyi şirk sayar. Kur'ân'ın talebesi, zahirde fakir ve güçsüz görünümlüdür. Bu da onun ayrı bir farklı yanıdır; zira onun zaafı ve fakrı Allah'a yükselmesi için iki kanat gibidir. O, aczini, zaafını vicdanında hissettikçe, Cenâb-ı Hakk'a karşı itimadı daha bir artar.

Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) gibi: *"Göz açıp kapancıya kadar dahi bizi nefsimizle baş başa bırakma."*[7] der durur. İşte aczin, zaafın ve fakrın bu iç derinliği, onun için nuranî iki kanat gibidir ki, o nefsinde aczini, fakrını ve zaafını idrak ettikçe, acz ve fakrın kanatlarıyla hep Cenâb-ı Hakk'a

ubudiyete koşar ve O'nun hoşnutluğunu arar.

c. Hedefi Allah'ın Rızasıdır

Kur'ân talebesinin hedefi, gaye-i hayali sadece ve sadece rıza-yı ilâhîdir. O, nazarını hep rıza ufkuna diker ve Cenâb-ı Hakk'ın kendisine bir gün: *"Ey tertemiz, âsudeliğe ermiş, arınmış itminan ufkundaki nefis, Rabbin senden razı, sen de O'ndan; dön Rabbine!"*[8] hitab-ı celilini intizar eder durur. Hz. Yusuf (aleyhisselâm) da *"Ey Rabbim! Mülkten bana (nasibimi) verdin ve bana (rüyada görülen) olayların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin. Beni Müslüman olarak öldür ve salihler arasına kat!"*[9] sözleriyle o ideal ufku ifade ediyordu. Mısır'da muallâ bir mevki' ihraz etmiş.. senelerden beri ağlaya ağlaya bîtab düşmüş, dilhûn babasının gözyaşları dinmiş.. kendisine kötülük yapan kardeşleri gelip onunla aynı çizgiye ulaşmış ve maddî-mânevî huzurda şahikalarda dolaştığı bir anda, Allah'a yapmış olduğu bu teveccüh, üzerinde dikkatle durulması gereken önemli bir husustur.

Demek oluyor ki, dünyevî bütün refah, saadet ve her türlü huzurun üstünde daima ağırlığını hissettiren, kalbin tam itminana kavuşacağı bir mazhariyet vardır ki, o da, Cenâb-ı Hakk'ın hoşnutluğu ve rızasıdır.

Mü'minin, bütün sa'y u gayretindeki hedefi rızâ-yı ilâhidir, yani Allah'ı hoşnut etmektir. O, Allah emrettiği için ve rızâ-yı ilâhiyi kazanmak ümidiyle ibadet yapar; sa'yinin semeresinin de ahirette verileceğini düşünür. Dünyada iken bir lütufla karşılaşırsa hamd ve sena eder. Allah karşısında yüzünü yerlere sürer. Evet mü'min, sadece ve sadece rızâ-yı ilâhiyi düşünür ki, Kur'ân-ı Kerim pek çok âyet-i kerimesiyle bu hususu teyit eder.

Ezcümle; *"Bana, din ve ibadetimi yalnız Allah'a tahsis ederek gönülden ona kullukta bulunmam emredildi."*[10]

"De ki, ben ibadetimi yalnız O'na has kılarak sadece Allah'a kulluk ederim."[11]

"Hâlbuki onlara şirkten uzaklaşıp sadece ve sadece muvahhid olarak Allah'a ibadet etmeleri, namazı dosdoğru kılmaları, zekâtı vermeleri emredilmişti."[12] gibi âyetlerle mü'min her zaman ihlâsa ve rıza-ı ilâhiyi aramaya yönlendirilmiştir.

d. Hayat Düsturu Yardımlaşmadır

Kur'ân, düstur-u hayat olarak teâvün ve tesânüdü esas almaktadır. *"İyilik ve (Allah'ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın. Allah'tan korkun; çünkü Allah'ın cezası çetindir."*[13]

Evet mü'minler dinin emirlerini yaşama ve yaşatma hususunda birbirlerine yardımcı olmalı ve birbirlerine dayanarak dini yaşamaya çalışmalıdırlar. Unutmamalıyız ki, İslâm'ın içtimaî yönü daha baskındır. Onun içtimaî yönünü ayağa kaldırmak ayakta tutmak ve devam ettirmek zaruridir. Öyleyse *"Birr ve takvada birbirinize yardımcı olunuz."*[14]

Zira hayat, cidalden ibaret değil; o yardımlaşma ve dayanışmadan ibarettir. Zerreler nebatata, nebatat hayvanata, hayvanat da protein konserveleri olarak bizim imdadımıza koşarlar. Hatta her şeyde bir yardımlaşma vardır. Havanın, toprağın, suyun zerreleri, atomlar ve atomların parçacıkları bir yardım esprisine bağlı olarak mevcudiyetlerini sürdürürler.

Mü'min, kâinatı böyle bir yardımlaşma armonisi olarak görür ve "Kâinat tepeden tırnağa bir yardımlaşmadan ibarettir." der. Öyleyse insan da kâinattaki bu umumi ahenge uymalı, bu senfonizmayı, bu umumi mûsıkîyi bozmamak için o da hep yardıma koşmalıdır.

e. Aramızdaki Rabıta Kardeşlik Rabıtasıdır

Kur'ân, mü'minler arasındaki rabıtayı uhuvvet olarak belirlemektedir.

Bütün Müslümanlar arasında bu rabıta tesis edilmeli ve bu rabıtaya göre bir kere daha kardeşlik duygusu vurgulanmalıdır. Hele diyaneti bir olan, İslâmiyeti yaşayan kimseler kopmayacak şekilde birbirlerine kenetlenmelidirler. Zaten *"Mü'minler ancak kardeştir."*[15] Mü'min, yeryüzünde iman eden herkese kardeş nazarıyla bakmalı, kâinatı da bir "mehd-i uhuvvet" gibi görmelidir.

f. Hak Düşüncesi Esastır

Kur'ân terbiyesi, nokta-i istinat olarak "kuvvet"e bedel "hakk"ı kabul eder. "Kim haklı ise o kuvvetlidir." der. Bu gün zayıf olsa dahi ileride Allah'ın tevfik ve inayetiyle hak mutlaka galebe çalacaktır inancına bağlı yaşar.

Mü'minin nazarında hakka saygı âdeta ibadettir. Onun içindir ki Hz. Ömer gibi Halife-i rûy-i zemin, bir zimmî ile mahkemede mürâfaa olur.. ve Halife ile

zimmînin murâfaa olduğu mahkemedeki hâkim, Emiru'l-mü'minin'i kendi yanına çağırmak için bir iltifatta bulununca Emiru'l-mü'minin onu itab eder ve adil olmaya çağırır.

Kur'ân dışı felsefî sistemlerin tesirine girmemiş bir mü'min, *"Asra yemin ederim ki insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır."*[16] âyet-i kerimesinde öngörüldüğü şekilde, her zaman hakkı yaşar, hakkı tavsiye eder. Âkif'in dediği gibi:

Hâlik'in nâmütenâhi adı var en başı Hak,
Ne büyük şey kul için hakkı tutup kaldırmak!
Hani ashab-ı kiram ayrılalım derken,
Mutlaka Sûre-i ve'l-asr'ı okurmuş neden?
Çünkü meknûn o sûrede esrar-ı felâh;
Başta iman-ı hakîkî geliyor, sonra salâh,
Sonra hak, sonra sebat işte kuzum insanlık;
Bu dördü birleşti mi yoktur sana izmihlal artık..

Eşya, vücûd-u Hak'la kâimdir. Eşyanın zıllî bir hakikati varsa o da Allah'ın Hak ismine dayalıdır. Zaten "Hak" esmâ-i ilâhînin en büyüklerindendir.

Mü'min kuvveti hakta görür. Kim haklıysa o kuvvetlidir. "Hak yüce ve yüksek olup, hak geride bırakılamaz." bir İslâm prensibidir. Dolayısıyla hak daima âlîdir ve hiçbir şey onun önünü kesemeyecektir.

1 Nâziât sûresi, 79/23-24.

2 Yûnus sûresi, 10/90.

3 "Unutulup gitmiş" (Meryem sûresi, 19/23).

4 Müslim, birr 32-33; İbn Mâce, zühd 9.

5 Bakara sûresi, 2/21.

6 Fâtiha sûresi, 1/4.

7 Ebû Dâvûd, edeb 101; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 5/42.

8 Fecr sûresi, 89/27.

9 Yûsuf sûresi, 12/101.

10 Zümer sûresi, 39/11.

11 Zümer sûresi, 39/14.

12 Beyyine sûresi, 98/5.

13 Mâide sûresi, 5/2.

14 Mâide sûresi, 5/2.

15 Hucurât sûresi, 49/10.

16 Asr sûresi, 103/1-3.

Sekizinci Bölüm
KRİTERLERLE SON SÖZ

Kriterlerle Son Söz [1]

Kitabımızın buraya kadar olan kısmında gelecek nesillerin gözlerimize fer verecek çocuklardan meydana gelmesini arzu ediyorsak, bir sanatkâr inceliği ve hassasiyeti içinde onların yarınlara hazırlanmasına ihtimam göstermemizin zaruretini anlatmaya çalıştık.

Çocuğun terbiyesinde izdivaçtan yuvaya, ondan da anne-baba, mektep ve arkadaş çevresine kadar birçok tesirin mevcudiyetini hatırlattık. Mevzuu bitirirken daha önce Ölçü veya Yoldaki Işıklar isimli çalışmamızda yer verdiğimiz bazı kriterleri –son söz mahiyetinde– burada da hatırlatmak istiyoruz:

Çocuk

Bir ağacın, nesil ve nev'ini devam ettirmesinde çekirdek ve tohumu ne ise, insan nesli ve nev'inin devamında da çocuk aynı şeydir. Çocuklarını ihmal eden milletler inkıraza, onları yabancı ellere ve yabancı kültürlere terk edenler de, özlerini kaybetmeye mahkumdurlar.

* * *

Her otuz-kırk senede bir milletin en aktif ve en verimli kesimini teşkil edecek nesiller, bugünkü çocuklardır. Çocukları küçük ve değersiz görenler, millet hayatında nasıl mühim bir unsuru hafife aldıklarını düşünüp ürpermelidirler.

* * *

Bugünün nesillerinde görülen fenalığın, bir kısım idarecilerde müşâhede edilen yetersizliğin ve milletçe çekilen sıkıntıların mesulleri, otuz sene evvelki hâkim unsurlardır. Çeyrek asır sonraki her türlü facia veya faziletler de, bugünkü nesillerin talim ve terbiyesini derpiş edenlere ait olacaktır.

* * *

Geleceğini teminat altına almak isteyen her millet, sağa sola harcayacağı zaman ve enerji kadar bir kısım imkânları da, yarının büyük insanları olacak

çocukların yetiştirilmesine sarf etmelidir. Başka yönlere harcanan şeylerin büyük bir kısmı bâdihevâ gitse bile, nesillerin insanlığa yükseltilmesi istikametinde sarf edilen şeyler, bitip tükenme bilmeyen bir gelir kaynağı gibi devam edip duracaktır.

* * *

Günümüzde toplumun yüz karası sayılan sefiller, şerliler, anarşistler, ayyaşlar, morfinmanlar, esrarkeşler.. dün terbiyelerinde ihmal gösterdiğimiz çocuklardır. Bilmem ki, bugünkü ihmallerimiz yüzünden, yarın sokaklarımızı ne türlü nesillerin dolduracağını hiç düşündük mü?

İzdivaç

Yarının kaderine, teknik ve teknolojik üstünlüğe sahip olan milletler değil; evlilik müessesesini ciddî olarak ele alan ve kendi nesillerini insanlığa yükseltmesini bilen milletler hâkim olacaktır. Evlilik ve doğum meselesini ciddî olarak ele alamamış, kendi terbiye felsefesiyle nesillerine sahip çıkamamış milletler, bugün olmasa da yarın, zamanın insafsız dişlileri arasında eriyip gitmeye mahkumdurlar.

* * *

Evlenmek, zevk ve haz için değildir; evlenmek, aile teşkili, milletin bekâ ve devamı, ferdin duygu ve düşüncelerinin dağınıklıktan kurtarılması ve cismanî hazlarının zapturapt altına alınması içindir. Bu konuda zevkler ve hazlar ise, fıtratın çok meselelerinde olduğu gibi, birer avans ve imrendirmeden ibarettir.

* * *

Evlenecek kimseler, birbirlerinin üstlerine-başlarına, kılık ve kıyafetlerine, hatta servet ve dış güzelliklerine göre değil; bu en ciddî meselede, ruh güzelliği, namus ve ahlâk anlayışı, fazilet ve karakter yüksekliğine göre karar vermelidirler.

* * *

Evlenirken gerekli tetkikatı yapmamış veya yapma fırsatını bulamamış kimselere, iş gelip boşanma kertesine dayanınca, en akilâne kriterlerin dahi hiçbir yararı olmayacaktır. Evet, mesele yuvadaki yangından az zararla kurtulmak değil; önemli olan, yangın çıkaracak unsurların yuvaya sokulmamasıdır.

* * *

Daha ilk teşebbüste Hakk'a sığınılarak, mantık ve muhakeme üzerine kurulmuş öyle mübarek yuvalar vardır ki, bütün bir hayat boyu tıpkı bir mektep gibi çalışır ve yetiştirdiği çıraklarıyla, mensup olduğu milletin devam ve bekâsını teminat altına alır.

* * *

Düşünülmeden-taşınılmadan izdivaç adına ortaya konan evlilikler ve bir araya gelmeler, arkada ağlayıp sokaklarda sürünen eşler, "öksüzler yuvası"na bırakılan yetimler ve aileleri yüreklerinden yaralayan caniliklerle neticelenmiştir.

* * *

Evliliğin, ferde ait fayda ve menfaati bir ise, millete ait olanı pek çoktur. Bu itibarla, bozuk evlilik gibi, hiç evlenmemek de, kızları sefil, delikanlıları rezil edip, millete su ve kan kaybettiren bir koleradır.

Yuva

Ta baştan sağlam esaslar üzerine kurulmuş ve maddî-mânevî saadetin dalgalanıp durduğu bir yuva, milletçe var olmanın en sağlam bir temel taşı ve faziletli fertler yetiştirmenin de mübarek bir mektebidir. Evlerini mektepler kadar feyizli ve bereketli, mekteplerini de evleri kadar sıcak hâle getirebilen milletler, ıslah hareketlerinin en büyüğünü yapmış, gelecek nesillerin huzur ve mutluluğunu garanti altına almış sayılırlar.

* * *

Millet, hane cüz-'i fertlerinden meydana gelir. Bu itibarla, evler iyi ise millet iyi, evler kötü ise millet de kötüdür. Keşke, milletin salâhını isteyenler, her şeyden evvel hanelerin ıslahına çalışsalardı...!

* * *

"Ev"e, içindeki insanlara göre "ev" denir. Bir hanenin fertleri, o hanede oturanların insanî değerleri paylaştıkları ölçüde mesut sayılırlar. Evet, diyebiliriz ki insan, eviyle insanca yaşar; ev de, içindeki insanlarla "ev" olur.

* * *

Ev, küçük bir millet; millet de, büyük bir hanedir. Büyük-küçük herhangi bir haneyi arızasız idareye muvaffak olmuş ve hane halkını insanlığa yükseltebilmiş birisi, az bir gayretle daha büyük organizasyonlarda da başarılı

olabilir.

Anne-Baba

İnsan nesli, yine ancak insanla devam eder, kalbin ve ruhun hayat seviyesine doğru kanatlanmış insanla... Terbiye görmemiş, ruhî melekelerini geliştirememiş ve dolayısıyla da insanlığa yükselememiş nesiller, Âdem soyundan gelseler bile, insan azmanı bir çeşit garip yaratıklar; böylelerinin anne ve babalığını yüklenenler ise, bağrında canavar büyüten bedbahtlardır.

* * *

Anne-babanın, evlatlarını yetiştirip faziletlerle donattıkları nispette onlara "evladımız" demeye hakları var ise de, ihmal edilmiş yavruları hakkında böyle bir iddiada bulunmaları kat'iyen muvafık değildir. Hele ona, fenanın-çirkinin yollarını gösteriyor, onu insanlıktan uzaklaştırıyorlarsa...

* * *

Bir milletin devam ve bekâsı, iyi yetiştirilmiş nesillerle kaimdir; millî varlığı ve millî ruhu mükemmelleştirilmiş iyi nesillerle... Milletler, geleceklerini emanet etmek üzere mükemmel bir nesil yetiştirememişlerse, istikballeri karanlık demektir. Hiç şüphe yok ki, nesillerin iyi yetiştirilmesinde en birinci vazife, anne ve babalara düşmektedir.

* * *

Anne-baba, çocuklarına sahip çıkar, onların duygu ve düşüncelerini hem kendileri hem de topluma yararlı olacak şekilde geliştirirlerse, millete yeni ve sağlam bir rükün kazandırmış olurlar. Aksine, onu insanî duyguları itibarıyla ihmal etmişlerse, cemiyetin içine herhangi bir haşere salmış sayılırlar.

* * *

Ruhları aynalar gibi parlak, fotoğraf makineleri kadar süratli kayıt yapan çocukların ilk mektepleri, kendi haneleri, ilk terbiyecileri de anneleridir. Annelerin sağda solda harcanmadan iyi birer terbiyeci olarak yetiştirilmeleri, bir milletin varlığı ve bekâsı için en mühim bir esastır.

* * *

Çocukların talim ve terbiyesi, hanenin nizam, huzur ve âhengi adına insanlık mektebinin ilk hocası kadındır. Kadına yeni yeni yerler arandığı günümüzde bir kere daha, Kudret elinin ona bahşettiği bu müstesna mevkiin hatırlanması, bir kısım fuzûlî arayışları önleyeceği kanaatindeyiz.

* * *

Ruhunda olgunluğa ermiş bir kadının, yetiştirip arkada bıraktığı hayırlı halefleri sayesinde, yuvası devamlı bir buhurdanlık gibi tüter ve içlere inşirah veren rayihalar salar. İşte bu rayihaların esip durduğu uhrevî mekân, her türlü tarif ve tavsifin üstünde tam bir Cennet bahçesidir.

* * *

Kalbini iman nurları, kafasını da ilim ve içtimaî terbiye ile aydınlatmış bir kadın, evini yeniden her gün inşâ ediyor gibi, ona yeni yeni güzellik buutları ekler. Sefih ve kendini bilmezlere gelince, mevcut yuvaları bile yıkıp harabeye, kasvetleştirip mezara çevirirler.

Terbiye ve Genç

Terbiye başlı başına bir güzelliktir ve kimde olursa olsun takdir edilir. Evet, cahil dahi olsa, terbiyeli olduğu takdirde sevilir. Millî kültür ve millî terbiyeden mahrum milletler, kaba, cahil ve serseri fertlere benzerler ki, bunların ne dostluğunda vefa, ne de düşmanlıklarında ciddiyet olmaz. Böylelerine güvenenler, hep inkisar-ı hayale uğrar; bunlara dayananlar, er-geç desteksiz kalırlar.

* * *

Bir üstada çıraklık yapmamış ve sağlam bir kaynaktan terbiye almamış mürebbî ve mürebbiyeler (eğitimci), başkalarının yollarına fener tutan körler gibidirler. Çocukta görülen arsızlık, şımarıklık, bağrında geliştiği kaynağın bulanık olmasından meydana gelmektedir. Ailedeki duygu, düşünce ve hareket intizamsızlığı, katlanarak çocuğun ruhuna akseder. Tabiî, ondan da topluma...

* * *

Terbiye ile imdadına koşulacağı ana kadar genç, yetiştiği çevre, heves ve zevkin pervanesi; ilim, basiret ve mantığın uzaklarında dolaşan bir deli ve kanlıdır. Genci, geçmişiyle bütünleştirip geleceğe hazırlayacak olan iyi bir terbiye, onu müstakbelin Ömerleri hâline getirecektir.

* * *

Bir milletin yükselip alçalması, o millet içindeki genç kuşakların alacakları ruh ve şuura, görecekleri talim ve terbiyeye bağlıdır. Gençleri iyi yetiştirilmiş milletler, her zaman terakki etmeye namzet olmalarına karşılık, onları ihmal etmiş milletlerin tedennileri ise kaçınılmazdır.

* * *

Bir milletin geleceği hakkında kehanette bulunmak isteyenler, o milletin gençlerine verilen terbiyeye baksalar, hükümlerinde yüzde yüz isabet ederler.

* * *

Bir milletin ıslahına fenaları imha etmekle değil, nesilleri millî kültür ve millî terbiye ile insanlığa yükselterek hizmet edilmelidir. Din, tarih şuuru ve gelenekler halitasından ibaret mukaddes bir tohumu yurdun dört bir bucağında çimlendirmedikten sonra, imha edilen her fenanın yerinde birkaç tane yenisi ot gibi bitecektir.

* * *

Mekteplerde en az diğer dersler kadar terbiye ve millî kültür üzerinde de durulmalıdır ki, vatanı cennetlere çevirecek sağlam ruh ve sağlam karakterli nesiller yetişebilsin. Talim (öğretim) başka, terbiye (eğitim) başkadır. İnsanların çoğu muallim olabilir ama, mürebbî olabilen çok azdır.

* * *

En lüzumlu olduğu hâlde en az üzerinde durulan dersler, millî kültür ve millî terbiye dersleridir. Bir gün dönüp bu yolu işletmeye koyulursak, milletin terakkisi adına en isabetli kararı vermiş olacağız.

* * *

Her insanın geleceği, çocukluk ve gençlik çağlarındaki intiba ve tesirlerle sımsıkı alâkalıdır. Çocuklar ve gençler, yüksek duygularla coşup şahlanacakları bir iklimde yetişiyorlarsa, zihnî ve fikrî durumları itibarıyla diri, ahlâk ve fazilet itibarıyla da örnek olmaya namzet sayılırlar.

* * *

İnsan, duygularının pes şeylerden uzak olduğu ölçüde insandır. Kalbi kötü duyguların baskısı altında, ruhu nefsanîliğin cenderesine takılmış kimseler, sûretâ insan görünseler de düşünmek icap edecektir. Terbiyenin bedene ait olan kısmını hemen hemen herkes bilir ama; asıl işe yarayan fikrî ve hissî terbiyeyi anlayan çok azdır. Oysaki, birinci şık terbiye ile daha ziyade kas güçleriyle beden insanları, ikinci şıkla ise ruh ve mânâ insanları yetişir.

İyi Arkadaş

Evet, arkadaş ama, her arkadaş değil; iyi arkadaş seçeceğiz. Eskilerin eskimeyen şu sözleri ne güzeldir: “Bana arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim.” “Üzüm üzüme baka baka kararır.” “Gül, güller arasında yeşerir.”

"İyi arkadaş, insanı Cennet'e, kötü arkadaş da Cehennem'e götürür." "İyi arkadaş, misk satan gibidir, hiç olmazsa kokusundan istifade edilir; kötü arkadaş ise, körükçüye benzer ki, hiçbir yanından rahatsız olmasanız bile, en azından kokusundan rahatsız olursunuz." Evet, her insan, arkadaşlarından iyi-kötü mutlaka bir şeyler kapar.

* * *

Bir ağaç tımar edildiği, bir canlı da, bakımı-görümü yapıldığı sürece hem semere verir, hem de neslini devam ettirir. Bakılmadığı zaman ise, ağaç güdükleşir, canlı da amelmande olur. Ya bin bir istidat ve kabiliyetle dünyaya gönderilen insan? Acaba, onun bir ağaç kadar olsun bakım-görümden nasibi bulunmamalı mıdır?

* * *

İnsanoğlu, çocuğu dünyaya getiren sensin! Gökler ötesi âlemlere yükseltmek de senin vazifendir. Onun cisminin sağlığına ehemmiyet verip üzerinde titrediğin gibi, kalbî ve ruhî hayatı için de titre, merhamet et, kurtar o bîçareyi Allah için! Ve zebil olup gitmesine fırsat verme!

* * *

1 Bu bölüm yazarın Ölçü veya Yoldaki Işıklar isimli kitabından aynen alınmıştır.

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

el-Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed (v. 1162); **Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs,** I-II, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1988.

Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdillah eş-Şeybânî (164-241 h.); **el-Müsned,** I-VI, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

Abdurrezzak, Ebû Bekr Abdurrezzak İbn Hemmâm (v. 211 h.); **el-Musannef,** I-XI, *[Tahkîk: Habîburrahmân el-A'zamî],* el-Meclisü'l-ilmî, Beyrut, 1403/1983.

Ali el-Müttakî; Alaaddin (v. 975 h.); **Kenzu'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl,** XVIII, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1986.

Aliyyülkârî, Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed (v. 1014/1606); **el-Esrâru'l-merfûa fi'l-ahbâri'l-mevdûa,** *[Tahkîk: Muhammed b. Lütfi Sabbâğ],* el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1406 h.

Alûsî, Ebu's-Senâ, Şehâbeddin Mahmud İbn Abdillah (v. 1270 /1854); **Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'-u'l-mesânî,** I-XXX, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

Bediüzzaman, Said Nursî; **Sözler,** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

el-Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin İbn Mesud, (v. 516/1122); **Meâlimü't-tenzîl,** I-IIX, Dâru Taybe, Riyad, 1993.

el-Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa Ebû Bekir (v. 458 h.); **es-Sünenü'l-kübrâ,** I-X, Mektebetü dâri'l-bâz, Mekke-i Mükerreme, 1414/1994.

________, Şuabu'l-iman, I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1410.

el-Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl (v. 256 h.); **Sahîhu'l-Buhârî,** I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1994.

ed-Dârimî, Abdullah b. Abdirrahman (181-255 h.); **es-Sünen,** I-II, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

ed-Deylemî, Ebû Şücâ' Şîreveyh b. Şehridâr b. Şîreveyh el-Hemedânî (445-509 h.); **Müsnedü'l-Firdevs bi me'sûri'l-hitâb,** I-V, *[Tahkik: Said b. Bisyûnî Zağlûl],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1. baskı, Beyrut, 1986.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); **es-Sünen,** Çağrı Yayınları, I-V, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillah el-İsbehânî (v. 430 h.); **Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ,** I-X, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1405 h.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsenna (210/307 h.); **el-Müsned,** I-XIII, Dâru'l-Me'mun li't-türâs, Dimaşk, 1404/1984.

el-Heysemî, Ali İbn Ebî Bekr (v. 807 h.); **el-Mecmeu'z-zevâid,** I-X, Dâru'r-reyyan li't-türas-Dâru'l-kitabi'l-Arabî, Kahire-Beyrut, 1407 h.

İbn Abdilberr, Yusuf b. Abdullah b. Muhammed (v. 463 h.); **et-Temhîd,** I-XXIV, Vizâratü'l-evkâf ve'ş-şuûni'l-islamiyye, Mağrib, 1387 h.

İbn Âbidin, Muhammed Emin İbnu Ömer, **Reddü'l-Muhtar ala Dürri'l-Muhtar,** Mısır, 1272.

İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Sikatüddin Ali b. Hasan b. Hibetillâh, **Târîhu Medineti Dımaşk,** I-LXXX, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1421–2001.

Gülen, M. Fethullah; **İnsanlığın İftihar Tablosu Sonsuz Nur,** 1-2, Nil Yayınları, İstanbul, 2009.

________, Ölçü veya Yoldaki Işıklar, Nil Yayınları, İstanbul, 2009

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî (v. 354 h.); **es-Sahîh,** I-XVIII, *[Tahkik: Şuayb Arnavut],* Müessesetü'r-risale, 2. baskı, Beyrut 1414-1993.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer İbn Kesîr ed-Dimaşkî (v. 774 h.); **Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm,** I-IV, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1401 h.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (207-275 h.); **es-Sünen,** I-II, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

Kâdı Iyâz, Ebu'l-Fadl, **eş-Şifa bi ta'rîfi hukûki'l-Mustafa,** I-II, Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, trs.

el-Kudâî, Muhammed b. Selâme b. Ca'fer (v. 454 h.); **Müsnedü'ş-Şihâb,** I-II, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1407/1986.

el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Ferah (v. 670); **el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân,** I-XX, Dâru'ş-şa'b, Kahire, 1372 h.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Haccâc en-Neysâbûrî (v. 261 h.); **el-Câmiu's-Sahîh,** I-III, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

el-Münâvî, Muhammed Abdurraûf (1031/1622); **Feyzu'l-kadîr şerhu Câmii's-sahîh,** I-VI, el-Mektebetü't-ticariyye'l-kübrâ, Mısır, 1356 h.

en-Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); **es-Sünen,** I-VIII, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992)

et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (v. 360 h.); **el-Mu'cemü'l-evsat,** I-X, *[Tahkik: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî],* Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415 h.

________, el-Mu'cemü'l-kebîr, I-XX, *[Tahkik: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî],* Mektebetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Musul, 1404 h.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsa b. Sevre (209-279 h.); **el-Câmiu's-Sahih,** I-V, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

Zuhaylî, Vehbe, **el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu,** I-X, *[trc. İslâm Fıkhı Ansiklopedisi]*, İstanbul, 1994.